

Naše planine

N A Š E P L A N I N E

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA X.

1958

BROJ 3

S A D R Ž A J:

T. Stunić: Crveni krugovi u Gupčevom kraju	129
Srećko Božičević: Deset dana u Paklenici	131
Ivan Gušić: Kroz Bjelič	152
Ing. Ante Šarin: Na stražarskom mjestu Crne Gore	163
Dr. Željko Poljak: Hrvatske planine — 3. Poljička planina	167
Janko Blažej: Stranica iz dnevnika	171
Janko Sendjerdji: Planinarsko-geografska reportaža iz prošlih vremena s političkim reminiscencijama	172
Vicko Dulčić: Sjevernom padinom Mosora	181
IZ PERA MLADIH	
Vinko Mesec: Noćenje na vrhu Ivančice	183
Siniša Tartaglia: Sa jednog speleološkog istraživanja	184
U. Beširović: Naši planinarski portreti	186
IZ LITERATURE	
Vladimir Blašković: Planinarski domovi Jugoslavije	187
Janko Sendjerdji: Primjedbe uz »Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije	193
The American Alpine Journal 1957 (nastavak)	194
Vijesti	197
Planinarske vijesti iz svijeta	202

Naslovna strana:

Čovjek u kanjonu Vel Paklenice

Foto: S. Božičević

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA X.

1958.

BROJ 3

T. Stunić, Donja Stubica

Crveni krugovi u Gupčevom kraju

Grupa »Pčelica« oživjela rad planinara u Stubici

Već nekoliko godina vladalo je smrtvilo u planinarskom društvu »Stubičan«. Ostalo je tek nekoliko aktivnih članova, no i ti su često bili sprečavani svojim poslovima (a u malom mjestu aktivni ljudi obično imaju mnogo dužnosti). Nitko se nije obraćao na školu, u koju polazi preko pet stotina učenika. Mogu li se tu osnovati planinarske grupe? — javila se misao kod jednog učitelja koji je i sam bio veliki ljubitelj naših gora.

Bilo je to u proljeće ove godine. Priroda Gupčeva kraja poznata svojim ljepotama, obližnja Medvednica s još nepoznatim zanimljivostima — sve je to stajalo neiskorišteno. Jureki, Štefek i Marice poznavali su »goru« s jedne druge strane — kad se s ocem i braćom polazilo »u drva«, brala listina i jagode. Sustretali su se tada sa šumskim životinjama, ali im nitko nije ukazivao na ljepote vidika, zanimljive položaje gorskih lanaca, lijepе doline uz gorske potočiće, špilje, planinske pašnjake, i sve što pruža obližnja gora svome posjetiocu.

Jednoga dana okupiše se i odlučiće — osnivamo planinarsku grupu unutar P. D. »Stubičan«. Početak je bio važan i odsudan za daljni rad i uspjehe. Trebalo je ljepote osjetiti, zavoljeti planinarstvo. Prvi maj — prvi izlet na Strahinišiću. Razumljivo, — neke su se mamice još bojale pustiti »nejaku djecu« na takav put, a negdje se momentalno nije našlo novaca za vlak. Ipak mala grupa je krenula vlakom do Krapine, a tada su slijedili prvi (i neiskusni) koraci prema vrhuncu. Pričaju još danas o tom izletu, — o prvom doživljaju planinarskih susreta u tamošnjem domu (kako je dobar čaj!), prekrasnom vidiku s nedaleke pećine i svemu, što je jednom riječi »bilo tako lijepo«.

Iza toga otvarao se Zagorski planinarski put. Željeli su, da se i tu predstave, a to je značilo novi uspon na Medvednicu. Zajedno s nekoliko starijih planinara pošlo se tada u goru u kojoj (sa sjeverne strane) nažalost sve do tada nije bilo planinarskih markacija. To su i osjetili zašavši na krivi put. Tada se odlučilo — treba postaviti planinarske markacije, jer put od Stubice do Sljemena je vrlo zanimljiv, prolazi dolinom Vidaka (Rakove Noge), fakultetskim imanjem (planinski pašnjaci!) uz Rauhovu lugarnicu do same priamide. Planinari iz Saveza počastili su mališane u Tomislavovom domu. O tome se mnogo pričalo putem, a i kasnije. I još nešto — oni imaju prave iskaznice, pa je razumljivo nastala jagma za žigovima. Učitelj, koji vodi ovu grupu nije dao da se lanac oduševljenja prekine u početku. Pričao im je o novim zanimljivostima i nepoznatim mjestima — Slanom potoku, koji je zaista slan, Horvato-

vim stubama i špiljama, Kon-tikiju it.d. Vjerojatno bi bili tada, iako umorni, pošli da obidu i sve to, koliko je u njima rasplamsana zainteresiranost. U to vrijeme organizira se još jedna grupa nešto starijih učenika. »Prvenci« se ne daju — žele da se osjeti njihov rad. U njima se rasplamsala vatra planinarstva. — Mi ćemo sebi izabrati posebno ime — tako će se znati koliko smo mi aktivni — govorili su mališani. Već treću godinu izlazi na školi list »Pčelica«, i tada je odlučeno, da se i ova grupa prozove tim imenom. A uz to — zauzeli su dio prostora toga lista za svoje reportažice i vijesti. Na sjednici društva učitelj — vođa grupe — izvješće se o odluci grupe da prihvati markaciju nekoliko planinarskih putova jer toga ovdje uopće nema (osim jednog zastarjelog i nepotpunog). I još jedna odluka — grupa preuzima brigu oko poznate Gupčeve lipe u Gornjoj Stubici, za koju svi znaju da postoji, ali je planinari i ostali posjetioci teško pronalaze, jer nema do nje i na njoj nikakve oznake.

Otac jednog malog planinara, izradio im je table za orijentaciju, društvo je dalo boje i kistove — moglo se početi. Prvo postavljaju ploče na gornjostubičkoj stanici i lipi. Jednoga dana krenula je vesela grupa na zadatak — markirati puteve od stanice do lipe, i od lipe do Gupčevog doma (Samci), i željenzičke stanice u Gornjoj Stubici. Nešto kruha, koje jaje i keksi — napunili su planinarske torbice (a nekome i obične taške za početak) i krenulo se na put. Tonček je veseljak u grupi — vječno »pričalo«. Marica, Štefica, Milica, Marijan, Zlatko, Ivica i ostali pomagači su u poslu. Putem — mnogo smijeha. Otvaraju se dječje duše, radostan smijeh — iskrene riječi — putovanje i posao svima se sviđa. Ivica je čak nabavio malu sjekiricu i stavio je u kožu — dobro im je došla. Neki već imaju znakove na svojim kaputićima. Štedjeli su i kupili ih, pa sve premeću iz kaputa na košulju ili obratno da se »uvijek vidi«. Tu, kod lipe, uskoro će biti i spomen žig pohranjen u školi. Jeden veliki zadatak je završen — u Gupčevu kraju pojaviše se prvi planinarski znakovi, rasuti uz puteve. Iza toga, nove radosti i poslovi. Čitav dan uz potok Reku. Sagrađena je kućica od granja (prvi šator!), tajanstveni guštici gorskog potoka, vodopadi, livadica na kojoj se igrala odbjelka, uređenje izvora i mostića — sve se to ispreplitalo toga dana u dolini potoka Reke.

A tada, nakon dužeg čekanja lijepog vremena, došao je novi »veliki dan« — put do Horvatovih stuba. Uz put će markirati planinarsku stazu od Stubice do Horvatovih stuba. Polazak u šest sati u jutro — grupa od desetaka malih planinara sa svojim učiteljem. Težak zadatak za mališane (i tri djevojčice!), ali — »mi moramo ostaviti što više znakova da radimo, to je korist nama i ostalim planinarima koji još ne poznaju vrlo lijepo predjele sjeverne strane Medvednice od fakultetskog dobra prema Stubici« — govorili su mali planinari i ucrtavali nove znakove. Bistri izvor u predjelu Rakovih nogu, prozvali su »Izvor Pčelice« — to je sada njihovo malo izletište. A kakova je tek radost bila na Horvatovim stubama, špiljama i Kon-tikiju! Vjerojatno će im ostati u nezaboravnoj uspomeni, jer su iako premorenici od osamsatnog hodanja zaželili još jednom ovog ljeta, posjetiti ovo zaista priyatno planinarsko izletište. Žalili su samo što tu nisu našli žiga, pa će slijedeći put navratiti do Rauhove lugarnice gdje se ovaj nalazi. Svake nedjelje čeka ih nova obavijest u njihovom ormariću u Stubici. Već je zakazan novi izlet — veseli dan u dolini potoka Reke, a zatim će poći »istraživati« malo poznati Slani potok. To će ujedno biti mala zamjena za izlet na more, budući da je ovdje voda potoka zaista malo slankasta. A postoji nešto što ih također privlači — tu su još ostaci nekih vrata od nekadašnje eksploatacije soli — sve to postaje jako zanimljivo i privlačno.

Mali planinari grupe »Pčelica« pokazali su mnogo želje i ljubavi za planinarstvo. Oni su tek sada uvidjeli kako je gora lijepa, kako je planinarstvo zdrav i zanimljiv sport, pa ga zato neće napustiti. Ivica i dva Štefa stanuju podno gore, pa iako su tako reći stanovnici šume, oni su itekako oduševljeni planinari. Djevojčice i dječaci -- njih petnaestak najboljih učenika iz nekih razreda -- već su sada postali složan mali kolektiv »tvrdi planinari« -- kako vele. Oni željno pogledavaju u svoj oglasni ormarić -- što ih nova očekuje -- puno svoje torbice skromnom hranom -- vesele se polasku na nove puteve -- raduje ih ljepota Gupčevog kraja, a kasnije će doći i upoznavanje šire Domovine.

Planinari grupe »Pčelica« rasuli su crvene kruziće u Gupčevom kraju -- rad je krenuo s poletom i tvrdom odlukom da se što više upozna, jer oni vole planinarstvo, svoj kraj i narod.

Srećko Božičević, Zagreb

Deset dana u Paklenici*

ŽELJA SE OSTVARUJE

Među mójom prvom speleološkom literaturom bila je pred sedam godina i naučna radnja prof. dr. Josipa Poljaka o pećinama Vel. Paklenice i njegovi članci štampani u »Hrvatskom planinaru«. Pećine Paklenice, a i sami kanjoni Velike i Male Paklenice postali su za mene jedna velika želja, želja za koju sam htio da se na svaki način ispunji. Ekskurzije i putovanja, na kojima sam učestvovao zadnjih godina stalno su zaobilazile Velebit. Kada je želja već pomalo počela blijetjeti zbog objektivnih razloga došlo je do osnutka novog Speleološkog odsjeka. Sastavljujući prvi plan rada, sjetio sam se i svoje davne želje. Paklenica! Od napisane želje u planu rada, do ovog putovanja brodom prošlo je nekoliko mjeseci. Prebrođeno je mnogo zapreka, nerazumijevanja i na koncu sve je bilo lagano izvedivo. Zadnje pripreme i kupovanje hrane uvjerilo nas je, da zaista polazimo na put.

I evo vozimo se brodom od Rijeke prema Paklenici. Iza Senja sastali smo se sa prvim obroncima našeg Velebita. Visoko gore na najvišim vrhuncima bilo je još mnogo bijelih ploha snijega. Pristajemo u podvelebitskim lukama. Redaju se Jurjevo, Starigrad, Jablanac, Karlobag, Tribanj. Masiv Velebita postaje sve golemiji i viši. Nad nama su vrhovi od preko 1400 metara. Vrhunce pokrivaju bijeli oblaci. Zaista je Velebit divna planina. Svojom dužinom od 165 kilometara, a širinom od 13 do 20 kilometara Velebit je snažan prirodni bedem. Siv i gol sa morske strane, a zelen i pošumljen na ličkoj strani, pun iznenađujućih krajolika -- Velebit nas već desetljećima privlači na svoje vrhunce, dulibe i gorske pašnjake.

* Za potrebe Konzervatorskog zavoda Hrvatske iz Zagreba i Uprave Nacionalnog parka Paklenica u Starigradu, Speleološki odsjek Planinarskog društva studenata »Velebit« izvršio je od 26. IV. do 7. V. 1957. godine istraživanje pećina u Nacionalnom parku. Istraženo je deset pećina, izradeni su potrebni nacrti i snimljeno je preko 100 fotografija iz kanjona i pećina. U istraživanju su sudjelovali: Blašković Ivan, Bedenko Anka, Šimunić Antun i Božičević Srećko — studenti geologije, Tabain Zorko, student geografije i Pavić Radovan, diplomirani geograf. Vođa istraživačke grupe bio je Božičević Srećko, pročelnik Speleološkog odsjeka PDS »Velebit«

Ljepotu ove planine može razumjeti i shvatiti samo onaj koji voli gore. Velebit nam daje daleke vidike, vrletne stijene, gorske pašnjake i borove šume, a preko zime nepregledne i još malo poznate skijaške terene.

Diveći se impozantnoj pojavi Velebita stigosmo u Ražanac, luku preko puta kanjona Velike Paklenice. Brod je usmjerio svoj pravac prema Starigradu-Paklenici. Pred nama je visoki masiv Velebita sa dvije tamne pukotine — kanjonima Velike i Male Paklenice. Što se više približujemo obali, kanjoni nam postaju veći i golemiji, a najviše vrhove Velebita postepeno zastiru vrhunci oko kanjona.

Još me svega jedna milja dijeli od ispunjenja moje želje! Kad smo pristali u luci i iskrcali prtljagu (svaki sa po dvije goleme naprtnjače, šatori, kolci, posude i lonci) upravitelj Nacionalnog parka Paklenica htio je da vidi našu grupu od dvadesetak istraživača, a kad tamo nas je bilo »čak« šestoro. I da nije magaraca, tih dragih životinja, mi bi sami prenašali našu prtljagu sigurno čitavu noć i drugi dan. Kolona natovarenih magaraca i zadovoljnih istraživača krenula je prema selu Marasovići.

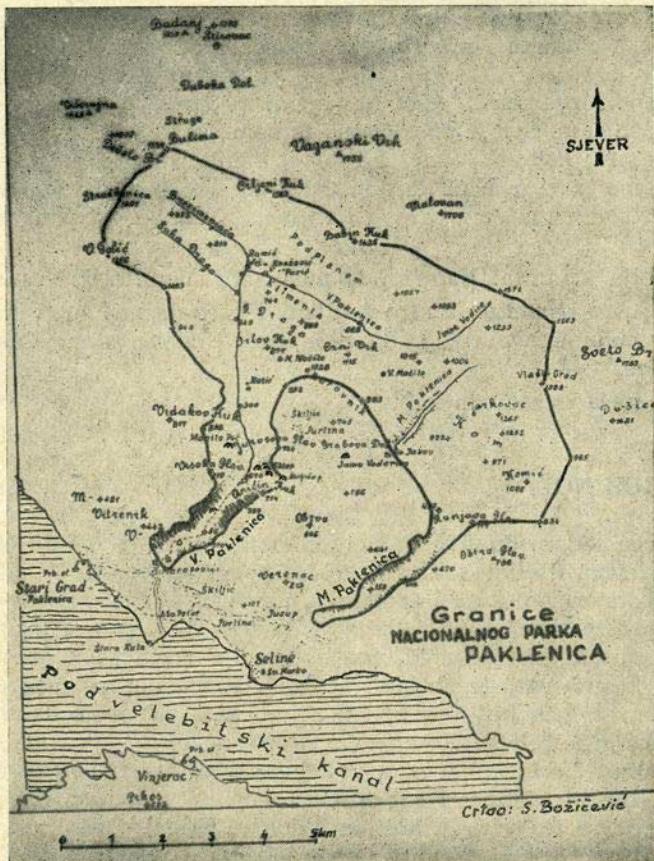
PAKAO MEĐU STIJENAMA

Prolazim već »davno poznatim« krajem. »Poznatim« iz brojnih fotografija i opisa. Evo, odavle je snimljen ulaz u kanjon, a i ovo mi je već poznati motiv. Snimam i ja. Snimao bi sve — mnogo toga, ali filma, filma nije dovoljno.

Prošli smo već kraj zadnjih kuća sela Marasovići do prvih diluvijalnih nasađa krupnih konglomerata. Cijeli mi krajolik izgleda lijep, sve mi je prijatno, pa i tamni procjep kanjona Velike Paklenice koji se pojavljuje ispred nas. Što je u tom kraju »pakleno«? Zašto li se sve ovo naziva »Paklenica«? Obratio sam se mom pratiocu i pitao ga, da mi kaže odakle potječe riječ »Paklenica«? I tada sam čuo priču o paklu među stijenama...

Nekoliko kilometara odavle, visoko gore pod najvišim vrhuncima Velebita vuku se crni gusti oblaci. Kao crna zavjesa oblaci se valjaju sa vrhova prema moru. Kroz kanjon žuri nekoliko natovarenih magaraca, a ljudi uz njih okreću se prema crnoj zavjesi, udaraju životinje i požuruju ih. Mora se požuriti, jer će za koji čas u ovom uskom kanjonu nastati pravi pakao. Tamni oblak dolazi sve bliže. Vjetar puše sve jače, a kroz tamu sijevaju užarene munje. Vjetar raznosi tresak gromova sa vrhova Velebita. Iz daljine se čuje, kao da jure golema kola po neravnom putu. Buka se približava. U kanjonu dubokom preko 400 metara jeka raznosi tresak gromova. Oblak je prekrio kanjon. Gromovi udaraju u visoke usamljene klisure. Kamenje, koje je preko dana grijalo sunce počinje pucati. Jedan kamen pada i za sobom povlači drugi, treći, a ovi čitavu rijeku kamenja i kršja. Kanjomom tutnji! Hladan pljusak lije iz crnog oblaka. Tamu u kanjonu rasvjetljuje samo bljesak munjā. Jeka groma juri sa vrhova, odbija se od jedne na drugu stijenu, ulazi u kanjon i tutnji kroz njega. Bujica vode valja se niz strme stijene. Potok je sve veći i jači. Slapovi buče. Voda ruši i valja kamenje. Vjetar čupa samotna stabla i baca ih sa visokih klisura u bujicu na dnu kanjona. Donedavnu tišinu u dnu kanjona zamijenila je paklenска buka prirodnih sila. Od bljeska jarkih munja u kratkim trenucima mokre stijene zablješte crvenim sjajem, a golemi blokovi i crna razlomljena stabla postaju utvare. Utvare, koje su uzrok tog urlika u kanjonu. Ovo je pakao razuzdanih prirodnih sila. Evo u ovom leži razlog, da ovaj kanjon već stotinama godina nosi ime »Paklenica« ...

U prvi čas nisam mogao razumjeti smisao ovih riječi. Razgovarajući ušli smo u kanjon. Preskačemo kamene blokove. Stijene pored nas postale su okomite, kanjon se suzio. Razrovan put vodi ispod nekoliko stotina metara visokih hridina, na čijim vrhovima sablasno stoje osamljeni kameni blokovi. Pogledao sam gore i pomislio, ne će li se kameni blok zanjihati i svaliti na nas. No blok je izgleda dovoljno stabilan, stoeći ovačko već stotine godina. Da su u kanjonu bujice jake dokazuje nam sav urušeni materijal na dnu kanjona. Snaga vode

izdubla je u velikim kamenim blokovima vrtložne lonce. Sada su prazni i bez vode. Glatki su i sjaje se na suncu kao da su od srebra.

Kada smo došli u najviši i najuži dio kanjona, prolazeći uz goleme kamene blokove, tek tada sam razumio i shvatio priču o paklu.

Uspinjemo se! Magarci sigurnim korakom koračaju s kamena na kamen. Evo nas ispod Anić Kuka. Okomita stijena diže se nekoliko stotina metara u vis. Ispod nje navaljeni kameni blokovi veličine jednokatnih kuća. Kroz kaočno nabacane i svaljene stijene vodi naš put. Na podnožju Anić Kuka crni se mramorna ploča na sivoj stijeni. Ovo je spomen na smrt alpiniste Brama. Dogodilo se to prije II. svjetskog rata. To je bila prva žrtva Anić Kuka. Iza rata savladana je okomita stijena Kuka.

Obnavljajući uspomene i promatraljući impozantnu stijenu Kuka dospjeli smo na prostranu Anić Luku. Kanjon se proširio u livadu široku oko 200 metara i dugu oko pola kilometra. Stijene kanjona su i dalje okomite, ali nisu više tako blizu jedna drugoj kao malo prije.

Kod zadnjeg velikog kamenog bloka na početku Luke podigli smo naša dva šatora.

Naši vodiči sa magarcima već su odavno otišli. Sakupili smo suhog granja, i zapalili vatru. Kuha se večera. Nakon večere ubrzo se u kanjonu spustila noć. Stijene su oko nas postajale sve tamnije, samo je još neznatno bio osvijetljen svod nad nama. No ubrzo i ta svjetlost ugasnu. Noć je u kanjonu crna. Svjetlost vatre obasjava samo maleni dio prostora oko nas. Iako kanjonom prolazi velik broj stanovnika okolnih sela, nastupom mraka više nitko ne prolazi. Ne čujemo niti jedan šum. Sve je prekriveno tamom. Negdje iza pola noći svalio se s visoke stijene neki kamen — zatutnji i opet tišina. Nekako je stravično odzvanjala naša pjesma kroz mračni kanjon. Prestali smo pjevati. Dok se vatra gasila osluškivali smo šumove mračnog kanjona. Kada se vatra ugasila, zavukli smo se u šatore.

Moja se želja ispunila! Nalazim se među stijenama željenog kanjona.

Drugo je jutro osvanulo bistro i divno. Počeo je naš juriš na stijene uz Anića Kuk. Počelo je uspinjanje do Sklopova, Škiljića stana, Manite pećine i Jame Vodarice.

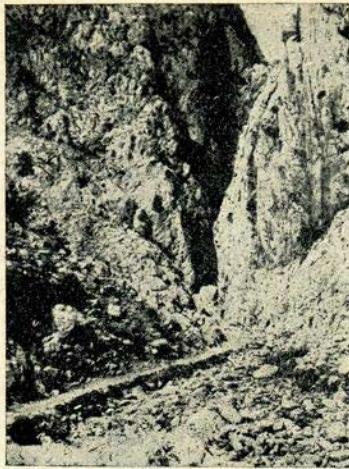
Počela su naša istraživanja.

LUTANJA KROZ NOĆ

Bili smo već sedam dana u Paklenici. Ostalo nam je još da istražimo pećinu Jamu Vodaricu i još nekoliko manjih oko našeg logora. U jamu Vodaricu krenuli smo dosta kasno. Kasno radi toga, jer ćemo u njoj morati ostati dulje, radi njezine prostornosti. Oko jedanaest sati uspjeli smo u škarju pronaći njezin ulaz i spustiti se u nju. Mjerjenje, izrada nacrta i fotografiranje zadržalo nas je do kasnih sati. Iz pećine smo izašli oko osam sati na večer. Na površini je bio mrak isto kao i u pećini. Znali smo samo to, da smo došli od one strane. Grmlje je bilo pred nama i u njemu nije pomagala niti topografska karta niti kompas. Karbitke su nam već dogorijevale. Pred nama je bila tamna uvala — Grabova dolina. Kroz nju smo morali proći da dođemo do sela Jurline i serpentina što vode u kanjon Velike Paklenice. Pošli smo osvijetljavajući put. Grmlje i škarje sezalo nam je do glava. Isprva je izgledalo sve u redu. Spuštali smo se po nekoj stazi. Poderano odijelo zapinjalo je o trnje. Nitko od nas nije radi toga zastajkivao. Potegao bi jače nogu ili ruku, otrgnuo trn ili odijelo i išao dalje. Svatko je htio iskoristiti titravi sjaj plamena i stati na mjesto osvijetljeno njime. Šutjeli smo. Bili smo već prilično umorni nakon više od osam sati provedenih u podzemlju. Svaki je bio zaokupljen svojim mislima i borio se sa trnjem na svoj način. Idući tako, najednom smo se našli u sredini jedne vrtače okružene dračem. Kuda sada? Ja sam pokazao smjer, jer sam video na noćnom nebu tamnu siluetu kuka Jurasove Glavice, a tamo se nalaze i serpentine, koje vode u kanjon. Desno od nas nalazila se obla silhueta Borovnika, a sa one strane smo došli. Pogledom sam tražio jablane, za koje sam zapamtio, da se nalaze kraj kuća sela Jurline. No bili smo previše u dolini, a nebo je bilo pretamno, da bi se mogao vidjeti bilo kakav manji obris. Radovan

Pogled od sela Marasovići na kanjon Velike Paklenice

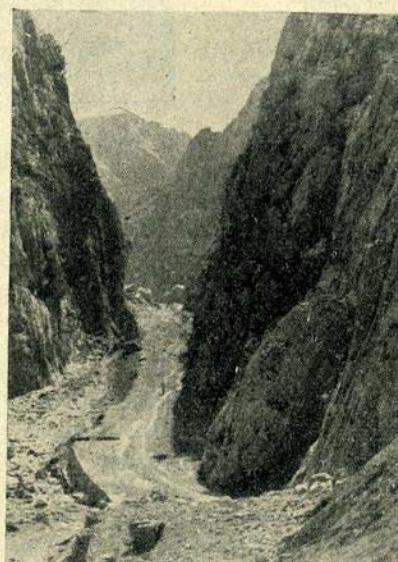

"Kč učaz" u kanjon Velike Paklenice

nije vjerovao u pravac. Morali smo izvaditi kompas. Imao sam pravo. Sada je tek počela prava muka. Da održimo uzeti pravac morali smo se penjati na osamljene kamene gromade, provlačiti kroz trnje i opet penjati preko oštih škrapa. Išli smo vrlo polagano, jer je trebalo osvjetljavati put za svakog od nas. Često bi netko ostao u tami i tada bi nogu upala među oštare žlijebove škrapa. Čulo bi se samo neko prigušeno mrmljanje (sigurno kletva!) ali više ništa. Očekivao sam da će početi padati kritike na račun vođe puta, ali svi smo šutjeli. Bolje je kazati — svi smo se vrlo savladavali. Kada bi naišli na malo bolje staze, one bi išle u drugom smjeru nego što je bio naš azimut. I tu smo se opet mogli posvadati, ali opet nismo! Kuda bi krenuo samo jedan, pošli su bez i jedne riječi i svi ostali. Moram priznati, da sam već mislio, kako je uzaludno ovo naše lutanje po mraku i vjetru, kad li nam titrava svjetlost lampe obasja neki zid. Hura, znak kulture! Istina, bio je to jadan znak kulture, ali nama je pokazao, da u blizini postoji nešto veće — selo, čovjek — a to je valjda i znak kulture! Zid nas je zaista i doveo u selo. Počeli smo kucati na prva vrata, da zamolimo ljude, da nam pokažu put u kanjon. Ne javlja se nitko. Nigdje psa niti čovjeka! Da li su se ljudi samo pritajili ili zaista nema nikoga. Kuda su mogla nestati sva ona djeca, pastiri, žene i muškarci, koje smo sreli prije podne? U jednoj kući javljaju se samo ženski glasovi. Vele, da nam od njih nitko ne može pokazati put! Odlučili smo da podemo sami. I imali smo uspjeha. Kuk, koji sam vido iz doline sada je bio pred nama. Naišli smo i na serpentine. Svi smo odahnuli. Popisno zadnje gutljaje vode iz čutura, i tek je sada počeo razgovor. Požurili smo niz serpentine. Često bi se neko od nas poskliznuo i pao u mraku. Sada nas to nije više ljutilo. Bio je već skoro jedanaest sat noći. Iz dna kanjona, čuli smo već žubor potoka Velike Paklenice. Došli smo do proširenog dijela Anića Luke i pohrlili još brže. Na mjestu, gdje je potok ponirao lampu nam je osvijetlila naša dva šatora. Vatra pred šatorima nije gorjela. Naš se dežurni uvukao u spavaću vreću i spavao. Razdijelili smo večeru i uvukli se svaki u svoj šator. Jelo nam je dobro prijalo. Nakon toga i san je došao vrlo brzo.

GDJE JE SKLOP III.?

Istraživanja Sklopova (pećina pod nazivom Veli Sklop) bio je najopasniji dio našeg istraživanja. Izradivši nacrt Škiljića pećine, koja se nalazila na platou iznad Anića Luke, do Sklopova smo namjeravali doći s gornje strane kanjona. Lutajući po kamenom bespuću škrapa i usamljenih hridina tražili smo otvore pećina Velikog Sklopa. Kada smo već mislili da smo na cilju uvidjesmo, da se nalazimo na vrhu 400 metara visoke okomite stijene, koja se nadvila nad Anića Lukom. Naši su šatori bili kao dvije malene točke na dnu Luke (vidi fotografiju). Nastojali smo da vikom upozorimo dežurnog kraj šatora da bi nas upravljao prema pećinama. Započelo je vratolomno spuštanje bez užeta. Ušli

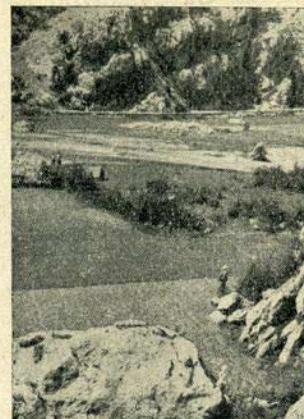

*U nazužem i najvišem dijelu
Velike Paklenice*

smo u nekakav žlijeb. Pomagali smo se pridržavanjem za rijetko grmlje i trulo korijenje stabala. Oprezno smo hodali, da ne pokrenemo lavinu kamenja u žlijebu. Na kraju smo izgubili izvida našeg dežurnog. Sišao sam još niže na dno žlijeba oslanjajući se i zadržavajući od pada težinom tijela i trenjem o stijene. Kada sam došao na kraj, našao sam se na jednoj ravnoj i glatkoj ploči. Uspostavio sam vezu sa dežurnim, koji me je pronašao uz pomoć dalekozora. Kada je video gdje se nalazim, uzvrpoljio se i viknuo: ne miči se, ne idi dalje! I zaista, ispod mene bila je samo praznina. Sada se trebalo vratiti natrag. Dolje je nekako išlo uz pomoć težine tijela, a sada me težina tijela zanosa prema provaliji. Oni koji su ostali u žlijebu nisu se smjeli ni maknuti, da me ne zasipaju kišom kamenja. Ovog sam puta osjetio kakovu snagu ima i suha vlat trave. Bila je to strašna obmana ali ja sam ipak uspio. Korak po korak. Jednog sam časa nogom pomaknuo neki kamen, koji se strovalio u prazninu. Nehotice sam stao i pričekao, da čujem kad će udariti o nešto tvrdo. No morao sam čekati dosta dugo. Zapravo to dugo bilo je pet, šest sekundi,

Snaga vode izdubla je u velikim kamenim blokovima vrtložne lonce

Kod zadnjeg velikog kamenog bloka na početku Luke podigli smo naša dva šatora

ali dovoljna opomena da mi budući koraci po ovom žlijebu postanu još oprezniji. Kada je došao kraj ovom žlijebu, zapravo ne znam. Znam samo, da sam se nastavio penjati i puzati preko oštih stijena sve dalje, samo dalje od onih okomitih hridina. Nije nam preostalo ništa drugo nego da se vratimo do podnožja Škiljića pećine i da se odavle spustimo jednom stazom u Anića Luku. Spuštali smo se u vrijeme najveće sunčane žege. Bili smo već i žedni i gladni, a sobom nismo ništa ponijeli. Naišli smo na grmove kiselica. Sagnuo sam se i počeo pasti. Da, to je zaista bila prava paša. Iza mene ostale su samo tvrde vlati trave bez lišća. Predugo bi mi bilo, da sam rukama otkidalist po list, već sam se sagnuo i ustima brstio svaki grm. Znadem samo, da sam podigao glavu tek onda kada sam osjetio silnu kiselost u želucu.

Po podne nakon ručka pokušali smo ponovno osvajanje Sklopova, ali ovog puta iz podnožja Anića Luke. Zorko je pošao u izvidnicu. Trebalо se popeti oko 120 metara iznad razine Anića Luke. Prvo po krupnom, a tada po sitnom siparu. A to znači: jedan korak naprijed, a dva natrag. Trebalо je ići po rubu sipara i pridržavati se uz čvrstu stijenu. Bilo je jako sunce, a zmije su se sunčale. No od njih smo imali mir. Tog smo dana istražili pećine Veliki Sklop I. i II. Radi ove druge morali smo se spustiti nekoliko desetaka metara niz sipar, »prejašti« izbočene stijene i ponovno se penjati do otvora pećine. Mislili smo, da je to pećina koju je istraživao prof. Poljak, ali sam sumnjavao. U logoru sam pročitao opis pećine po Poljaku i tako se uvjerio, da mi je sumnja bila opravdana. A gdje li je onda Veli Sklop III.

Odmarajući se nakon penjanja, ležeći na leđima promatrao sam stijene oko Sklopova. Opazio sam još jednu udubinu, sjevernije od dviju poznatih. Drugi dan dok su dvojica otišli do upravitelja Parka uzeo sam fotografski aparat i sav pribor za mjerjenje i počeo se uspinjati. Išlo je polagano. Na mjestu, koje sam zapamlio iz Luke, zaokrenuo sam u lijevi sipar. Morao sam trpjjeti vrućinu sunca i tjerati lijene zmije. No malo po malo bio sam sve bliže završetku sipara. Veselio sam se samo vožnji niz sipar! Zamislite si užitak: sjedneš na kožnati »tur« (kožom zaštićeni dio speleoloških radnih hlača) i otisneš se 120 metara niz strminu. Gore si se penjao oko pola sata, a dolje si najviše za

pet minuta! Sa ovakovim sam se veseljem približio novoj pećini i doživio drugo veselje: tek je ovo pećina koju je istražio prof. Poljak. Znači, Sklop I. i II. mi smo otkrili! Povukao sam mjereču vrpcu kroz pećinu i izradio nacrt. Dok sam izradivao nacrt namjestio sam na jednoj stijeni fotografski aparat i nakon toga snimiti jednu sliku uz danje svjetlo. Ekspozicija? Pa neka bude 15 minuta! Kada je prošlo petnaest minuta zatvorio sam aparat. U Zagrebu sam doživio i treće veselo iznenadenje. Ovo mi je bila jedna od najljepših fotografija, koju sam snimio za čitavo vrijeme istraživanja u kanjonu!

Spremio sam sve stvari i naprtnjaču i već znate što sam učinio?! Sjeo sam na »tur« i dovezao se u Anića Luku. Pitate me kakva je bila vožnja? Jako dobra! Iza mene je ostao samo oblak prašine. Preko nekoliko kamenih stepenica »preletio« sam zajedno sa sitnim kamenjem, sjeo ponovno na »tvrdou« i vozio se dalje. Brzina je postajala sve manja. Moj se »brzovoz« zaustavio. Došao sam u Anića Luku. Nemojte me pitati kako je izgledala moja »zaštitna koža«? Bila je ugrijana i dosta tanka (da vam ne kažem i prozirna). A cipele? Ništa osobitog! Potplat sam od toga dana imao zavezani sa konopcem od šatora. Pitate me, da li bi se još jednom vozio? O, ne, hvala!

MANITA PEĆINA

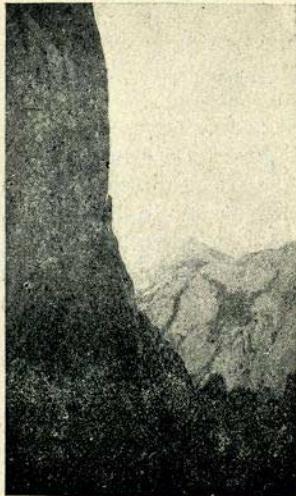
Pećina se nalazi sjeverozapadno od Anića Luke na apsolutnoj visini od 540 metara ili 260 metara od podnožja Anića Luke. Pećina je označena na svim vojno-topografskim kartama određenim znakom za pećinu.

Duga je 175 metara. Glavni joj je smjer protezanja istok-zapad. Sastoji se od niskog predvorja, prve velike dvorane, središnjeg dijela, druge velike dvorane i završnog dijela.

Predvorje. Ulaz u pećinu bio je nekada 20 metara duga i niska pukotina, koja je kasnijim urušavanjem blokova nad ulazom bila razdijeljena na dva današnja otvora. Manji je ulaz betoniran i imade dimenzije 0,95 metara širine i 1,96 metara visine. Desni veći ulaz također je uokviren betonskim rubom, ali kroz njega se danas više ne prolazi. Iza ulaza nalazi se predvorje dugo 25 metara, široko od 7,5 metara do 18 metara, sa najvećom visinom od 5 metra.

Od ulaza vodi betonski put, a s južne strane predvorja nalazi se betonirana ploča, koja je trebala poslužiti za postolje male električne centrale. S desne i lijeve strane puta nalaze se brojni sigasti stupovi, dok su sadrene naslage prekrile stijene i strop. Nakon 25 metara od ulaza nalazi se okomita sigasta stijena, koja se spušta 22 metra u prvu veliku dvoranu. Ova razlika u visini savladana je betonskim putem, koji na kraju predvorja skreće prema jugozapadu i stepenicama se spušta na razinu prve dvorane.

Prva dvorana. Dužina dvorane iznosi 40 metara, širina na početku 65 metara, a na kraju 40 metara. Visina od poda do stropa u sredini dvorane iznosi oko 32 metra. Dvorana se zapravo sastoji od dvije velike vratače, koje se nalaze na sjevernoj i južnoj strani betonskog puta. Tlo je prekriveno urušenim kamenim blokovima, koji su na mnogo mesta prevučeni debelom sigastom prevlakom. Zbog toga je i na nekim kamenim blokovima došlo do stvaranja stalagmita prilične veličine. Interesantan je kameni blok sa sigom visokom oko 1,5 metar, koja se nalazi sa sjeverne strane puta na početku dvorane. Siga je nagnuta koso, pa smo ju nazvali »Kosi toranj«. U sjevernom dijelu dvorane nalazi se ponor dubok 5 metara, čije su stijene prekrivene debelim slojem

Na poanožju Aniča Kuka crni
se mramorna ploča na sivoj sti-
jeni. Ovo je spomen na smrt
alpiniste Brama

Sa platoa smo ugledali kanjon Ve-
like Paklenice obasjan suncem

sadre. Sjeverna i južna stijena dvorane prevučene su također sigastom pre-svlakom, koja je mnogo deblja na sjevernoj, dok se na južnoj vidi — gola vapnenička stijena.

Središnji dio pećine počinje od malog jezerca na sjeverozapadnoj strani prve dvorane i ide do kraja betonskog puta, gdje počinje druga dvorana. Središnji je dio zapravo 25 do 30 metara širok i 75 metara dug hodnik, koji imade smjer sjeveroistok — jugozapad. S desne i lijeve strane nalaze se brojni stalagmiti, čija visina iznosi i preko 20 metara i dopire do stropa. Velika grupa stalagnita, zapravo stupovi sige na kraju prve dvorane i velik, dug stup sige visok 15 metara na kraju betonskog puta omeđuje središnji dio (od točke 4 do točke 5 na nacrtu). Tlo se spušta za pet metara na niže pa su na tom dijelu betonskog puta izgrađene stepenice. Kako to neukusno djeluje u pećini među sigastim tvorevinama najbolje nam pokazuje snimljena fotografija. Na južnoj strani središnjeg dijela, pet metara od kraja betonskog puta nalazimo maleno jezerce iznad kojeg se nalazi skupina sige nazvana »Kacige«. Brojni sigasti stupovi i zavjese ispunili su ovaj središnji dio, pa nam izgleda kao da se tu nalaze brojne manje dvorane.

Druga dvorana. Ova je dvorana u početku stvaranja pećine bila vrlo veća, ali je tokom vremena, zbog stvaranja sigastih tvorevinama bila razdijeljena na dvije manje. Drugom dvoranom smatram dio u kom nalazimo sadrene kaskade, koje se stepeničasto spuštaju od »Arhitektonske skupine« (5A na nacrtu) do južnog dijela dvorane. Kod točke 5 na nacrtu nalazi se 15 metara visok skup sige, koji je širok oko 10 metara. Cijela stijena izgleda kao da je prekrivena piskovima nekih golemih orgulja. Jugoistočni i južni zid dvorane prekriven je također brojnim sigastim tvorevinama vrlo velikih dimenzija. Visina od poda do stropa u drugoj dvorani iznosi oko 28 metara. Veličina kamenica iznosi od 20 do 75 centimetara. Manje kamenice imaju neobične oblike, dok dužina velikih kamenica iznosi od 5 metara ispod »Arhitektonske skupine« do

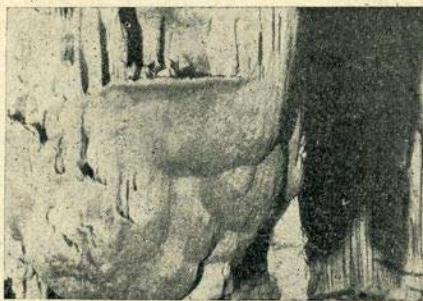
15 metara u sredini dvorane. Rubovi su im pravilno zaobljeni, a površina neznatno narovašena. Vodu smo našli samo u jednoj kamenici pred »orguljama«. Ostale kamenice ispunjene su i prevučene tankim slojem blata, pa se teško prelazi preko njih. Dužina druge dvorane u smjeru istok — zapad iznosi 28 metara, a širina u smjeru sjever — jug iznosi također 28 metara. Sa zapadne strane dvorana se nastavlja kao hodnik dug 20 metara i širok 10 metara na početku, a 5 metara na svom kraju. Sjeverni zid ovog hodnika, kao zapadni i sjeverozapadni zid druge dvorane, te južni zid završnog dijela tvori ogromna sigasta nakupina — zapravo skupina mnoštva stalagmita, čiji ukupni opseg iznosi oko 90 metara. Ako se popnemo na te stalagmite 20 metara od poda dvorane visoko pod strop pećine, tada vidimo da se ovuda može doći u završni dio pećine. U hodniku na zapadnoj strani dvorane nalazimo do 18 metara visoke stalagmite, dok je zanimljiv slomljen i sagnut sigasti stup debeo oko 1,5 metar, (točka 6 na nacrtu).

Završni dio. Dužina završnog dijela od »Arhitektonske skupine« do dugih sigastih zavjesa (točka 8) iznosi 45 metara. Idući od »Arhitektonske skupine« izgleda nam kao da prolazimo kroz neki hodnik širok oko 7 metara, a dug 18 metara. Tlo se ovog hodnika polagano diže, a prekriveno je brojnim slomljenim stalagmitima i stalaktitima. Nakon toga dvorana se proširi na širinu od preko 20 metara. Sada započinje penjanje na odlomljene i prevaljene kamene blokove i goleme sigaste stupove. Sve je ovo prevučeno debelim slojem sedre, a sige izrasle na srušenim blokovima dosižu visinu od 15 metara. Interesantni su stalagmiti u ovom završnom dijelu pećine. Normalna je pojava da stalagmiti imaju šiljaste vrhove ustremljene prema stropu. Završetak stalagmita u ovom dijelu pećine je posve tup, gotovo ravan, a u sredini i malo udubljen. Do stvaranja ovakvih oblika došlo je izgleda zbog toga što kapljice vode kapajući sa stropa (visokog preko 20 metara) dobivaju veliku snagu, pa se pri dodiru sa podlogom raspršuju na sve strane i ne stvaraju šiljati stup već ravan i tup. Maleno udubljenje u sredini također potvrđuje ovo mišljenje. Ispod nagnute zapadne gole vapnenačke stijene nalaze se dvije udubine duge deset, a široke do tri metra. Tlo im je bez sigastih tvorevin posuto kalcitnim pločicama i malenim kamenicama. Udubine su razdvojene jednom interesantnom skupinom, koja nalikuje »Orguljama« u drugoj dvorani. Sjeveroistočna stijena u završnom dijelu pećine također je nagnuta prema sredini završnog dijela. Veliki kameni blokovi, koji su napadali na ovoj strani dvorane, doprli su gotovo do magnutog stropa, pa dio istočno od njih izgleda kao poseban hodnik. Ovako su shvatili i prijašnji istraživači i na svojim nacrtima unijeli hodnik, koji u stvarnosti ne postoji. Na dnu tog »hodnika«, koji je i najniži dio pećine nalazimo i ilovaču taloženu duž kose stijene. Ona je nastala kao rezultanta korozivnog rada vode u podzemlju. Završni dio kod točke 8. sastoji se od visokih i tankih zavjesa, koje se pružaju sa dvadeset metara visokog stropa do poda. Zavjese su pričvršćene jednim svojim krajem za stijenu, poput listova u rastvorenoj knjizi. Oko šest do osam ovakvih zavjesa raširilo se poput jedne goleme lepeze. Širina zavjesa pri tlu iznosi oko jedan metar, a pri vrhu i više. Jedan metar od poda zavjese su mapuknute i na tom su mjestu izrasle kalcitne tvorevine, koje nalikuju gubama na drveću.

Geologija pećina. Pećina je nastala u debelim slojevima jurskih vapnaca, koji padaju prema zapadu. Nastala je na sjecištu dviju tektonskih pukotina smjera sjeverozapad — jugoistok i sjeveroistok — jugozapad, a ne duž tektonske linije smjera istok — zapad, kako navodi dr. J. Poljak u svojoj knjizi

Naši su šatori bili kao dvije malene točke ispod nas u Anića Luci

Skupina sige nazvana »Kacige«

»Pećine okolice Oglulina, velike Paklenice i Zameta«. Do takvog zaključka dr. J. Poljak došao je na temelju svog nacrta, ali tek sada, kada je izrađen točan nacrt dobivena je točnija slika o postanku ove pećine. Današnji otvor pećine nije iste starosti kao ostali dio pećine. Nastao je tek u nedavnoj geološkoj prošlosti, dok nam ostali dio Manite pećine po svom mnoštву sigastih tvorevinu govori o velikoj starosti (donji pliocen — prema dr. J. Poljaku). Ako sa nacrta ove pećine izbrišemo sve sigaste tvorevine i potražimo golu vapnenačku stijenu, tek tada dobivamo pravi oblik pećine. Nakon usjedanja slojeva jurskih vapnenaca stvorena je velika šupljina, zapravo dvije šupljine — današnja prva i druga dvorana, koja je tada bila mnogo veća. Na sjecištu dviju spomenutih pukotina nastao je današnji središnji dio. Ovdje nalazimo najveći broj sigastih tvorevinu i tu su one dosegle najveću visinu. To nam je posve razumljivo kada znademo, da je na sjecištu ovih dviju tektonskih limija meteorna voda mogla najlakše prodirati u zemlju i stvarati mnoštvo stalagmita, stalaktita i sigastih stupova. Ako je između prve i druge dvorane postojala cirkulacija zraka, taloženje je bivalo brže i zbog toga danas nalazimo veliku količinu sige baš na tom mjestu. Mislim, da je na sličan način nastala i ona skupina sige u drugoj dvorani čiji promjer iznosi oko 90 metara. Da je pećina pretrpjela razne tektonske pokrete pokazuju nam golemi urušeni blokovi i napuknute zavjese u završnom dijelu pećine. Dok je ovo dokaz starijih tektonskih pokreta, dotle urušeni blokovi u južnoj vrtači prve dvorane, kao i sam ulaz i predvorje pećine govore o mlađim tektonskim pokretima. Još jedan dokaz za tvrdnju, da je ulaz mladi od ostalog dijela pećine jesu sige i sigaste prevlake u predvorju, koje se ne bi mogle stvoriti u takovom obliku i veličini, da je postojao današnji otvor. Pri velikom otvoru cirkulacija zraka je vrlo velika i tada ona smanjuje količinu taloženja kalcijevog karbonata. Dakle, za vrijeme postanka šupljine Manite pećine i za vrijeme stvaranja sigastih tvorevinu u njoj, veza sa površinom postojala je možda samo kroz nekoliko uskih pukotina.

Meteorološki podaci. Temperatura zraka pred ulazom (30. IV. 1957.) bila je $17,2^{\circ}$ C, a najniža temperatura u pećini iznosila je $8,6^{\circ}$ C i to u središnjem dijelu i u sredini druge dvorane. Mjerenja relativne vlage u središnjem dijelu dala su

rezultat od 98%. Temperatura vode u malenim bazenima u pećini iznosi od 7,6° C do 8,6° C, što se podudara sa opće poznatom činjenicom da je temperatura vode u kraškim pećinama nešto niža od temperature okolnog zraka.

Napomena: Kroz pećinu je 1937. godine izgrađen spomenuti betonski put koji je u mnogome nagrdio njenu prirodnu ljepotu. Bilo bi vrlo potrebno, da se na ulaz pećine postave vrata, kako bi se pećina sačuvala od uništavanja. Svaki ulaz u pećinu trebali bi nadzirati lugari uprave Parka, koji bi imali pripremljene karbitne lampe za razgledanje pećine. Zaista je velika šteta što je ljepota ove pećine poznata samo malom broju ljudi, jer Manita pećina zasluguje našu veću pažnju i iskreno divljenje.

PEĆINA JAMA VODARICA

Pećina se nalazi u Grabovim dolinama jugoistočno od sela Jurlina na planou između Male i Velike Paklenice, na apsolutnoj visini od oko 600 metara.

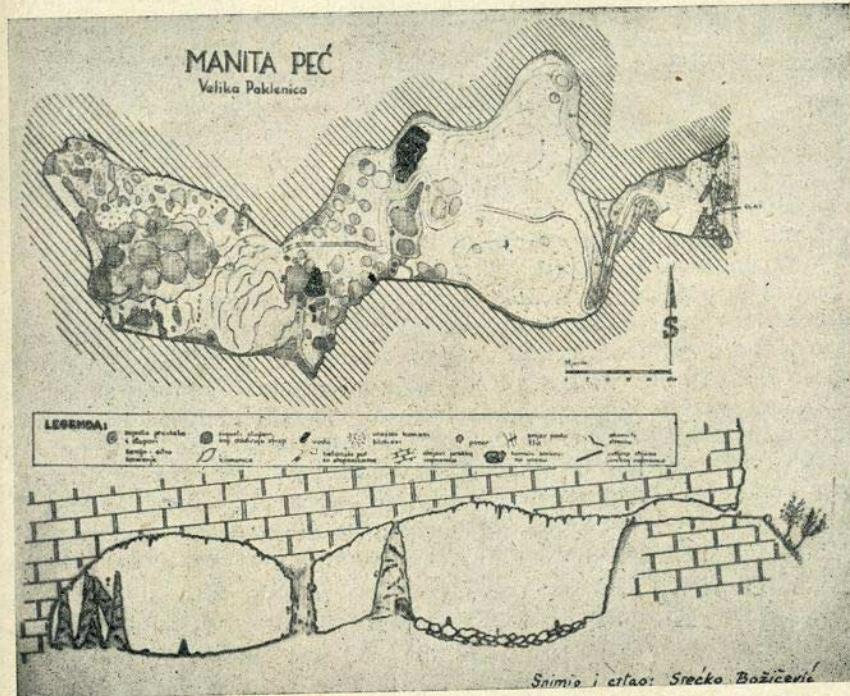
Dužina čitave pećine iznosi oko 300 metara, a sastoji se od nekoliko različitih dijelova: ulazni dio, prva ili zapadna dvorana, pećinski hodnik (od točke 3 do točke 4), dio uskih hodnika (do točke 7) i druga ili završna dvorana.

Ulagni dio. Ulaz u pećinu okrenut je prema sjeveru i strmo se spušta u prvu dvoranu. Nakon 23 metra silaženja prvo po žlijebu, pa niz postavljene balvane i sipar ulazimo u pećinu. Ulagni dio (na profilu A—B) nalikuje na koso postavljenu vreću, kojoj je otvor uzdignut. Širina ulaza iznosi oko 9 metara, a visina 6 metara. Ulagnim dijelom smatram onaj dio u koji prodire danje svijetlo, a dimenzija bi mu prema tome iznosila: širina 35 metara u smjeru istok—zapad i dužina 32 metra u smjeru sjever—jug. Visina od poda do stropa nad znakom V iznosi 16 metara. Do kuda dopire danje svijetlo na podu, stropu i stijenama nalazimo prevlake mahovine i lišajeva.

Prva dvorana. Kao početak ove dvorane uzeo sam kameni blok, sipariše i sigastu skupinu zapadno od ulaza. Tlo se strmije spušta i nakon 68 metara spustimo se za 15 metara do kraja prve dvorane. Širina dvorane na njezinom početku iznosi 45 metara, postepeno se sužuje, da na kraju mjeri 20 metara. Južni dio dvorane pokriven je sigastom prevlakom i brojnim stupovima. Na sjevernoj strani, na mjestu gdje se dvorana sužuje nalazi se »Crno jezero« široko 12, a dugo 7 metara, sa uskim nastavkom dugim 10, a širokim 2 metra. Dubina vode iznosi oko 0,50 metra. Jezero i čitav dio ove dvorane narod naziva »Crno« — »Crno jezero« i »Crna dvorana«, i to iz razloga, što su stijene u ovom dijelu prekrivene nekom crnom tvari, a pod pun crnih tankih pločica. Ta crna boja potječe od minerala pelegozita, koji dolazi u pećinama izgrađenim od dolomitičnih vapnenaca i dolomita. Takav je slučaj i u ovoj pećini, gdje su u jurske vapnence uloženi slojevi jurskih dolomita. Crna boja prema istraživanju Tschermaka potječe od magnezija. Kamen prevučen pelegozitom cakli se, a to je lijepo vidljivo na brojnim sigama u ovoj pećini. Južno od »Crnog jezera« nalazi se dvadeset metara dugi čunj sagrađen od pločica dolomita. Iza njega se nalazi skupina stalagmita i sigastih stupova pa nam izgleda kao da smo ušli u odijeljenu dvoranu u kojoj se među bijelim sigastim skupinama nalazi »Bijelo jezero«. Širina jezera je oko 12 metara, a dužina oko 7 metara. Voda je duboka svega nekoliko desetaka centimetara. Postojanjem ovog jezera, kao i malo prije spomenutog moramo vezati na koso nagnuti sloj jurskog vapnenca, koji tvori

zapadni rub ove dvorane i niz kog se slijeva voda cijednica. Po ovim vodenim bazenima pećina je dobila i svoje ime — Pećina Jama Vodarica —, jer za vrijeme sušnih ljeta seljaci i pastiri zalaze u ovaj dio pećine i odnose vodu.

Pećinski hodnik. Jugoistočno od ulaznog dijela (od točke 3 na nacrtu) pećina se nastavlja kao 55 metara dug pećinski kanal ispunjen mnoštvom sigastih tvorevina. U ovom kanalu uopće nije vidljiva gola vapnenačka stijena, već je čitav prostor ispunjen sigama velikih dimenzija. Da se uđe u taj dio treba se uspinjati na visoke stalagmite, srušati na tlo pećine i ponovno se uspinjati.

Visina stalagmita u ovom kanalu iznosi i do 20 metara. Snalaženje i orientiranje u ovom dijelu vrlo je otežano zbog kaosa stupova, stalaktita, stalagmita i sigastih zavjesa. Na tlu prevučenom sigastom korom, koje se postepeno spušta od ulaznog dijela za 15 metara, nalaze se odlomljene sige. I u ovom su dijelu sige crne od pelagozita, a na sve većem broju primjećujemo i bubuljaste sigaste tvorevine, koje nalikuju zrnima graška ili grožđa. U većim udubljenjima između kolonada stijena i stupova nalazimo malene nakupine vode nakapnice.

Dio uskih hodnika. Od točke 4 tlo se naglo spušta za sedam metara na dužini od 15 metara do omanje proširene dvorane. Ovdje su sigasti stupovi izrasli u tolikoj mjeri, da je prostor sužen na svega dva metra, a visina do stropa iznosi 7 metara. Na južnoj strani male proširene prostorije provlačenjem ispod stalaktita ulazi se u drugu manju prostoriju u kojoj nalazimo neobično zanimljive skupove siga. Sada glavni hodnik skreće iz svog jugoistočnog smjera u sjeveroistočni, da nakon 17 metara na prvi pogled završi. Kod točke 5 na nacrtu u tom uskom hodniku nalazi se prolaz u daljne dijelove pećine. Popevši se sedam metara visoko na jugoistočnu stranu stijene do samog vrha ulazimo u pola

metra visok i isto toliko širok otvor. Provukavši se kroz njega evo nas nad 5 metara dubokoj, vrtači sličnoj prostoriji. Hodajući po njenom rubu ponovo se uspinjemo i dolazimo do točke 6. Ulazimo u 30 metara dug i oko 6 metara širok kanal, koji se strmo diže. Južna stijena tog kanala je od gole stijene jurskog vapnenca, a sve je drugo prepuno sigastih tvorevina. Na kraju tog kanala nalazimo oko pet sigastih slapova, visokih svaki po jedan metar. Ovdje su sige posve bijele, a samo na nekim mjestima malo žućkaste.

Druga ili »Bijela« dvorana. U njezinom jugoistočnom dijelu nalazi se prostorija, koja je prema hodniku od točke 6 do točke 7 kao gornji kat. Prostorija je ispunjena stupovima, zavjesama i raznoliko oblikovanim sigama. »Bijela dvorana« ima glavni smjer protezanja jugoistok — sjeverozapad, gotovo paralelan sa pećinskim hodnikom, koji vodi od ulaznog dijela prema ovom kraju pećine. Dvorana je duga oko 50 metara, a široka na početku 25, u sredini 15, a na kraju 25 metara. U njezinom prvom dijelu tlo je posve ravno. Tu nalazimo razbijene sige i mnoštvo kalcitom prevučenih i inkrustiranih puževih kućica. Nakon ovog ravnog dijela tlo se diže preko brojnih sigastih slapova, do samog kraja pećine. U središnjem i završnom dijelu ove dvorane izgleda nam kao da se nalazimo između mnogo manjih odijeljenih prostorija. To nam se čini zbog toga, što brojni sigasti stupovi, čiji promjer iznosi od 14 do 45 metara daju dojam, kao da se nalazimo u nekom starovjekovnom hramu, među čudesno oblikovanim stupovima i blago povijenim lukovima. Od točke 9 dvorana se nastavlja kao jedan uzak hodnik, koji vodi prema istoku, a sav je ispunjen sigastim prevlakama. Ovdje je snimljena fotografija vrlo čudne i zanimljive sigaste tvorevine. Na sjeveroistočnom dijelu završne stijene »Bijele dvorane« nailazimo na vlažnu zemlju, šljunak, osušene grančice grmlja i žive puževe. Ovdje se nalazi kosa, vrlo nagnuta i blatna pukotina, koja ima vezu s površinom. Prema dr. J. Poljaku u ovom su dijelu pećine primijećeni puževi vrste Pupa, Oblonga i Succinea. Oni su diluvijalni relikti davno izumrle faune na površini zemlje, koja se do današnjih dana održala jedino pod zemljom u hladnoći i mraku pećine.

Geologija pećine. Pećina Jama Vodarica nastala je u slojevima jurskih vapnenaca u koje su uloženi i slojevi jurskih dolomita. Pružanje slojeva je prema jugoistoku, a pad pod kutem od 45—55°. Pećina je nastala na sjecištu brojnih tektonskih linija od kojih je najveća linija smjera jugoistok — sjeverozapad. Kakav je smjer ostalih tektonskih linija vrlo je teško utvrditi radi toga što u ostalim dijelovima gotovo uopće nije vidljiva gola vapnenačka stijena, već samo kalcitne tvorevine. Da je došlo do stvaranja tako velike količine sigastih tvorevina razlog je relativno malena debljina slojeva jurskih vapnenaca nad prvotno stvorenom podzemnom šupljinom. Ta debljina iznosi najviše od 25 do 30 metara. Kako su jurski vapnenci u ovom dijelu terena vrlo razdrobljeni i koso nagnuti, meteorna je voda lagano prodirala u unutrašnjost i stvorila golemu količinu sigastih tvorevina. Slično Manitoj pećini i ulaz pećine Jame Vodarice nastao je tek nakon što je šupljina bila ispunjena kalcitnim tvorevima. Površinska je voda razorila slojeve jurskih vapnenaca na mjestu današnjeg ulaza po koso nagnutom padu slojeva, stvorivši omanju vrtaču. U nju je dalje prodirala meteorna voda i rezultat njezinog erozivnog i korozivnog djelovanja je današnji ulaz u Jamu Vodaricu. Sve ono što se događalo sa današnjim ulazom, odvija se sada, iako vrlo polagano sa pukotinom na kraju »Bijele dvorane«. Ovo je početni stadij — stvaranje drugog izlaza pećine.

Meteorološki podaci. Prilikom promatranja meteoroloških osobina ove pećine moramo imati u vidu poseban oblik njezinog ulaza. Ovakav ulaz je svoj-

Arhitektonska skupina

Evo nas u vrtači sličnoj prostoriji

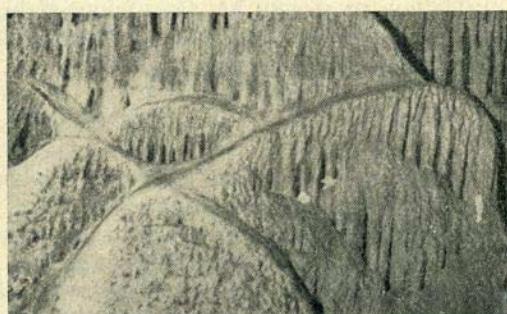
Sigaste prevlake u Velom Sklopu III.

»Okamenjeni slapovi« u »Bijeloj dvorani«

Na granici svijetla i tame — Ulaz u Veli Sklop II.

Vrlo čudna i zanimljiva sigasta tvorevina

stven ledenicama u našem kršu. I baš zbog toga temperatura zraka u prvoj ili zapadnoj dvorani iznosi 5° C, a temperatura vode u »Crnom jezeru« iznosi $4,8^{\circ}$ C. Ovo je najniža temperatura vode izmjerena u pećinama Paklenice, a koliko je danas poznato i najniža temperatura za sve pećine našeg kraša (izuzevši ledenice). Relativna vлага pokazuje vrijednosti od 99%.

Napomena. Pećina je zbog teške prohodnosti kroz svoj najljepši dio vrlo ne-pogodna za veći posjet turista. Svako izvođenje građevinskih radova vrlo bi štetilo prirodnom skladu ove pećine.

Zbog teške prohodnosti kroz pećinu naša mjerenja i istraživanja trajala su vrlo dugo. Dio iza točke četiri trebalo bi još jednom istražiti i uvući se u sve pukotine i manje prolaze. Unatoč teškoće istraživanja nacrt je izrađivan sa najviše mogućom točnošću, ali ne isključujem male ispravke prilikom budućih istraživanja. Radeći u ovom dijelu bili smo pod zemljom skoro preko osam sati. Savladao nas je umor i iscrpljenost, a vlagu i hladnoću podnosili smo sve teže.

PEĆINE VELOG SKLOPA

Tri pećine Velog sklopa nalaze se na absolutnoj visini od oko 400 metara ili 120 metara od baze Anića Luke na njenoj istočnoj strani. U spomenutoj knjizi dr. J. Poljaka opisuje se samo jedna pećina, dok se druge dvije ne spominju. Iz Anića Luke vide se visoko na stijenama tri tammija udubljenja. Pećina je od pećine udaljena oko 50 metara, ali prelaz od jedne do druge vrlo je težak i opasan zbog izbočenih stijena, koje se nalaze među njima. Zbog toga se mora do svake pećine penjati po odijeljenim dugim siparištima, od kojih svaki pojedinačno vodi do jedne pećine. Penjanje po siparu vrlo je teško i opasno, pa se mora penjati po stijenama uz njegov rub. Istraživši sve tri pećine ustanovali smo, da je dr. J. Poljak opisao tek treću — najsjeverniju od triju pećina Velikog Sklopa.

PEĆINA VELI SKLOP I.

Pećina je duga 12 metara. Otvor joj gleda na sjeverozapad, širok je 5, a visok 9 metara. Na početku pećine je 5 metara širok i 8 metara dug kanal, koji se nakon toga stepenicom visokom tri metra diže u šest metara široku ovalnu dvoranu, koja u svom južnom dijelu ima malen ravan plato.

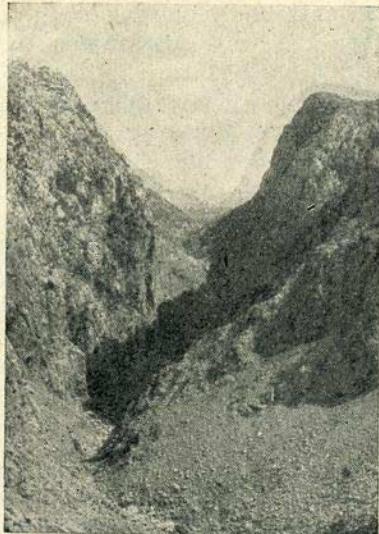
Pećina je nastala korozivnim djelovanjem vode cijednice. Stijene u pećini prevučene su slojem kalcita malene debljine. Siga nema. Meteorološka promatranja nisu vršena, jer je temperatura ove pećine jednaka vanjskoj zbog velikog otvora i kratkoće pećine.

PEĆINA VELI SKLOP II.

Ulaz pećine okrenut je prema sjeveru, a dimenzije su mu: širina 6 metara, visina 3 metra. Pećina je duga 35 metara. Od ulaza do kraja, tlo se pećine spušta za 5 metara. Glavni smjer protezanja pećine je jug — jugoistok — sjever — sjeverozapad, da nakon 16 metara skrene prema jugoistoku, a na kraju na istok. Pećina je prosječno široka 7 metara, dok najniži dio ima širinu od 5 metara. Zapadna strana pećinskog hodnika u njegovom središnjem dijelu ispunjena je s tri metra širokom i 13 metara dugom skupinom sigastih stupova i prevlaka. Vi-

Škiljića pećina — Ulaz

Mała Paklenica

sna im dopire skoro do samog stropa, koji je na tom mjestu visok 7 metara. Nasuprot sigaste skupine nalazi se se uz istočni zid mnoštvo tankih stalagmita i stalaktita. Između zapadne i istočne stijene tlo je prekriveno velikim kamenim blokovima i sitnim kršjem. Visina do stropa na ovom mjestu iznosi oko 8 metara. Na stropu ima nekoliko tanjih, ali dugih kalcitnih zavjesa. Spustivši se preko metar visoke stepenice skrećemo u završni dio pećine u kome visina od poda do stropa iznosi prosječno jedan i pol metar i jedva pola metra na kraju.

Geologija pećine. Pećina je nastala u debelo uslojenim jurskim vapnencima, čiji je pad prema sjeveroistoku pod kutem od 45° . Pećina je rezultat korozivnog djelovanja vode cjednice duž jedne glavne tektonske pukotine smjera jug — jugoistok — sjever — sjeverozapad i nekoliko manjih okomitih na glavnu liniju. Mislim da je današnji ulaz u pećinu bio nekada mnogo manji nego danas, tako da je u središnjem dijelu moglo doći do stvaranja onolikog mnoštva sigastih tvorevina. Postepenim urušavanjem stijene nad ulazom otvor je postao veći, ali tada je već bilo završeno stvaranje siga u pećini.

Meteorološka promatranja nisu vršena. Danje svijetlo prodire skoro do završnog dijela pećine. Pećina imade vrlo lijepe sigaste tvorevine, ali je zbog nepristupačnosti rijetko posjećivana. U prvom dijelu pećina služi kao sklonište za ovce.

PEĆINA VELI SKLOP III.

Otvor pećine okrenut je prema sjeverozapadu, a dimenzije su mu: širina 4,5 metara, a visina 9 metara. Dužina pećine iznosi 38 metara. Glavni smjer protezanja pećine je sjeverozapad — jugoistok. Nakon otvora širokog 4,5 metra pećina se proširuje do dimenzija 11 metara i tako ostane do kraja. Sjeverna i južna stijena pećine prekrivena je sa nekoliko većih sigastih skupina debelih do četiri metra, a visokih oko 8 metara. Tlo je prekriveno sitnjim kršjem, a nepo-

sredno od ulaza do dvanaestog metra nalazimo velike kamene blokove. Nakon njih nalazimo jednu neobičnu pojavu. Kalcitno tlo je prekinuto, a zemlja ispod njega kao da je odstranjena, pa kalcitna kora sada tvori do 7 metara duge i 5 metara nadsvodene šupljine.

Prema dr. J. Poljaku, ovo je dokaz da je pećina nekada bila mnogo duža. Tada je ulaz bio drugačiji, jer »da je današnji ulaz« piše dr. J. Poljak »njegov prvobitni ulaz bilo bi posvema onemogućeno izlučivanje siga, jer uslijed jakog pridolaženja zraka bilo bi i maglo isparavanje voda cijednica što bi posve onemogućilo izlučivanje siga u manjim količinama, a kamo li u onim količinama kakove nalazimo u pećini Veli Sklop«, i dalje »da je sloj travertina u podu prekinut, da je pod pećine išao i dalje preko zaravanka pred pećinom«. Pećina je nastala korozivnim djelovanjem vode cijednice duž tektonske linije sjeverozapad — jugoistok. Zbog relativno male debljine slojeva u stropu pećine, i njihove velike raspucalosti, oborinska je voda lagano prodirala u stvorenu šupljinu. Tako je kroz dugi vremenski period stvorena ona neobična velika količina sigastih tvorevinu. Sam današnji ulaz pećine pokazuje nam, da se pećina zaista protezala dalje od sadašnjeg otvora, ali mislim, da je to možda bilo još najviše 10 metara. Horizontalni i vertikalni oblik ulaza pokazuje tendenciju potpunog zatvaranja jedno deset metara od sadašnjeg ulaza. Tek onda, kada je u pećinskoj šupljini završeno stvaranje sigastih tvorevinu došlo je do postepenog odvaljivanja stijena na mjestu današnjeg ulaza. Svježe odlomljeni kameni blokovi na ulazu dokazuju nam, da se taj proces odvija i danas, a time pećina postaje sve kraća.

ŠKILJIĆA STAN

Pećina se nalazi na početku platca između kanjona Velike i Male Paklenice, na apsolutnoj visini od oko 500 metara, istočno od Anić Luke na potezu od pećine Velog Sklopa i Anić-Kuka visokog 714 metara. Otvor pećine okrenut je prema sjeverozapadu. Dimenzije su mu: širina 11 metara, a visina 5 metara. Pećina je duga 35 metara, a sastoji se od vanjskog pregrađenog dijela, prve dvorane, druge niske dvorane i niskog kanala. Glavni smjer protezanja pećine je sjeverozapad — jugoistok.

Pregraden vanjski dio ima dužinu od 9 metara, širinu na početku 11 metara, a na kraju 5 metara. Prema pričanju seljaka ovdje je živio neki Škiljić iz Selina, koji je čuvao u pećini svoje ovce.

Prva pećinska dvorana ima ulaz širok 4 metra, a visok 1,5 metar. Danje svijetlo prodire nekoliko metara u njen prednji dio. Dvorana je duga 10 metara, široka oko 16 metara. Visina dvorane je iza ulaza tri metra, a na kraju svega jedan metar. Tlo je pokriveno debelim slojem ovčjih izmetina.

Druga, niska dvorana počinje sa jedan metar visokom kalcitnom stepenicom. Nad ulazom u nju nalazi se uvučeno povišeno udubljenje u kome su stijene prevučene slojem kalcita. Dužina ove dvorane iznosi 14 metara, širina dva metra na početku do 4 metra na sredini i 3 metra na kraju. Visina je dva metra na početku do jednog metra na kraju. Ovdje je naslaga ovčjih izmetina manja. Na kraju imade i posve suhe zemlje, jer je ova dvorana manje vlažna od prve.

Niski kanal nastavlja se u smjeru jugoistoka iz druge dvorane. Dug je oko 7 metara, a širok 1 metar. Visina mu na početku iznosi nešto iznad 30 cm, a pred sam kraj 75 cm.

Geologija pećine. Pećina je nastala u debelo uslojenim jurskim vapnencima korozivnim djelovanjem vode cijednice duž glavne tektonske pukotine smjera sjeverozapad — jugoistok i nekoliko manjih i sporednih okomitih na glavnu liniju.

Meteorološki podaci. Prosječna temperatura zraka sviju mjerena daje iznos od 9,7° C, a relativna vлага 69%.

MARASOVIĆA PEĆINA

Pećina se nalazi na istočnoj strani Anić Luke, ispod pećina Velog Sklopa, zapravo na putu do njih. Otvor pećine vidljiv je iz Anića Luke, jer je velik — polukružan i u donjem dijelu zazidan zidom visokim 2,30 metra. Pećina se sastoji od jedne velike dvorane duge 19 metara, a široke 11 metara na početku i 6 metara na kraju. Visina otvora pećine iznosi 6 metara. U pećini se tlo diže idući prema kraju, pa tako i visina stropa postaje sve manja.

Pećina je nastala korozivnim djelovanjem vode cijednice duž jedne pukotine unutar jurskih kladokoropsis vapnenaca.

PEĆINA DEVNJAČA

Pećina se nalazi sa zapadne strane kanjona Velike Paklenice iza samog ulaza u kanjon, jedno 400 metara sjeverno od kote 80.

Otvor pećine okrenut je prema istoku. Smjer protezanja pećine je zapad-zapadsjever — istokiostokjug. Ukupna dužina pećine je oko 30 metara. Ulaz pećine je 17 metara više od podnožja kanjona na visokoj stijeni. Pećina se sastoji od prve i druge dvorane. Prva imade otvor visok 6 metara, a širok 4,5 metra. Dvorana je duga 10 metara, a široka od 4,5 metra na početku do pola metra na kraju. Visina se snizi na pola metra i tako prolazi dva metra dugim kanalom u drugu dvoranu. Druga dvorana imade dužinu od 11 metara, a širinu od 7 metara. Visina je u sredini oko 4 metra. Iz dvorane se odvajaju dva kanala — jedan prema sjeveru, a drugi prema sjeverozapadu.

Pećina je nastala korozivnim djelovanjem vode u krednim brečama u kojima je stvorena ova pećina.

Tlo pećine prekriveno je suhom žutom zemljom. Pećina je za vrijeme minulog rata služila kao sklonište municije.

KRUMPIROVA PEĆINA

Pećina se nalazi s desne strane potoka Paklenica oko 500 metara od Anić Luke. Dužina pećine iznosi 10 metara, a širina 8 metara. Otvor je širok 6 metara, a visok 3,5 metra, okrenut prema istoku.

Pećina je nastala u debelo uslojenim diluvijalnim konglomeratima i u svom završnom zapadnom dijelu ispunjena je debelim slojem kalcitne prevlake.

U jednom udubljenju u pećini seljaci su spremili krumpir, pa smo tako nazvali pećinu ne znajući njezino pravo ime.

PODKAPINA KOZICA

To je zapravo polupećina, kojoj je otvor zazidan zidom i pretvoren u tor za ovce. Nalazi se 750 metara od Anić Luke, na lijevoj strani potoka Velika Paklenica, u blizini mjesta gdje se na glavnom putu odvaja staza za Manitu pećinu.

Ovu smo polupećinu uzeli za primjer kako seljaci iz okolice Paklenice iskoristavaju koso nagnute slojeve diluvijalnih konglomerata. Osim Podkapine Kozice u okolini možemo vidjeti još nekoliko ovakovih manjih i većih polupećina stvorenih na taj način.

MALA PAKLENICA

Biti u Starigradu, a ne posjetiti uz Veliku, i Malu Paklenicu, bio bi zaista težak i neoprostiv propust.

Sunce nam je palilo leđa, dok smo prolazili preko sivog i oštrog kamnjara približujući se kanjonu Male Paklenice. Prošli smo kraj zadnjih kuća sela Jukića i ušli u presahlo korito Male Paklenice. Puta nigdje nije bilo. Svuda samo kaotično nabacani kameni blokovi i kršje. Prolaženje kroz kanjon Male Paklenice vrlo je naporno i zbog zmija opasno za vrijeme vrućih ljetnih dana. Popeli smo se na izbočenu kotu 161 i s njenog vrha promatrali okolinu.

Pred nama je bio nekoliko stotina metara visok usječen kanjon, a između njega u daljini uzdizali su se vrhovi Komi Jerkovac. U kanjonu su zidane kamene kaskade, izgrađene da umanje i zaustave snagu proljetnih i jesenskih bujica. Na mjestima gdje je prestajalo kaotično nabacano kamenje započinjali su dugi sipari.

Mala se Paklenica doima mnogo turobnije i opasnije nego Velika. Možda zato, jer ima vrlo malo zelenila — kržljavog rijetkog raslinstva. No, mislim da je glavni razlog njezina neprehodnost, odsustvo i najslabije vidljive staze — znak prisutnosti čovjeka. Jer, iako Velika Paklenica djeluje jezivo svojim okomitim stijenama i svaljenim kamenim blokovima — ishodan i vidljiv put ulijeva neku sigurnost. On je dokaz, da ovdje ipak netko živi — nešto se kreće. Makar je to kretanje ponekad vrlo rijetko, ali ipak je, ipak je to veliki znak čovjekovog prisustva. A ovdje — u Maloj Paklenici ležali smo na užarenom kamenom vrhuncu čitav jedan sat, promatrali okolicu, ali nismo čuli niti jedan ljudski glas. Uvidjesmo, da smo jedina živa bića nas dva i zmije na užaremim kamenim blokovima oko nas.

Prema moru pogled seže do početka kanjona Male Paklenice i dalje tamo do naplavina Velike Paklenice i zgrade uprave Parka u Starom Gradu.

Oprezno smo se spuštili prema proširenom dijelu torrenta. Nedaleko od nas na visokim stijenama ugledali smo nekoliko tamnih otvora — vjerojatno pećine. No morali smo se vratiti na ručak u logor, pa nismo imali dovoljno vremena da zavirimo u te tamne otvore.

Na povratku sam se često puta okrenuo i gledao prema kanjonu Male Paklenice, želeći da se dogodine ponovo vratim u nju i da ju potpuno upoznam.

NACIONALNI PARK PAKLENICA U BUDUĆNOSTI

Prema stvarnom stanju, koje nalazimo danas u Parku i prema zamisli sadašnjeg upravitelja Parka ing. Davorina Prgina iznesenoj u »Perspektivnom planu razvoja Nacionalnog Parka Paklenica«, ovaj će dio naše domovine uskoro postati mnogo pristupačniji i poznatiji većem broju naših ljudi.

Pri svemu tome odsudnu će ulogu odigrati izgradnja i puštanje u saobraćaj jadranske turističke ceste — Jadranske magistrale Rijeka-Ulcinj. Sada se radi na projektiranju mosta preko Ždrila kod Maslenice, jer bi se time skratio put do Zadra za 30 kilometara. Za sada sa Parkom postoji jedino parobrodska veza iz Rijeke, i to za vrijeme sezone svakodnevno, a izvan sezone dva puta na

jedan. U blizini sela Marasovići, od Jadranske magistrale odvaja se (već izgrađen) put do ulaza u kanjon Velike Paklenice. Tako bi turisti sa automobilima mogli doprijeti do samog ulaza u kanjon, odakle bi ih žičara (!) ili uređen put vodio kroz najuži dio kanjona Velike Paklenice do ispod stijena Anić-Kuka. S kopnene, Velebitske strane moglo bi se kroz široke doline, postepeno savladajući visinsku razliku, također sagraditi automobilsku cestu, koja bi se nadovezivala na projektirane puteve po masivu Južnog Velebita. U planu je izgradnja turističkih objekata (camping kućica) uz obalu od Starigrada do Selina. Kod uvale sv. Petra, gdje je oveća pješčana plaža sagradio bi se hotel. U predjelu Parića i u Velikim Močilima u gornjem dijelu Velike Paklenice izgrađeni bi bili također campovi. Tu bi se na još jednom mjestu sagradilo lječilište ili odmaralište, a kod Ivinih Vodica planinarsko konačište.

Zbog neobične prirodne ljepote uredile bi se i pećine u Parku za posjet turista. Prvenstveno bi to bila pećina Manita Peć iznad Anić Luke. Kod nje bi se najprije trebala postaviti željezna vrata na otvor i odrediti vodiča za posjetioce. Do Jame Vodarice trebalo bi izgraditi put radi lakšeg pristupa.

Znatnu brigu treba posvetiti i šumskom pokrovu i to provodeći novu sadnju na popaljenim dijelovima i brigom nad postojećim kompleksom šume.

Veliiki problem u Parku predstavljaju svakako i njegovi stanovnici. Desetak porodica živi na teritoriju Parka i radi prehrane svoje stoke (magaraca, mazgi, krava, volova i ovaca) koristi zakonom zaštićene dijelove Parka. Zbog toga stanovnici neminovno krše zakon i dolaze s njim u sukob. Godine 1955. zabranjene su koze i od toga doba osjetno su poboljšane vegetacijske prilike u Parku. Privatni posjedi na teritoriju Parka također je velika smetnja za primjenjivanje potpunije zaštite cijelog područja.

U planu za budući razvoj Parka predviđeno je, da se stanovnici isele ili da se uklope u radnike i čuvare Parka. Privatno će se vlasništvo ekspropriirati.

Osim svih tih problema potrebno je pojačiti i nastaviti rad na naučnom proučavanju ovog Parka. Geološki sastav, geomorfologija, fauna, flora, klimatske promjene i druge naučne pojedinosti očekuju još brojne stručnjake i naučne radnike. Osim toga, turističkom propagiranju prirodnih ljepota ovog Parka treba posvetiti veliku pažnju.

Uz potrebno razumijevanje i finansijsku pomoć od strane narodnih vlasti ovaj bi Park po svojoj ljepoti, jedinstvenosti i velikoj prirodnoj rijetkosti mogao bez bojazni i svake sumnje stati u red najpoznatijih svjetskih parkova.

Na stazama ovog Parka naša će omladina i naši radni ljudi naći svoj zasluzeni odmor, upoznat će njegovu prirodnu ljepotu, učit će voljeti svoju domovinu, učiti poštivati zakone, kojima je svrha, da čuvaju ljepotu naših krajeva zbog nas samih i budućih pokoljenja, koja dolaze iza nas.

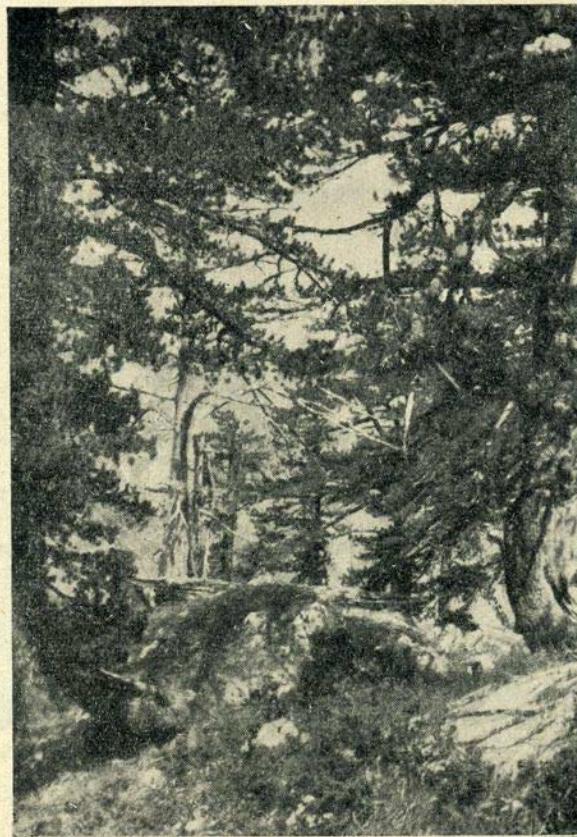
Šatori uz morsku obalu u Starigradu

Kroz Bjelič

Jutro u Gusinju. Kroz svjež, mokar zrak dopire do nas glas mujezina, koji s obližnjeg drvenog minareta pjevucka svoj ubičajeni zov. Glas slab, nemoćan i kao bojažljiv, jer zna, da će uskoro biti zaglušen i pregažen, čim dežurni ukopča zvučnik u lkasarni. Kao da se na tom nevažnom svakidašnjem primjeru ogleda čitav način života u ovom kraju: odnos staroga i novoga — staro se grčevito bori za opstanak, hvata se za slamku, ali bez uspjeha: novo pobjeđuje i prevladava. A to i nije nešto tragično — to zahtijeva sam život, i bilo bi čudno i nezdravo, kad ne bi bilo tako.

Sišli smo u »hal« našeg hotela. Tu su nas već čekali naši današnji supat..., ovaj, suputnici — dva zgodna i srdačna momka u milicijskoj uniformi i s gušenim opancima na nogama. Napustili smo hotel, ispraćeni srdačnim željama domaćina. Uputili smo se ravno prema jugu. Lijevo smo ostavili cestu za Plav, a mi smo produžili širokim, ali grbavim i blatnim seoskim putem prema Vusanju. — Ušli smo u dolinu Ropojani. Magla se motala oko okolnih vrhova, ali izgledalo je kao da će biti lijep dan. Desno nam se visoko i položito uzdizao hrbat Vezirove Brade (oko 2200 m), koji je ovdje širok i pitom, i u oblim pašnjacima blago se izdiže iz doline, a tamo dalje prema jugu pretvara se u golemi bedem surih stijena i šiljatih, nareckanih vrhova. — Prošli smo kroz Vusanje: nekoliko kuća pripojenih sasvim uz put i otrcana drvena džamija s nakriviljenim minaretom. Zadržali smo se malo u karauli, gdje nam se pridružio vodnik s nekoliko svojih graničara. Lijevo nam se otvorio pogled u pitomu zelenu dolinu, koja sa sjeverne strane omeđuje masiv Bjeliča. Tamo u daljini dolina se uzdizala do krševitog Čaf-Bora (1900 m), da se s druge strane tog prijevoja spusti u Albaniju. Ovuda ćemo se sutradan spustiti u Vusanje, nakon što ćemo proći dobar dio Bjeliča. A sada smo produžili dalje dolinom Ropojani. Spustili smo se u samo dno doline, do korita rječice Vruje. Šum vode, koji nas je pratyo već dugo vremena, odjednom je narastao do zaglušujuće tutnjave: — ugledali smo Grlju: široki i duboki ponor, golemo grtlo, u koje se survavala velika koljina zapjenušane vode, zasipavajući okolicu studenom kišom sitnih kapljica. Stijene ponora bile su crne i glatke, a na dnu je bilo malo zeleno jezerce, koje je opet otjecalo još dalje i dublje. Iz čitavog ponoga izbjjala je oštra hladnoća, koja je, poput zimskog vjetra, prožimala do kostiju. Činilo se, kao da se stup vode dostojanstveno i lijeno ruši u dubinu i kao da se oklijevajući prevaljuje preko izlizanog kamenog praga. Držeći se jednom rukom za hrapavu granu pogrbljenog bora, dok mi se sipka zemlja odronjavala pod nogama, uspio sam nekako uhvatiti u objektiv jedan dio slapa, no bilo je još tamno i sivo, i nisam vjerovao da će ispasti osobito efektno (— kao što stvarno i nije). Plucnuo sam još jednom pod sebe, u Grlju, u kovitac zelene vode, a zatim sam se vratio na stazu i nastavili smo put. Saznali smo, da Vruja nakon nekoliko stotina metara opet izvire kao široka i mirna rijeka. Čuli smo i obavezne priče o tome, kako je neka djevojka pala u ponor i kako ju je nakon nekoliko mjeseci (!) voda izbacila bez ijedne ogrebotine, kao zamrznutu. Pričali su nam i o nekim hrabrim mještanima, koji su se vezani za uže spuštali u klisuru, ali naša dva pratioca odmah su se požurili da iskreno dodaju: — »Ne bih ja to ni za kakve pare.« Vruja naime ne teče čitavom dužinom ponora podzemnim tokom, već je to

zapravo klisura duboka do šezdeset metara, a široka pri vrhu svega metar-dva, tako da se može raskoračiti nad ponor, slušati muklu tutnjavu dolje u dubini i gledati bjelasanje virova i brzica. Samo na nekim mjestima klisura je ili prirodno presvođena ili zatrpana velikim kamenim gromadama, pa tu Vruja protječe pećinskim hodnikom.

Stara borova šuma ispod Čaja Valbons u Bjeliču

Foto: Dr. B. Gušić

Tako smo, sve u razgovoru, već dosta odmakli. Prolazili smo uz jarke za navodnjavanje, kojima je išarana sva dolina, i koji su sada, poslije obilnih kiša, bili puni i voda se sve prelijevala preko rubova. Uto je i sunce već izašlo i obasjalo vrh Maje Kiakš (oko 2400 m), koji se, onako žut, osvijetljen i sjajan oštrosisticao od svog mračnog, glomaznog podnožja, koje je kao kakav zid zatvaralo dolinu. Put se lagano uspinjao uz lijevu stranu doline, i ispod sebe mogli smo kroz granje razaznati izvor Vruje — pravi kraški izvor: malo zeleno jezerce, usred gustog grmlja i šikare, iz koga odmah otječe bujan potok.

Ušli smo u šumu. Lagano se uspinjući, sve više smo se primicali pograničnoj liniji. Sunce se nadvilo nad visoke i tamne bregove, što zatvaraju dolinu, i sijalo nam potiljak. Rosa se cačklila na lišću i vlatima trave, a lagani refuli vjetrića stresali su gustim i visokim krošnjama bukava, koje su šumjele i škopile

nas sitnom kišicom. Žmirkali smo od sunca, kojeg se probijalo kroz zeleni svod i poigravalo po išaranom tlu. U prozirnim zlatnim prugama titrale su sjajne srebrne niti paučine i lijepile nam se za kosu. — Izašli smo iz šume.

Pred nama se pružala dugačka i prostrana uvala, obasjana suncem. Zeleno i mirno jezero prelijevalo se preko niskih obala i iz vode su virili oštari šiljci šaša. Voda je bila mутna i gusta, pokrivena debelom žutom žabokrećinom. Tanki sloj maglice lebđio je nad samom površinom vode. Ličeni Kštars — Zeleno jezero — dobiva vodu s okolnih padina Vezirove Brade s jedne i Maje Kakiš s druge strane, — no i ono katkad sasvim presuši i tada sasvim tanki mlazić vode curi u Grlju. Tik uz sprotnu obalu jezera prolazi pogranična crta, a iza nej teren se opet strmo uspinje sve do jednog od mnogobrojnih prokletijskih Čafa Pejs (1690 m). S one strane Čafa Pejs nalazi se izvor Cijevne i još mnogo toga drugoga, što bi bilo itekako zanimljivo da se vidi.

Odmarali smo se esjdeći na sagorjelim i pougljenjelim brvnima, ostacima nekih koliba, i gledali smo nad sobom gromadnu i mračnu Maju Kakiš, a njoj nasuprot strme i glatke stijene Vezirove Brade, svjetlosive i sjajne poput čelika. Iako je jezero bilo plitko i zamuljeno, lijepo i ugodno bilo je gledati svježe, gusto busenje pog golim, surim stijenjem. Trava je bila mokra i puna rose, a sunce je bilo jako i toplo, grijalo je i peklo, a iz tla je izbjiao gusti vonj vlažnog humusa i mijesao se s hladnim zadahom šume.

Pošli smo prema Zastanu. Ušli smo u gustu šikaru paprati i uskoro smo sa svih strana bili obavijeni stostrukom zelenom mrežom. Bilo je toplo i zagubljivo. Ličeni Kštars ostalo je za nama, od silnog lišća i granja nismo mogli vidjeti ni Vezirovu Bradu nasuprot koje smo se upravo nalazili, samo smo osjećali hladnu sjenu Maje Kakiš iznadn sebe. Sunčeve zrake bljeskale su kroz otvore u lišću i bole u oči. Bilo je kao da netko svjetluca dobro usmjerenom lampom. Prtili smo se sve više i više, uz prasak polomljenog granja i šušanj mokrih i sklizavih povijuša. Malo zatim opet smo izbili na čistinu i ugledali smo zastansku karaulu i, nešto dalje, niske i bijedne stanove.

Karaula je bila napuštena i oronula. Podovi su bili puni smeća do gležanja. No, za kratko vrijeme, s malo truda i nešto dobre volje, jedna prostorija bila je uređena za spavanje. Debeli sloj lišća i granja bio je mekan i udoban. Sada smo mogli mimno sjesti pred karaulu, gricati pomalo ispruživši se na suncu i promatrati zzi Vezirove Brade prekoputa nas. Oblaci su mu opet zakrili najviše vrhove, pa se činilo kao da stijene uopće nigdje ne svršavaju, kao da su se ustremile do samog neba, i da se, gubeći se u oblacima, i dalje propinju sve više i sve strmije.

Bilo je upravo oko podneva. Ležali smo ispruženi na žarkom betonu pred karaulom, a toplina sunca omamila nas je pa smo zadrijemali. Odjednom su se s Bjeliča stuštili debeli mrki oblaci i pve krupne kapi trgle su nas iz ugodnog dijemeža. Povukli smo se pod krov, vukući za sobom gunjeve i naprtnjače, a pljusak je postajao sve gušći. Zbunjeno i mamurno gledali smo kako se lokve razlijevaju po tlu i kako se cijede dugačke kišne niti, nošene vjetrom. Oblaci su se valjali niz strme padine i pretvorili su se u dosadnu mokru maglu, koja je sve zavila u sivo. Magla se prilijepila uza zemlju i sve je pritisla svojom mokrinom i hladnoćom. Od vedrog sunčanog dana nastao je tamан, hladan i mokar sumrak premda je bilo tek prošlo podne.

Pa ipak nismo mogli, nismo imali strpljenja sjediti ovako cijelo popodne, stisnuti između četiri zida, gola i pusta. Naprtnjače smo ostavili na čuvanje našim pratiocima, koji se nisu pokazali tako nadobudnim i poduzetnim kao mi.

Ogrnuli smo se našim prozirnim i lepršavim (sve u svemu: nepraktičnim) jugo-vinilkama, i praćeni upornom sitnom kišicom uputili smo se prema pograničnom kamenu broj 17. — Gazili smo kroz mokru travu, koja nas je neugodno hladila sve do koljena, a žuto blato lijepilo nam se za vibrame. Na livadi su ležali porzbacani stanovi, niski i tamni. Nitko nije provirivao iz njih, samo su se zablaćene ovce stiskale u torovima i pod drvećem. No, malo zatim staza je ušla u gustiš i ubrzo smo, kako se to često događa, izgubili pravi put. Zapali smo u labirint grmlja i šikare i krčeći si rukama stazu mučno smo se prtili naviše. Granje je šibalo po nama i udaralo nas po nogama i licu, a pritom su nam se čitava vjedra vode stresala za vrat. Cerada kao zaštita postala je u takvom mo-

Pogled na Komove i Visitor s Bjeliča

Foto: Dr. B. Gušić

krom guštiku samo iluzija. Odsklizavali smo se natrag i ponovo se tvrdoglavо gurali naprijed. Bili smo sasvim promočeni, no usprkos tome čak smo se uznojili od bjesomučnog natezanja sa žilavim i skliskim granjem. No ovako bez naprtnjača, ipak smo se, na svoje veliko čudo i još veće zadovoljstvo, pomalo približavali pograničnom prijevoju. Čak smo katkada izašli na poneku čistinu i već smo povjerovali, da smo se vratili na pravi put. U takvom slučaju, svaki od nas trojice udario bi smjerom kojeg je on smatrao pravim i najboljim, a nakon pet minuta započelo bi dozivanje kroz maglu i prigušeno brundanje na račun one druge dvojice. Zatim bi se uz jedvite jade nekako skrpali na istomjesto i odlučivali da je najbolje da se držimo zajedno — do prve čistine. Tad bi se scena ponavljala, s istim urlanjem i mrmljanjem, u istom prirodnom okviru i s istim završnim rezultatom. To je razbijalo monotoniju i zamornost, kakva bi inače bila neizbjegiva. Konačno smo se opet ovako negdje sastali zajedno, isplazivši potrbuške iz šikare, mokri i zlovoljni, no na svoju veliku radost opazili smo, da se teren pred nama više ne uspinje. Još nekoliko koraka po ravnomre i stajali smo na granici.

Skupili smo se oko betonskog stupa, promočeni do kostiju, i zurili u maglu. RPSH pisalo je na drugoj strani stupa. Usudili smo se prekoracići pograničnu crtu, da viđimo ta četira slova, kojima smo čak i odgonetnuli značenje. Zatim smo se miroljubivo povukli na našu stranu i smjestili se u streljački zaklon. No, nismo se pokušavali uživjeti u ulogu onih, kojima je ta rupa bila namijenjena i nismo im ni najmanje zavidali. Strpljivo smo čučali skvrčeni na mokrom kamenju i čekali da se magla malo razide. Naime, kiša više nije curila i nismo više morali slušati uspavljajuće bubnjanje po našim skrućenim ceradama, a to je bio, po našem dubokom uvjerenju, dobar znak. I — kao da se nismo baš sa svim prevarili. Iz magle su se počele pomaljati neke konture, sve jasnije, i kao da su se primicale sve bliže. Magla se povukla, ne sasvim nego kao da nam je ostavila rupu, u kojoj smo se nalazili mi i najbliža okolina, a iza tog kruga i dalje je sve bilo zastro neprozirnim sivilom.

Pred nama se pružalo nekoliko dubokih ledenjačkih kotlova, krševitih i pustih. Kamen je bio siv i izbrazdan crnim škrapama, a na dnu tih širokih vrtača skupila su se mala zelena jezerca. Kolibe su ležale uz njih, a s druge strane udoline uzdizala se — zna se — Maja Jezerce (2694 m), najviši vrh čitavih Prokletija. Nije to bio osamljeni izraziti vrhunac. Bio je to čitav sklop stijena, koje su se okomito propinjale iz svog podnožja i širile se na sve strane u brojnim vršnim grebenima. Niz najviših vrhova odsjekla je magla. Vidjele su se samo široke pločaste stijene, koje su se strmo rušile iz oblaka. Pod vrhovima, kao da vise iznad ruba stijene, bili su skupljeni snježnici i znali smo, da jedna od tih bijelih mrlja nije snježnik, nego mali ledenjak, jedini ledenjak na Balkanskom poluotoku. Stijene su bile mokre i djelovale su odbojno i hladno. Čitava skupina izgledala je tako blizu, a i po karti stvarno nije daleko. No s ove strane uspon je izgledao nemoguć — nama, običnim planinarima. Nije bilo prolaza kroz neraskinuti zid okomitih stijena. Zaželio sam da se popnem na vrh s druge strane i da gledam k nama na ovu stranu, kao što sada gledam u Albaniju. Osjećao sam, da bih tada imao srce na mjestu. Ovako, kao da mi je nešto nedostajalo: i dobro je, i nije.

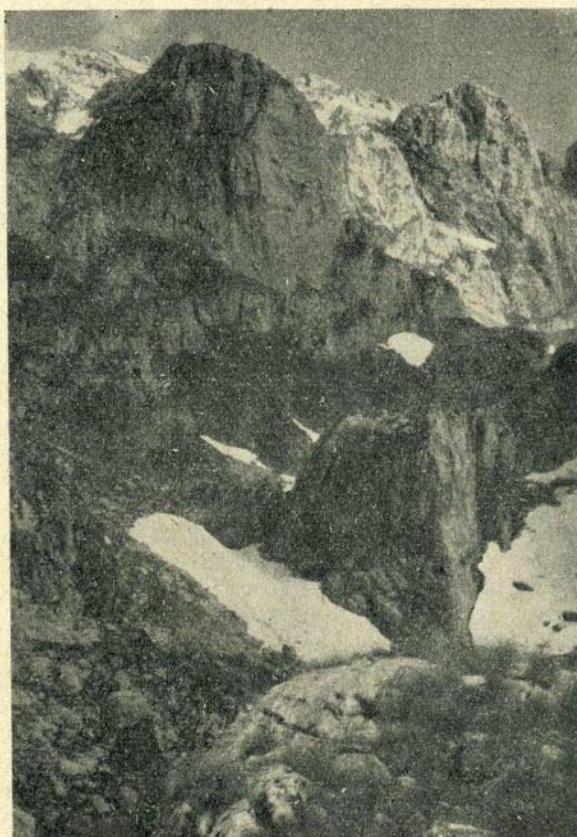
Ne bi to bilo isto kao popeti se na Maju Kakiš, koja nam je sada bila na dohvati ruke, tu zdesna. Njezine strme travnate strane izgledale su dugotrajne no lake za uspon. Samo Maja Jezerce mogla bi popuniti tu prazninu, koju osjećamo, kad nam nešto lijepo, veliko, ugodno стоји na dohvati ruke, a čitava gomila najrazličitijih činjenica, od krutih paragrafa do glupih društvenih obzira, brane nam da to uzmemo.

No magla se ponovno zgusnula i opkolila nas i kao da je odlučila da nam prekine kratkotrajno i nepotpuno zadovoljstvo koje nam je milostivo dopustila. Sjurili smo niz strminu, skližući se po mokroj travi i lomeći granje. Pognuti i držeći ruku pred očima jurili smo od stabla do stabla, zaustavivši se tek na časak da odahnemo. U takvom tempu nije nam dugo trebalo da stignemo do koliba, a za nekoliko trenutaka bili smo i u našoj karauli.

Tu nas je dočekala velika vatrica, koja je usprkos povremenoj kiši upravo bjesno gorjela. Drva su plamtjela i vijugavi plameni jezici lizali su visoko u zrak. Bio je pravi problem skuhati nešto na toj lomači, no i to je bilo brzo riješeno. — Poslije večere posjedali smo uz vatru, grijući se i sušeći promočene dijelove odjeće, dok je noć bivala sve tamnija i sve gušća. Šutjeli smo, obuzeti muklom tišinom, koju je narušavalo samo krckavo pucketanje, kad bi se rojevi iskara razletjeli u noć. Crveni odsjev titrao nam je po obrazima, a žara nam je udarala u lice. No vatrica je jenjavala i studen nam se uvlačila pod odjeću. Povukli smo se spavati, mi i naša dva pratioca, dok su graničari otišli u patrolu,

na svoj redovni noćni obilazak. Zakopali smo se u lišće i uskoro je duboko mirno disanje nas sviju, praćeno reskim »piljenjem« nekolicine, ispunilo prostoriju.

Drugo jutro osvanulo je bistro i jasno. Nagovještavalо je dan, kakav se samo može poželjeti. Bilo je svježe, ali sunce je već sad peklo i magla se pušila iz doline Ropojani pod nama. Začuđujućom brzinom bili smo spremni za pokret.

Gole stijene Bjeliča

Foto: Dr. B. Gušić

Naprtnjače su se opet udobno zavalile na našim leđima, a mi smo koračali kroz travu punu rose, žmirkajući od sunca i omahujući rukama oko sebe da se otresemo nevidljivih paučina, kojih je bio pun zrak.

Uskoro je započeo uspon. Strma travnata padina dizala se pred nama do u nedogled. Nismo joj mogli sagledati kraja. To nas je malo ohladilo i početni vatreni tempo nešto se ublažio. Polako smo gazili po busenju, koje se ugibalo i odronjavalo pod pritiskom cipele. U kratkim i oštrim okukama prelazili smo stepeničaste pasove. Kad bismo se zaustavili da predahnemo, mogli smo vidjeti iza nas crne dugačke kolibe i četvrtastu karaulu, utopljenu u livadama. Sada smo Vezirovu Bradu gledali ravnopravno, s otprilike iste visine, i ovako je bila zanimljivija, vidjeli su se svi nazubljeni vrhunci, ali činilo mi se, da ne

ostavlja onako jak dojam, kao kad se čovjek nalazi neposredno pod njom, stješnjen i pogrbljen pod moćnim nadvitim stijenjem. — Sunce je bivalo sve žešće, a mi smo se penjali sve polakše, mokri od znoja. Kolona se razvukla i svaki je plazio svojim smjerom. Sutjeli smo čitavu vječnost kao zaliveni, dok je svatko mislio svoje. Netko je bio zadihan i preznojen, ali — sretan i zadovoljan (pa naravno! Kako bi moglo biti bez tog »ali« i onoga što slijedi iza njega), — dakle, zadihan i preznojen, ali sretan i zadovoljan što vuče naprtnjaču i sebe u susret novim, zanimljivim doživljajima, a netko je bio isto tako zadihan i preznojen, ali — bez onoga »ali«. To »ali« doći će kasnije samo od sebe, kad nove prilike pobude nove osjećaje, no — zapravo i ne će doći uopće nikada. Jer, onda će biti lijepo i ugodno i onaj osjećaj iscrpljenosti pobjeći će zajedno sa svojim »ali«. No zasad je taj umor još prevladavao, a onaj drugi, lijepi »ali« nije još uopće došao do izražaja. To je već tako u planinama. Dok se primo i posrećemo i dok se remenje od naprtnjače urezuje u kosti, potihno psujemo i proklinjemo i sebe i onu poduzetnost koja nas je do toga dovela, a čas kasnije sve to ode kao mokrom krpom odneseno i — ležimo potbruške na suncu, zariši nos u toplu travu, ne mislimo ama baš ništa, samo osjećamo, upijamo ljepotu i ugodnost cijelim svojim bićem i nema tu nikakvog »ali«. Nema ga tu, kao što ga nije bilo ni čas prije, samo — u obratnom smislu. Zašto bismo uvijek mislili na ono što je bilo ili na ono što nas još čeka? Prepustimo se sasvim trenutnim dojmovima, trenutnim osjećajima i uživat ćemo mnogo više i punije.

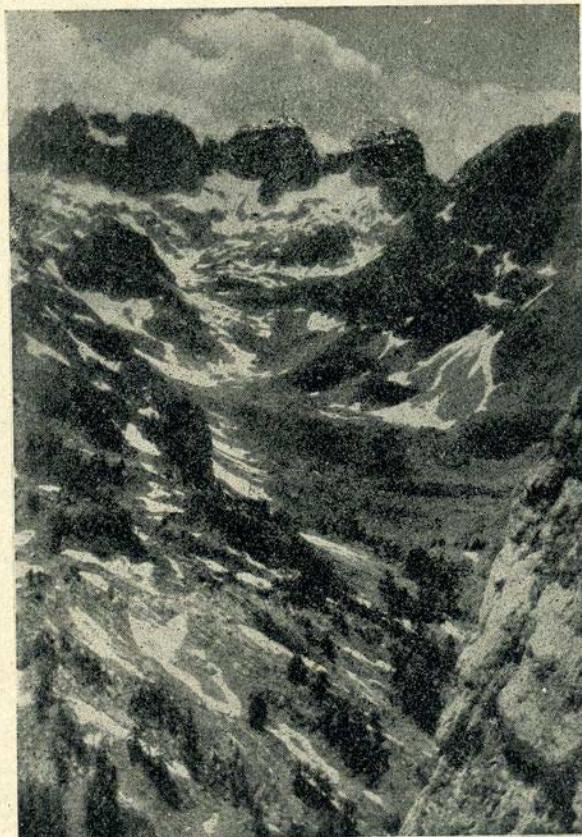
— No, kud je ovaj zaglibio — reći će čitaoci, koji očekuju da se ponovo vratimo u »realističku stvarnost«, na naš »strm i trnovit« uspon. Dakle, da ih ne razočaram učinit ću im po volji, a drugi put ću uzeti kompas i dobro paziti da ne zastranim s uhodanog puta.

Dakle, sve tako razmišljajući vukli smo se uz strminu, zureći u zemlju i oblikujući jezikom graške znoja, koje su se kotrljale niz obraze. No ipak smo se već dosta uspeli. Kad bismo se okrenuli, opažali smo daleko dolje sićušnu karaulu — izgledala je kao crna oznaka na specijalki. — Ušli smo u vrlo slikovitu šumu, staru i divlju. Odmah smo se osjetili lakšim, a guste zelene krošnje davale su lijep okvir pogledima u bijeli krš. Strmina se ublažila, požurili smo malo i za kratko vrijeme izašli smo na Čaf Valbons (oko 1100 m).

Sjeli smo na livadu i pokušali se snaći u zanimljivoj i šarolikoj panorami, koja nas je okruživala sa svih strana. Odmah smo prepoznali Maju Jezerce, bila je sad već vrlo udaljena, a između nas i nje širilo se golemo kraško prostranstvo: — duboke vrtače i tek tu i tamo pokoja mrljica zelenila u sivome kamenom moru. S druge strane prijevoja mogli smo vidjeti izvorišni dio doline Valbone. To je lijepa zelena dolina, širokog travnatog korita i šumovitih obronaka. Po sredini svijetlozelenog čilima svjetlucala je srebrna Valbona. S druge strane doline, ravno na jugu, isticali su se na bistrome nebu vrhovi Krajsničkih planina. No njih ćemo vidjeti još ljepše i punije kad se uspnemo na vršni greben Maje Rosi (2522 m), najvišeg vrha čitavog Bjeliča, koji se sada ispriječio pred nama.

Bilo je blizu podne, a čekao nas je još strm uspon na Maju Rosit. Zato smo nagruvali u čture nekoliko šaka snijega, da povećamo već dosta istrošenu zalihu vode, i zaputili smo se na Maju Rosit. Tu je trebalo učiniti veliko zaobilježenje; pogrančna linija je naime tako provedena, da treba okolišati po rubovima velike zavale, umjesto da je presječećemo proprijeko. Uspinjali smo se po strmim, uskim i veoma eksponiranim travnim pasovima, gotovo stružući nosom po travi, i osjećali smo ugodan miris suhog, sprženog smilja, vrijesa, čega li. Fini, tamni encijani bili su mi na dohvatu ruke i morao sam po kojega

ubrati, već zato da ga u idućem koraku ne bih nepotrebno zgazio. Zatim smo priječili preko nekog krušljivog stijenja, gdje mi je naprtnjača svaki čas zadijevala i silom me nastojala odgurnuti u dubinu. (Nije jadna znala, da bi se pritom i ona sva razderala.) Uskoro smo zašli na drugu stranu Maje Rosit i opet smo prekoputa nas ugledali Vezirovu Bradu, samo sada malo udaljeniju i ne više onako neposrednu, silnu. A između nas i nje opet dolina Ropojani, tamna i uska.

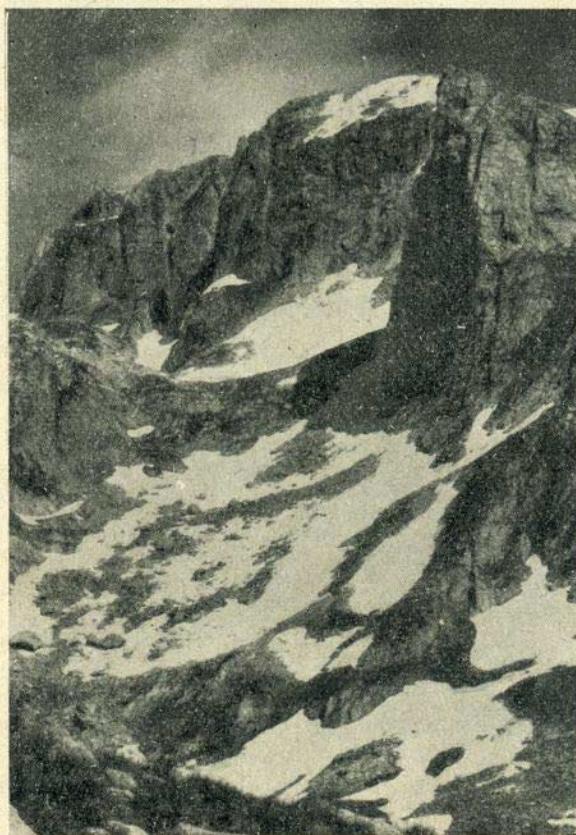
Maja Jezerce (2694 m) s južne stijene Maja Rosit (2522 m)

Foto: Dr. B. Gušić

Još nekoliko koraka i bili smo na grebenu Maje Rosit, tik ispod vrha. Ugledali smo ponovno Krajsničke planine, daleke i plave. Mnoštvo vrhova izrastalo je iz stjenovitog masivnog podnožja, crnog i tamnog; — a naviše, pod samim vrhovima, blještali su mnogobrojni plavičasti snježnici. Od svih svojih susjeda odskakala je jedna izrazita piramida s moćnom crnom stijenom, ngdje u skupini Maje Hekurave. Možda je to bila i sama Maja Hekurave (oko 2600 m), najviši vrh Krajsničkih planina, no to nismo mogli točno odrediti. Bilo je toliko vrhova, daljih i bližih, kamenitih i pokrivenih snijegom, da nam se naprsto nije dalo određivati koji je koji. Gledali smo i divili se i bili smo zadovoljni. Svaki je od nas u tom trenutku poželio da kojom prilikom zaluta i tamo, u divlji i neistraženi masiv Krajsničkih planina. Zatim smo se zavalili u travu, kako je kome

bilo najudobnije, i dok nas je sunce pržilo a povjetarac hladio, odspavali smo malo — »poslje ručka«.

Kad smo se probudili, čekao nas je nastavak puta. Bjelič je ležao pod nama. Beskrajno more kamena i krša. Desno, visoki vapnenjački greben koji ide granica na Maju Koladz (oko 2500 m); a ispod njega, pa sve do granice horizonta — razrovana siva površ, posuta mrljama snijega. Boginjavi Bjelič, kako je rekao netko od nas, ugledavši ga ovakvog.

Maja Rosit najviši vrh Bjeliča

Foto: Dr. B. Gušić

Silaz je bio brz. Omotao sam vjetrovku oko hlača, sjeo na snijeg i poletio sam prema dnu širokog kotla, ispunjenog snijegom. Snijeg je frcao sa strane, a kad sam se pokušao zaustaviti upiranjem nogu (— znao sam da to nije dobar način, ali nisam htio grepstii prstima po snijegu) — našao sam se odjednom kao da se sanjkam »ribice«: — glavom pritisnutom u snijeg, a nogama mašući po zraku. Čelom sam gurao naprtnjaču pred sobom, ribajući pritom žestoko nosom u zrnati snijeg, sve dok se nisam nekako iskopao i sjeo, brišući rukama oči. Mora da sam predstavljaо vrlo smiješan prizor, jer su se ostali, vidjevši da mi ništa nije, tresli od smijeha. Dakle ,sačuvao sam prste od ribanja po snijegu, samo sam zato »osvježio« lice. No, žrtvovao bih se, da mi se to još kojiput dogodi

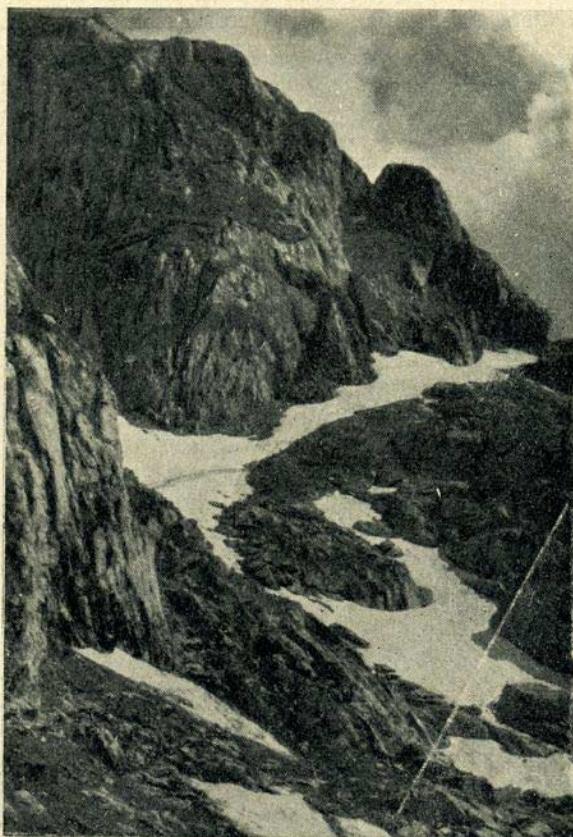
(naravno, u isto tako blagoj formi), jer to je uvijek tema za šalu i smijeh, a inače svi šute kao ribe. — Ne znam zašto, ali ako sve ide kako treba, svatko misli da nema o čemu pričati.

Ostali su se spustili mojim tragom, samo s elegantnijim »pristajanjem«. I, pošto smo se otresli od snijega, zagrazili smo u škarpe, preskačući s kamena na kamen. Siva razrovana površ prostirala se dokle je pogled dopirao. To je narоčito sad dolazilo do izražaja, jer smo bili na samom dnu Bjelića. Postalo je toplо, zrak je bio ustajao i miran, a vonj stoke i stočara, tako karakterističan za sve naše pastirske krajeve, opet je ispunio zrak. Škape su bile izlizane od kopita, papaka i opanaka i smeđa prljava zemlja na bijelom vagnencu predstavljala nam je putokaz (a ujedno, jasno, i put sam). Uskoro smo sreli čobane s ovcama, koje su se stiskale u šrapama, u oskudnu hladovinu, tražeći još oskudniju travu. Jako su nam se začudili, jer se zaista rijetko događa da netko zaluta u Bjelić, ovako kao mi. No, bilo im je dragو i smješkali su se ispod oka jedan drugome. Bili su vrlo pristupačni i srdačni i pokazali su nam — tekuću vodu usred Bjelića! — gdje je inače, na čitavom području, snijeg jedini artikl za gašenje žedi. Na prvi pogled pomislio bi čovjek: pravi izvor, tako je mlaz vode jako tekao iz kamena i ulijevao se u izdubljena korita za napajanje stoke. No bila je to samo snježnica, ali dobro pročišćena kroz zemlju, hladna i ukusna. Rekli su nam, da presuši vrlo rijetko, u sasvim vrućim ljetima. No kako zadnjih godina ljeta ne samo da nisu sušna nego naprotiv kišovita i hladna, ovaj »izvor« nije ih već dugo vremena iznevjerio. Inače, oni dolaze ovamo sa stokom iz katuna Bjelić, sa sasvim drugog kraja Bjelića. To je i naš cilj — katun Bjelić, preko koga ćemo se spustiti u Vusanje, i zato smo nastavili put, ispraćeni njihovim dobrim željama. Gazili smo kroz kamenjare, skakali i preskakivali preko škrapa, prtili se kroz kamenje zureći stalno pred sebe, da ne udarimo nosom u zemlju. Zastajkivali smo s vremena na vrijeme da se ogledamo oko sebe. Jer, kolikogod je bilo zamorno, bilo je isto toliko zanimljivo. Uostalom, uvijek je zanimljivo vidjeti nešto po prvi put, a pogotovo kad se radi o kraju koji je još uvijek tako slabo poznat i istražen kao Bjelić. Razumljivo, ja sam bio jedini novajlija u društvu dvojice starih Prokletjaca i slušao sam gotovo zaboravljene a sad opet probuđene uspomene iz Bjelića, od pred trideset i više godina, pa sve do pred godinu-dvije. Uglavnom, iz svih tih razgovora mogao sam zaključiti (a to sam znao i otprije) da se Bjelić u posljednjih tridesetak godina nije ni najmanje izmijenio, a sigurno je i to, da je još u ono vrijeme bio upravo onakav kao kad se »stvorio«, ako se smijem tako izraziti. Dakle, nisam ništa izgubio da sam se rodio pred osamnaest a ne pred pedeset godina, a duboko sam uvjeren, da sam mirno mogao počekati još koje desetljeće. Jer, još ni danas nema kroz Bjelić izgrađene staze, kao što je još nikad nije ni bilo. I mnogo će još vode proteći kroz Grlju dok kolone planinara ne počnu miljeti po Bjeliću, u potrazi za žigovima, štambiljkama i rekordima.

Sunce se spustilo nad Maju Rosit i sjene su se izdužile. Uspeli smo se na uzvisinu i ugledali smo još daleko pred sobom kraj Bjelića: Čaf Bor. S druge strane tog prijevoja teren se neočekivano i naglo mijenja, što smo mogli zapaziti čak i iz tako velike daljine. Bujno zelenilo, trava, izvori i potoci umjesto ispijenog krša. Tamo je predjel škriljevaca bogat šumom i vodom.

Započeli smo se spuštati. Skrenuli smo lijevo prema katunu Bjelić, da po-prijeko presječemo preostali dio Bjelića i da se spustimo u dolinu koja silazi sa Čaf Bora. Prošli smo kroz katune Bjelić, a žene i djeca radoznalo su provirivali iz koliba i začuđeno nas promatrali.

Napustili smo Bjelič. Kraška pustinja ostala je za nama. Ušli smo u šumu i skližući se po rastresitoj i sipkoj zemlji, po koritima bujica i vododerina, sišli smo u dolinu. Iza nas je bio Čaf Bor, a s lijeva su nam se uzdizale crne šumovite strane kroz koje smo se upravo spustili. A iz njih je visoko izrastala siva gromada Bjeliča, raspucana dubokim crnim usjeklinama. Opet su se oblaci počeli sakupljati i kliziti sve niže i niže, niz strme strane Bjeliča. Čitav Bjelič

Iznad bjeličkih katuna

Foto: Dr. B. Gušić

izgledao je, ovako odozdo, mrko i odbojno. Osjećao sam čudno zadovoljstvo, kao da sam znao da nije tako strašan, kakvim se sad prikazuje. A isto sam tako dobro znao da zaista mora da je strašno kad se užarena kamená pustoš pokrije mokrom maglom, a čovjek ostane sam, bez puta i bez staze, izgubljen u labirintu stijenja i škrapa, utopljen u magli. Bilo mi je dragو da nam je dopustio da ga upoznamo, bez nekih naročitih teškoća, jer sam znao, da nisu baš osobito brojni, koji su se na to odvažili i uspjeli. Ostavili smo ga obavijenog maglom i požurili smo prema Vusanju.

Prolazili smo kroz sela, gdje se još i danas djevojka kupuje za pare, a kad gosti dođu u kuću, nijedno žensko čeljade ne smije im se pokazati. Tu se još i danas brakovi sklapaju dogовором među očevima, a mladenci se prvi put vide

tek na samom obredu vjenčanja. Ovdje je »besa« (časna riječ) sačuvala ono nepovredivo značenje od davnine, a nije se profanirala kao u našem svakidašnjem govoru. Ovdje čovjek, Šiptar, daje najboljeg konja za pušku. Čovjek bez puške nije čovjek. To su ljudi, koji odgovaraju ovome kraju. Tvrda i nepokorena je ovdje priroda, tvrdi su i nepokorenici i ljudi.

Sada svega toga počalo nestaje, a najviše krvne sovete, koja je već gotovo izumrla. Ali trebat će još dosta vremena i mnogo upornog rada dok se uklone svi tragovi vjekovne surove borbe, koja je oblikovala te ljude ovakvima kakvi su još i danas. No doći će i dan, kad muškarac neće više smatrati da mu je puška najbolji drug i kad će i žena smjeti pogledati strance u oči. Naši pratioци pričali su nam slikovito i doživljeno o svemu tome, i iznosili nam teškoće i otpor na koji nailaze u svome radu, ali i prve uspjehe. A to je glavno. Glavno je, da se pošlo s mjestoma.

Padala je noć i elektrika je osvijetlila blatne ulice, kad smo ušli u Gusinje. sinje.

ng. Ante Šarin

Na stražarskom mjestu Crne Gore

Da li ste kada bili ljeti u srcu Crne Gore — u Kolašinu? Niste? Šteta. Tada niste vidjeli, kako na azurnom nebu, nad krajnjom pokrivenom šumama, pašnjacima i osamljenim drvećem zapadni vjetar nemirno goni bijele pahuljaste oblačiće. Sunce je moglo i najjače zapeći, odviše vruće nikad nije bilo, jer vjetar je stalno puhao. Nikad nisam intenzivnije osjećao utjecaj vanjskih, geografsko-klimatskih, faktora na raspoloženje ljudi — do tada. Život, ma kakav bio, postaje ljepši.

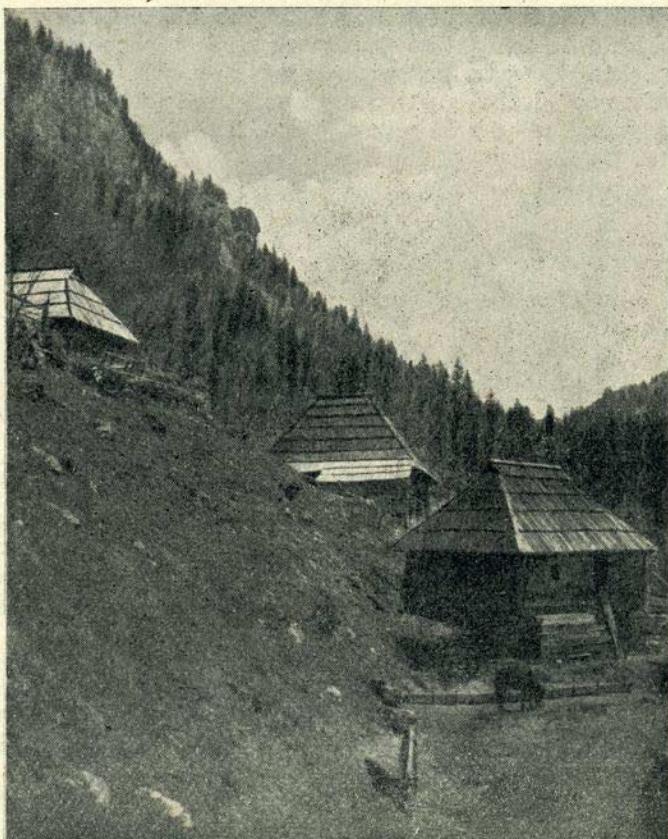
No ovog dana, mažalost, nije bilo više ljeta; kraj listopada — dakle početak jeseni — u ovim planinskim krajevima to znači predvorje zime. Tonovi boja krajolika nešto su se pomakli na skali; raspon je bio nešto širi — od zelenih preko žutih do svijetlosmedih. Jesenja paleta. Ni vjetar nije više tako dobrodošao kao ljetos. Ali bijeli oblačići nastaviše i dalje bezbrižno juriti nehom.

Rijetki su ovako lijepi dani u ovo godišnje doba u središnjoj Crnoj Gori. Želio sam iskoristiti ovaj dan bez kiše, pa se izvukoh iz Kolašina i pođoh prema Bjelasici. Cestom uz brzu i divlu rječicu Svinjaču i Musovića Rijeku, preko zone žuto-smeđe bjelogorice pa tamnozelene crnogorice, preko zakržljalog raslinja na gole, nepregledne pašnjake, tamo negdje oko »dvijehiljadarke»...

Grupa titogradskih meteorologa pokupila me na svoj kamion, te tako skratih dugačak put. Na otprilike 1.800-metru nalazi se mali planinarski dom Vranjak. Izgrađen je u planinskom stilu, opskrbljen električnom strujom i tekućom vodom, dobro opremljen (usred kraja s poznatim mlječnim proizvodima). Primamljivo je to mjesto i šteta je, što nije u blizini većeg grada, jer Kolašin je malen, pa je i posjetilaca malo.

Prvi put sam u ovom kraju. Pridružio sam se meteorolozima kod njihovog mjerjenja. Pošli smo preko pašnjaka i niskog šarenog grmlja do blizu vrha, a odatle se sputisemo do Pešić jezera.

Kakva je to bila slika! Malo, tamnoplavo, duboko i bistro jezero, okruženo zelenim pašnjacima i malim raspršenim gajevima crnogorice i bjelgorice. Nad pašnjake se nadvile litice zelenih eruptivnih i bjeličastih dolomično-vap-

Paljevine - predjel na Mušovića Rijeci (Uspon na Bjelasicu)

nenačkih stijena. Tamo u daljini, kroz klanc, nazirala se dolina Lim, ljubičasto obojena, a nad nama plavetnilo vedrog sunčanog dana.

Jedna je djevojka čuvala brojne, na suncu sedefasto svjetlucave ovce, a stari joj otac, jedan od Pešičevih, sjedio na kamenu i svirao na svojoj fruli. Nešto kasnije je iznad nas prošla skupina seljaka, goneći na konjima sijeno s planinskih pašnjaka i pjevajući one, gotovo dvotonske crnogorske pjesme. Te pjesme nisu za grad, tamo bi bile suviše monotone. Ali ovdje, među ovim liticama i proplancima, gdje je jeka njihov sastavni dio, one pristaju. Činilo se, kao da čovjek pjeva dvoglasno ili troglasno. Koji put je to zvučalo harmonično, a kojiput ne, ali je ipak ova pjesma pristajala ovom kraju kao njegova

adekvatna zvučna nadopuna. Jezero je puno pastrva, kažu veličine čovjeka. Nekad je jezero bilo bez ribe, ali je jedan od starih Pešića, s nekoliko kilometara udaljene rječice Jalovice prenio pastrvu i u ove vode.

Meteorolozi su izmjerili oborine, nakupljene u njihovom totalizatoru. Totalizator je cinčani valjak bez dna, hermetički umetnut u veliku posudu. Kroz otvor valjka pada u posudu kiša i snijeg. Površinski sloj ulja ne dopušta isparavanje nakupljenih oborina. Još se u posudu doda otopina kalcijeva klorida, koja ima nisko ledište (kod — 40° C), pa se i snijeg u njoj otapa, a u hladnim zimskim mjesecima ne dolazi do zaledivanja.

Bjelasica, motiv

Ovi meteorološki podaci sada su naročito važni: projektira se izgradnja velike hidrocentrale, koja bi davala mnogo više električne energije nego i jedna dosada izgrađena. Ogromno jezero — akumulacioni bazen centrale, bit će nad današnjim Kolašinom. Potopit će jedan lijepi historijski gradić, da bismo imali više aluminija, za čiju je proizvodnju potrebna velika količina električne energije. Kad se prije potapanja Kolašina ne bi porušile njegove kuće, za nekoliko bi decenija počele kružiti legende o lijepom starom potonulom gradu, koji bi se u bistroj jezerskoj vodi donekle nazirao.

Za ove velike hidrotehničke radove potrebno je iscrpno poznavanje geološke građe i hidrometeoroloških prilika čitavog kraja. Zbog toga bušimo i potkopima i drugim geološkim istražnim radovima otkrivamo podzemlje. Zbog toga su i meteorolozi prošle godine postavili ovaj kišomjer.

Na povratku se popesmo na najviši vrh Bjelasice — na Zekovu glavu (2.116 m.) Koliko li se kamenja naslagalo na horizontu! Čitava nam je Crna Gora bila kao »na dlanu«.

Dominiraju Komovi zbog svoje blizine. Ali su ipak najimpozantnije Prokletije, te teško pristupačne planine, koje svojim prostranstvom zauzimaju gotovo petinu horizonta; nazubljene su poput pile, a vrhovi su im svi podjednaki — većina iznad 2.000 m. Tamo u daljini je i Lovćen, pa Maganik. Pred čitavim su se zapadom ispriječili masivi Sinjajevine i Durmitora, jasno uokvireni više od tisuću metara dubljim koritima Tare, Pčinje i tamo dalje, odavde nevidljiji-

Nacionalni park Biogradsko jezero

Foto: Lj. Medenica

ve Morače, Tušine, Komarnice i Pive. U viš strše Vučja i zuži Moračke Kape. Pred nama su dolina i kanjoni Tare i njenih pritoka Pčinje, Svinjače, Plašnice, Jezerštice i Šitarice, a na sjeveroistoku se pomalja i Zlatibor ...

A nedaleko, tek koji kilometar odavde, nalazi se nacionalni park — Biogradsko jezero, gotovo utonulo u stoljetne šume, kojima je bezbrižno šetao stari jelen »Janko«, a i brojni srndači. »Janko« je postao nešto svojeglav: počeo je napadati posjetioce, pa su ga morali ubiti. No srndači su još tu.

Vjetar je već presnažno davao na znanje, da je jesen ušla na široka vrata. Sa zapada su nadolazili oblaci prijeteći klišom. I sunce je već bilo na izmaku.

Tako prođe dan i mi se spustisemo sa »stražarskog mjeseta Crne Gore« u maglovitu dolinu Tare.

Hrvatske planine

(nastavak)

3. POLJIČKA PLANINA

Paralelno s Mosorom, između njega i mora, pružio se vapnenački greben Poljičke planine, kao zid koji dijeli Primorska od Srednjih Poljica. Taj masivni, markantni trup dug oko 14 kilometara nema u narodu svog vlastitog imena, iako je u morfološkom smislu jedinstvena cjelina. Svako selo na podnožju upotrebljava svoj vlastiti naziv za onaj dio planine, koji mu pripada. Evo nekoliko imena počev od zapada: Sv. Juraj (440 m), Perun (485 m), Križ (533 m), Plišćenica (481 m), Sv. Maksim (506 m) i najviši vrh planine Vela gora (594 m). Mi ćemo tu planinu nazivati Poljičkom planinom, što je dovoljno jasno da se izbjegne bilo kakova zbrka.

Planina je vapnenačke građe, gola i bezvodna. Izdaleka izgleda kao kameni, sivi zid iznad zelenih Poljica. Njene su strane strme, a hrbat izgleda oštar. No kad se popnemo na njega, nalazimo posve drugačiju sliku od one koju smo očekivali. Na tjemenu se pruža visoravan, široka mjestimično i do jedan kilometar, krševita i pusta. Ta kamenita pustinja mjestimično je prošarana siromašnim pašnjacima ili suhim, zakržljanim grmičcima. U području najvišeg vrha, u istočnom dijelu planine, visoravan se suzuje, greben postaje oštar, a staze sve slabije vidljive. Južni rub grebena sav je rastrgan i odvojen u niz zasebnih stijena, koje se ruše okomito u provalije. Uspon je u tom dijelu naporniji, a zbog velikih strmina može biti i opasan. U tim stijenama na mnogim mjestima naići ćemo na šiplige i polupećine, kojima su ulazi zazidani debelim zidom. Pretci današnjih Poljičana sklanjali su se u te pećine i dali im obrambeni karakter prilikom provale zavojevača. Povijest ovih krajeva općenito je vrlo burna. Naselja na primorskoj strani planine vrlo su stara, poznata već iz antičkog doba, a iz srednjovjekovne Hrvatske sačuvano je dosta historijskih spomenika.

Uspon na planinu nije ni težak ni dugotrajan; bilo kojom stazom može se stići na hrbat za svega dva sata. Uspon treba poduzeti još zarana dok sunce ne priče, jer je čitava planina na većim prilazima izloženu jugu. Kao prilaz u planinu može nam na južnoj strani poslužiti svalko selo na cesti Split-Omiš (27 km), koja prolazi duž čitave Poljičke rivijere. Tom cestom saobraća gradска autobusna pruga iz Splita, no može se prići i s mora, jer parobrodi lokalne plovidbe pristaju u sv. Martinu, Krilu, Dugom ratu i Omišu. Sela kojima pripadaju prva tri pristaništa ne nalaze se uz more nego na visini od oko 250 metara, prislonjena uz sam zid planine. Kod pristaništa većinom postoje plaže gdje se može okupati. Put do sela prolazi kroz pojaz bujnog zelenila na laporastom tlu. Sela su položena stepenasto poput terasa, a kad ih prođemo počinje strmi uspon kroz goli vapnenac. U najvišim partijama obično prolazimo kroz stijene, iznad kojih stižemo na kršku visoravan s pojedinačnim manjim vrhovima.

Dužinski put. Poljička planina pruža priliku za vrlo lijepu dužinsku turu po svom hrptu. Uspon se može početi u Strožancu kod Stobreča od raskršća Poljičke i Omiške ceste. Pastirskom stazom penjemo se strmo uzbrdo u zavojima do kapelice sv. Jurja (440 m) gdje počinje planinski greben. Ovaj uspon je dosta neugodan zbog jake strmine, no traje svega oko jedan sat i vodi do jednog od najljepših vidikovaca u planini. Od sv. Jurja hrbat se nastavlja preko Peruna (485 m) praćen stupovima dalekovoda do Križa (533 m), najvišeg vrha u zapadnom dijelu planine, a zatim lagano silazi do prijevoja

Veliki Ostrog (415 m), odakle počinje istočni dio Poljičke planine. Od V. Ostroga vodi grebenski put preko srednjovjekovne kapelice sv. Maksima do najvišeg vrha planine. Iza kapelice greben se suzuje i postaje sve oštrij, staza nestaje u šikari a krš postaje sve ljući sa kulminacijom u Veloj gori. Nakon Vele gore Poljička planina postaje sve niža te svršava kao odsječena kanjonom Cetine. Grebenski put kreće se većinom širokim i ravnim hrptom u visini od oko 400–500 metara, a orijentacija je laka. Na istaknutim mjestima podignute su još u Srednjem vijeku kapelice, koje još više ističu markantnije točke, no danas su većinom u ruševnom stanju. Teren je većinom dosta krševit, naročito u istočnom dijelu gdje se treba penjati i po ljutom kršu. Sa grebena je nenadmašivo lijep i informativan pogled na Mosor, koji je odavde vidljiv u svoj svojoj veličini i u svim detaljima. S druge strane je lijep pogled na more i otoke Brač i Šoltu. Ako se približimo rubu planinskog hrpta, pružit će nam se u dubinu lijep pogled na sela i rivijeru Primorskih Poljica. Dužinski put hrptom planine dade se lako izvesti u jednom danu.

Od ostalih prilaza na hrbat planine spomenut ćemo puteve koji vode iz sela Poljičke rivijere s južne strane i prilaz iz Srinjina sa sjevera. Svladavanje svih navedenih uspona traje po prilici oko dva sata hoda. Za orijentaciju može poslužiti geografska skica priložena članku o Mosoru.

1. Sv. Martin—Podstrana—Križ. Sv. Martin ili Sumartin poznat je još iz doba narodnih knezova jer je tu knez Mislav 837. godine sklopio mir s mletačkim duždom Petrom Trandenikom. Od pristaništa ima jedan sat uspona do sela Podstrane, starorimskog naselja Nareste. Od Podstrane ima do Križa najviše točke u zapadnom dijelu planine još oko sat hoda.

2. Krilo—Jesenice—V. Ostrog. Krilo je seoce s pristaništem, lijepom plažom i dva hotela. U blizini je prije pedeset godina otkopana starohrvatska zadužbina, samostan »sv. Petra u selu« sa trobrodnom bazilikom, koju je podigao Splitčanin Petar Crni 1064. godine. Iskopine su nažalost za vrijeme Prvog svjetskog rata upropastene. Na nedalekom groblju nalazi se crkvica sv. Stjepan, u koju su ugrađeni lijepo sačuvani fragmenti iz XI. vijeka. Pola sata uzbrdo nalazi se selo Jesenice, starorimski Pituntum, danas najveće mjesto u Primorskim Poljicima. Početkom ovog stoljeća osnovano je u ovom mjestu planinarsko društvo »Mosor«, koje je s prekidima oko dva decenija propagiralo posjećivanje ovih krajeva. Od Jesenica vodi put na hrbat planine do prijevoja Veliki Ostrog, odakle se možeći na drugu stranu pod Mosor.

3. Omiš—Stomarica—Vela gora. Iz Omiša vodi put preko mosta na Cetini u Priko, podno triju stijena zvanih Babnjača, gdje skreće lijevo mimo crkvice sv. Petra, vrijednog objekta iz starohrvatske prošlosti (prvi spomen još iz doba kralja Slavca 1074. godine) i mimo bivšeg glagoljaškog sjemeništa iz 1746. godine. Iza nogometnog igrališta put se počinje lagano penjati kroz vinograde u Duće uz prekrasan pogled na Omiš i Dinaru iznad njega. Stigavši do dalekovoda treba skrenuti desno oštro uzbrdo do serpentina uklesanih u stijenu i njima slediti stupove dalekovoda do planinskog prijevoja sa kapelicom Gospe od Sniga (na vojnoj specijalki Gospa Stomorica), odakle ima do Veleg brda još 40 minuta uspona planinskim hrptom. Velo brdo (zvano u narodu još i Stomarica) najviši je vrh Poljičke planine. Na vojnoj specijalki označeno kao Zahod (594 m). S vrha se pruža niz stijene prema moru pogled na tupinolom i tvornicu cementa u Dugom Ratu, a na drugu stranu krasan pogled na Mosor. Uspon na Velu goru traje oko 2 sata. Silaz istim putem ili produžiti grebenom (naporno zbog guste šikare).

4. Srinjine—V. Ostrog. Iz Srinjina najprije četvrt sata cestom prema Omišu, a zatim jedan sat uspona na V. Ostrog, prijevoj na hrptu planine.

Sa sjeverne kopnene strane može se poduzeti uspon od Srinjine u Srednjim Poljicama.

Literatura

Ivanišević F.: Poljica (Narodni život i običaji) Zagreb, 1906.

Pipinić B.: Poljička planina »Naše planine« str. 85. Zagreb, 1957.

Specijalne karte 1:100.000 Omiš (1933) i Split (1933).

4. OMIŠKA DINARA

Omiška Dinara je strma, gola, kamenita planina, istočno od dalmatinskog gradića Omiša, između donjeg toka rijeke Cetine i mora. Ona je u stvari posljednji izdanak Biokova prema zapadu. Vapnenačke je grade i izrazito krška, bezvodna planina. Njezin dosta kratki greben pruža se u dinarskom smjeru, a strane joj se vrlo strmo ruše prema Cetini i moru. Dinara je do danas ostala izvan dometa širokih slojeva planinara unatoč svog lijepog i dominantnog položaja. Nalazi se između mnogo privlačnijeg Mosora i Biokova, dosta udaljena od većih mesta Splita i Makarske, a bez ikakvog planinarskog objekta kojim bi privukla pažnju. Jedino planinarsko društvo kojem je Dinara služila kao polje rada bila je predratna omiška »Dinara«, podružnica HPD-a. Društvo je osnovano 29. VIII. 1936., ali je njegov rad nakon uspješnog početka, brojnih izleta i društvenih akcija postepeno zamro, ne ostavši dubljeg traga svog djelovanja.

Omiš. Na uštu rijeke Cetine u Jadransko more, na njenoj lijevoj obali, među okomitim stijenama koje je istesala ta krška rijeka, smjestio se Omiš mali historijski gradić od 2000 stanovnika. U Srednjem vijeku bio je važna baza zloglasnih neretvanskih gusara. U doba gusarenja gospodari su mu bili knezovi iz plemena Kačića, a kasnije Šubići Bribirske. Na historijska vremena podsjećaju mnoge stare zgrade, natpisi i grbovi. Interesantno je staro groblje sa stećima i natpisima na glagoljici i bosanci. Stolna crkva ima krasan portal iz 1621. godine. Iznad Omiša na okomitoj stijeni diže se Mirabel, ruševina stare tvrđave, a visoko iznad nje na hrptu Omiške Dinare velika sredovječna gradina. Danas se Omiš razvija u industrijsko i turističko mjesto. Industrija se počela razvijati još prije I. svjetskog rata, nakon izgradnje hidrocentralne na Cetini. Pola sata od Omiša, u Ravnicama na podnožju Dinare nalazi se tvornica cementa. Turistima i planinarima stoje na raspolaganju dva hotela (»Dinara« i »Jadranka«) i lijepa pjeskovita plaža. Iz Omiša može se poduzeti nekoliko ljetnih tura i izleta i to u područje Mosora, (o čemu je već bilo govora u članku o Mosoru) na slap Gubavici i na Dinaru.

Uspon na Dinaru. Od morske obale pa sve do okomitih stijena planinskog bila pruža se dosta strma padina, koja zbog svoje flišne građe prilično obiluje vegetacijom. Na tom relativno plodnom području stepeničasto su se smjestili zaseoci sela Borak. Planinarski put (nije markiran) penje se odmah iz Omiša kroz Borak preko zaselaka Baučića, Pešića i Čečuka, tako da desno od puta ostaje glavica sa kapelicom sv. Stipana Boračkog. Iznad sela pod okomitim stijenama pruža se pojed borove šume zasadene još 1934. godine. Na mjestu gdje su se nekad nalazile pastirske kolibe Čečuka i Stanića, danas se razvila zelena

oaza, a na prošlost podsjećaju jedino ostaci torova ugrađenih u polupećine na granici stijene i šume. Na daljem putu će kao najbolji putokaz poslužiti jedan markantni izdanak šume koji se u obliku uskog šumskog pojasa, vidljivog daleko, penje kroz strmu, kamenitu dragu pravo prema najvišem vrhu. Dosta slaba staza vodi desnim rubom šume do jedne čistine sa izvorom »Voda na rašeljku« (nije za piće), gdje treba skrenuti oštro na lijevo preko kamene ogradi i kozjom stazom proći kroz stijenu gdje je ona najprohodnija i najniža, do prostranog krškog zaravanka Stražina. Usred te ravni nalazi se jedna jama bezdanka, zvana »Jama na stazi«. Odavde ima još svega desetak minuta uspona s kamena na kamen do drvene trigonometrijske piramide na Kuli (864 m), najvišem vrhu Omiške Dinare. Sa vrha se pruža prostran pogled na Mosor, Poljičku planinu i dolinu Cetine, a upravo je jedinstven vidik na otok Brač.

Silaz s Kule može se izvesti grebenskim putem preko niza kamenitih glavica Stražine, Imbera, Gavranovog Gnjezda, Male Šrbine, Gavranića i Pleća sve do posljednjeg vrha, koji se u obliku okomite hridine osovio oko 280 metara upravo iznad Omiša i ušća Cetine u more. Na vrhu te stijene sablasno strše ruševne zidine sa praznim oknjima i puškarnicama, koje možemo vidjeti i iz Omiša, ako se potrudimo do kraja kupališta. Narod naziva ovu ruševinu »Forticom«, na vojnoj specijalki nalazimo ime Kula, a historičar Klaić misli da se radi o starohrvatskoj tvrđavi po imenu Starigrad, sagrađenoj od ugarsko-hrvatskih kraljeva radi obrane Omiša od Mlečana i kasnije od Turaka. Sa Fortice možemo sići u Omiš preko Pešića putem uklesanim u živu stijenu, a može se i na drugu stranu prema Cetini niz vrlo strmu borovu šumu do ceste stotinu metara daleko od Omiša. Uspon na Dinaru traje oko 2 i pol sata lagagnog hoda. U planinu treba poći što ranije u jutro, dok je još put u sjeni. Planinar koji je na prolazu u Omišu preporuča se ova poludnevna laka tura. Za orijentaciju može poslužiti geografska skica priložena članku o Mosoru.

Vodopad Gubavica kod Zadvarja. Iz Omiša vodi do Zadvarja (24 km) cesta koja je 1899. godine uklesana u lijevu obalu Cetine. Nakon kanjonskog tjesnaca dolazi lijepi i romantični kraj oko Radmanovog mlina, a kasnije od sela Tomaševića do hidrocentrale u Kraljevcu pitoma i zelena dolina sa kulturama masline i vinogradima. Na zapadnoj strani sela Zadvarja pruža se krasan pogled na veličanstveni vodopad Veliku Gubavicu, kojim se Cetina ruši sa gole krške visoravni Ljut, sjeveroistočno od Mosora. Od Zadvarja se lijepo vidi ta usijana površina bijelog vapnenca, kroz koji se Cetina usjekla kao srebrena nit. Cetina je jedna od naših najtipičnijih krških rijeka. Izvire kod Vrlike, protječe Sinjskim poljem, pravi polukrug oko Mosora i nakon 103 kilometra utječe kod Omiša u more. Količina vode u Cetini i njen pad omogućavaju dobivanje vrlo jeftine električne energije, pa je prva hidroelektrana ovdje sagrada već 1912. godine. Izgradnjom čitavog planiranog sistema, u koju spada i probijanje Mosora tunelom od 10 kilometara, dobit će se najjeftiniji izvor elektroenergije u Jugoslaviji. Taj plan, koji je bio aktuelan već početkom ovog stoljeća, konačno se provodi u djelo.

Literatura

Poljak dr. Josip: Cetina »Hrvatski planinar« str. 96. Zagreb, 1926.

Tomasović Jakov: Omiš (II. izdanje) Omiš, 1932.

Specijalne karte 1:100.000 Omiš (1933) i Makarska (1933).

Stranica iz dnevnika

Zima 1948. Snjegove ispod južne stijene Lipnice obasjava sunce. Iz crvenog se stijenja otiskuje kamen i svaljuje u snijeg. Deseti ili dvadeseti put ertam očima smjer u stijeni Razora.

Nalazim se ispod ruba stijene. Sve je crveno, sve do krajnosti lomljivo. Cijele lavine kamenja otiskuju se ispod nogu. Tri puta se pokušavam probiti naprijed i tri puta se moram vraćati. Sunce peče. Znojim se. Neodlučnost i sumnja. Istom sam na početku svog penjačkog puta i znam da ne smijem nazad. Razvezujem uže i vežem na njega naprtnjaču, stavljam u nju gojzerice i odijelo i bacam drugi kraj užeta sve dotle dok se ne zaustavi u stijenama iznad ruba. U čarapama i košulji sa naporom prelazim zadnji dio južne stijene Lipnice. Prvi po zimi. Ponosan sam na to.

Ispod stijene sam nezadovoljan sa turom. Bojao sam se onda ispod ruba i penjao s rizikom. Zašto sam uopće imao uže? Zašto sam ga bacao po stijeni? Jer sam čitao o Dulferu i Winkleru. Ta dvojica su živjela pred desetke godina, a sada je u alpinizmu doba tehnike. Samostalno penjanje je danas još samo avantura. Pametan penjač penje tehnički dosljedno i sigurno.

Stijena Razora. Prvi rastežaji užeta prolaze brzo ispod nogu. U trećoj dužini užeta je strm skok, preko njega pada ledeni slap. Za pola dužine užeta u desno vodi snježište nad skok. Mladost ne poznaje povlačenje i kompromise. Razor treba da mi bude škola tehnike. Ravno gore; popet ću se uz sam rub leda. Sat i po sam već u skoku. Petnaest metara iznad druga. Još tri takva mjesta i morat ćemo prenoći u stijeni. Naprežem se. Sa čekićem zabijam cepin u led i stajem na njega. Spuštam se po užetu, izvlačim cepin i penjem dalje. Razočaran sam u sebi. Prepenjao sam skok, ali je to još daleko od dobre tehnike.

Gladak ledeni žlijeb nam zatvara put. Ovaj puta triumfiram. Sa čekićem pravim u ledu sitne rupice za šiljkę dereza i raskoračujem se do krajnosti. To traje duge minute. Poslije se odmaram priljubljen uz stijenu. Žlijeb je ispod nas. Do ruba stijene nema više teških mjesta. Preko skromne padine probijamo se u blistavu širinu Kriških poda. Svečano se rukujemo. Uvjereni smo da smo prepenjali zimski prvenstveni smjer.

Umorni i gladni vučemo se preko snježnih površina i spuštamo u Vrata. Navečer smo u Mojstrani posjetili Janeza Brojana. Pročitao nam je glad iz očiju i donio na stol tanjur vruće juhe i komadinu kruha. Tanjuri su se ispraznili a mi raspričali o turi.

»Istina, penjali ste u Razoru?«, čudi se Brojan. »Tamo sam i ja penjao zimi.«

Izmjenjujem pogled sa drugom. Potanko pričam o turi. Nema sumnje, prvi je bio Brojan; naš je uspon prvo ponavljanje.

Navečer, dok smo na stanici čekali posljednji vlak, žalili smo za izgubljenim prvenstvom. Usprkos tome, doživljaj u nama bio je živ i lijep. Danas, poslije deset godina, zimski Razor je biser u riznici mojih planinarskih uspomena.

Planinarsko - geografska reportaža iz prošlih vremena s političkim reminiscencijama

U prvom broju »Naših planina« za 1956. godinu nalazimo vijest o planinarskom domu na Lisini i opasku o razglednoj kuli na vrhu Učke, što je u meni probudilo sjećanje na moje doživljaje iz minulih dana. Oba ova planinarska objekta poznajem iz vremena neposredno nakon Prvog svjetskog rata, kada su istarski i drugi naši krajevi na temelju mirovnog ugovora u Rapalu (12. XI. 1920. god.) bili pripojeni Italiji, koja ih je nazvala »Venezia Giulia«. Tek svršetkom Drugog svjetskog rata i rezultatom Narodnooslobodilačke borbe oni su vraćeni i prisajedinjeni matici zemlji.

Teška su tada bila vremena za stanovnike tih krajeva s obje strane granične linije, koja je trebala da sankcionira ekspanzionističke težnje »pobjedonosne« Italije, koja se na kraju Prvog svjetskog rata pojavila kao partner »pobjedonosne četvorice« i podnijela na isplatu bianco mjenicu tajnog Londonskog sporazuma. Moneta isplate bila je uz ostalo, i naš istarsko-primorski kraj. Zbivanja u periodu od 1918—1922 godine, dovoljno su poznata. Naš pitomi, lijepi i kulturni istanski kraj, bio je vraćen u doba srednjovjekovnog kondotijerskog vandalizma, koji je kulminirao u smješnoj i operetnoj tvorevini Gabriela d'Anunzia, **Regenza del Quarnero**, prethodnici Stato Libero di Fiume (Slobodna država Rijeke). Pohod njegovih skvadrista — crnokošuljaša iz Ronkah pri Trstu završio se ulaskom u Rijeku sa Kantriđe, kojem su mjestu u sudom mahnitaju nadjenuli ime **Santa Entrada** (Sveti ulaz), i obilježili ga razmetljivom spomeniplaćom, koja je kod ozbiljnih ljudi izazivala ironičan podsrijeh. Jedna zračna bomba za vrijeme Drugog svjetskog rata raznijela je u paramparad i taj anahronistički spomenik.

Daleko bi me odvelo nabranjanje brojnih smješnih i tragičnih doživljaja tog razdoblja. Izdašno ih je osvijetlila suvremena štampa. Nezaboravni su ostali i duhoviti dialozi anonimnih Jurina i Franina, gdje se između redaka nazirala duboka istina i stvarno stanje: teror okupatora, bijeda našeg čovjeka pod fašističkom Italijom.

Osjećala se i snažno je već odjekivala tutnjava revolucionarnih zbivanja u dalekoj slavjanskoj zemlji na Istoku (Rusiji), koja je razdrmala i dokusurala dotrajalu feudalnu Austro-Ugarsku monarhiju te pridonijela pobjedi Italije i ostalih saveznika nad germanskom ekspanzijom. Historijsko značenje Oktobarske revolucije nije ni tada, a ni dugo još kasnije bilo dovoljno shvaćeno na Zapadu. Kod nas pač još manje. U općem zamršenom spletu tadašnjih političkih zbivanja, u svijetu i »pobjedonosna« je Italija naturila svome »vjernom« savezniku Srbiji, odnosno kasnije, nakon ujedinjenja 1. XII. 1918 godine, Jugoslaviji, opet jedan »historijski« **Pax Romana**, poznat već iz rimske historije. Njegov objekat iskoristavanja, bili su naši ljudi, naši krajevi, izloženi fikcijama jedne okrutne »kulturtregerske« umišljenosti — **la civiltà romana**. Neprirodna, etnički nepravedna granica, opravdana je tada time, što se nekada tim zemljишtem protezao rimski obrambeni zid **Vallum Romanorum**, zapravo niz vojnih utvrda logora Castrum. Njihov je zadatak bio, da brane rimski teritorij od napada divljih plemena iz Panonije.

Rapskim mirovnim ugovorom ponovno se javlja strategijski uzročnik: ovoga puta težnja Italije za posjedovanjem **Postojnskih vrata**, a time i ofanzivne prednosti u smjeru savsko-podunavskog basena. Pri tome je Snježnik (slovenački 1796 m) imao ulogu strategijskog pivoa (oslono-obrtnje točke). Italija je Snježniku bila nadjenula naziv **Monte Nevoso (Snježno brdo)** i on je svakodnevno bio nebrojeno puta brzopletno spominjan od njenih ljudi, tako da su naši ljudi dodali parafrazu **Monte Nervoso (Nervozno Brdo)**. Nije bez interesa, da je pjesnik Gabriele d'Anunzio, operetni »heroj Bakra i Rijeke« podignut na stepen talijanskog plemstva, dobio predikat **Principe del Monte Nevoso** (Knez od Snježnog brda). Na Snježniku je Italija podigla novu planinarsku kuću, kojoj je dala naziv **Rifugio Gabriele d'Anunzio (Sklonište Gabriela d'Anunzia)**. Kasniji njen udes nije mi poznat, najnoviji **Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije** (izdanje 1957 godine — Beograd) ne navodi je u evidenciji.

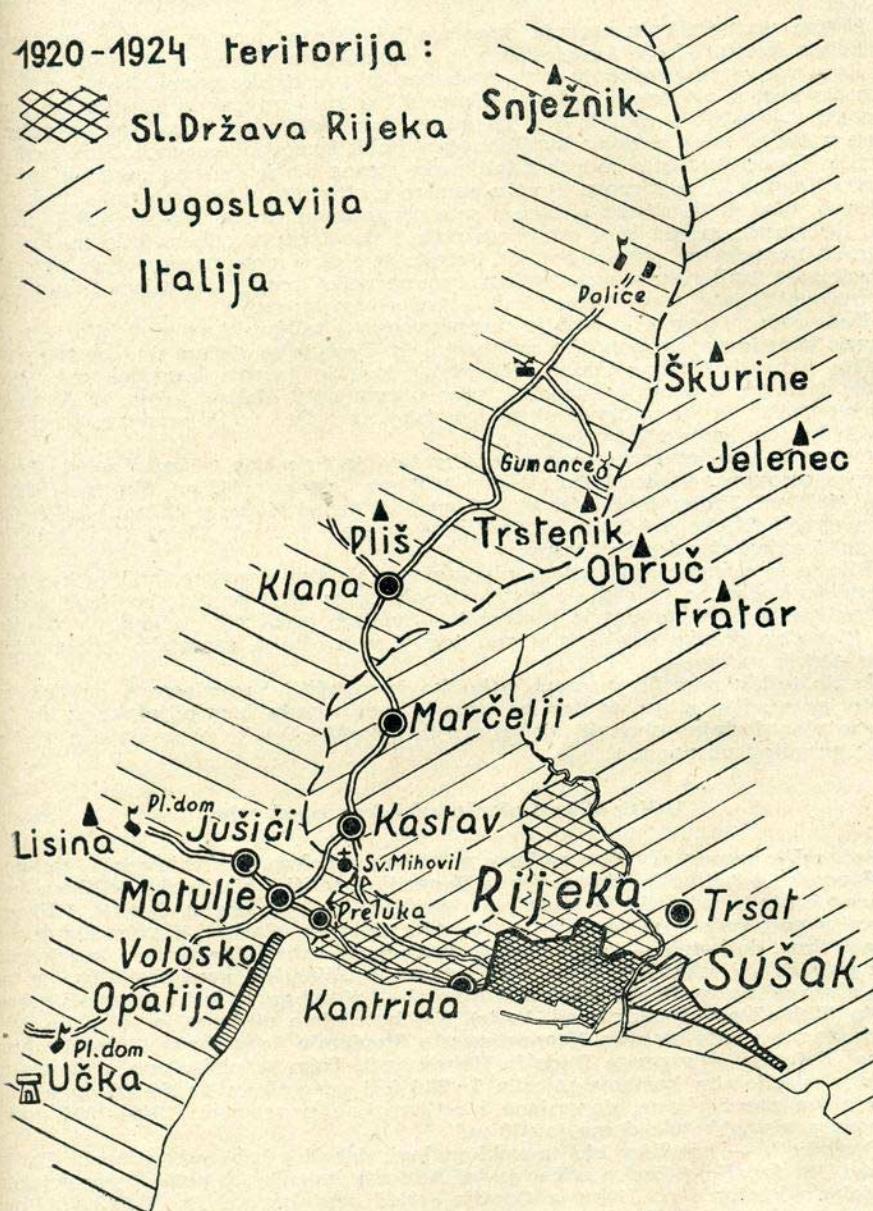
Nemoćni stisak pesti, prigušeni uzvik, izrazi nezadovoljstva i otvoreni revolt, bile su svakidašnja pojava davanja oduška protiv neljučkog i nekulturnog postupanja novih gospodara i upravljača, koje je kulminiralo u naglom usponu bezobzirnog imperijalističkog fašizma. Jednom riječi našim ljudima pod vladavinom Italije

1920-1924 teritorija :

 SL.Država Rijeka

 Jugoslavija

 Italija

bilo je strahovito teško, i o tome nas uvjeravaju nebrojeni dnevni dogadaji, svjedoče manifestacije na Matuljama, u Zametu, Klani i drugdje; dokumentirala je to uzbudljiva, od oholih okupatorskih upravljača ometana evakuacija Trsata i Sušaka. Svjedoče to brojni tragični dogadaji, kojima sam često nerado bio i ja nemoći svjedočak.

U tom vrzinom kolu razvoja dogadaja i tadašnjeg mog službenog bavljenja u tom našem kraju, bilo je i zanimljivih, a i uzbudljivih planinarskih doživljaja. Kao član Komisije za razgraničenje t. zv. Slobodne države Rijeke prema Jugoslaviji i Italiji, radio sam u prostranoj oblasti Primorja i u širokom zaledu Rijeke. Svaki pa i najmanji zaključak i rad, bilo u salonima, kancelarijama ili na terenu vršen je uvijek u dvoje, kako bi dobio svoj obavezni oblik i provedbenu moć. Moj geodetsko-tehnički i kartografski suradnik s talijanske strane bio je živahan veseljak, inženjer Giorgio (Dordo) ... iz Firenze. S njim sam se u stручnim pitanjima suglašavao i dopunjavao, tako da je situacija, barem s te provedbene strane bila snošljivija i olakšana. Ne sjećam se, da bi u stručnom radu i društvenom odnosu bilo među nama krupnijih nesuglasica, osim u politici. Nerado je slušao moje opservacije i napomene o besciljnosti talijanskog imperijalizma prema našoj zemlji, jer silom jačega naturreni mirovnji traktat osvetiti će se kad — tad svome autoru.

Naše radno i pomoćno osoblje (jugoslavenski i talijanski vojnici) bilo je pomno izabranu između najspasobnijih i najokretnijih. Osobito se sjećam dvojice talijanskih vojnika: jedan iz okoline Čedada (Cividale), koji je govorio besprijeckornim slovenačkim jezikom, a drugi iz hrvatske oaze u provinciji Molise, južno od Abruzza u srednjoj Italiji; taj je sačuvao staro hrvatsko narjeće svojih predaka, doseljenika iz naših krajeva prije 200 i više godina.

Oblast rada razgraničavanja, obuhvatala je Primorje i široko zalede Rijeke, označena visovima: Snježnik (hrvatski = 1506 m), Jelenec (1442 m), Škurina (1470 m), Obruč (1377 m), Fratar (Suhu Vrh = 1350 m), Pliš (iznad Klame = 932 m) i Liščić (884), Luban (iznad Rijeke = 499 m), Griža (iznad Breze = 502 m), Lisišina (1158 m), Učka (1396 m) i mnogi drugi manji visovi.

Bilo je to vrijeme »službenog« planinarenja po tim visovima, koji su kaž trigonometrijske točke po položaju i visini trebale osigurati i pružati brojčane podatke za određivanje novih točaka, t. j. glavnih — velikih graničnih stubova na graničnoj liniji Slobodne države Rijeke, a u vezi toga i svih ostalih geodetsko-topografskih i kartografskih radova.

Iz tih teških minulih vremena nekoliko je naročitih reminiscenca zadržalo svoj osobito jasan »diapozitiv«, te sam na temelju svojih osobnih pribilježaka iz tih dana i mogao vjerodostojno obnoviti sjećanja njih nekoliko, i tako obnovljene u ovoj rečištvo prenijeti na papir.

1. Vrh Učke i planinarski dom ispod vrha

Još prije samog početka rada na terenu, nakon prelijimiranih sastanaka jugoslavenske i talijanske delegacije u Veneciji, Opatiji i Kraljevici prilikom jedne od mnogobrojnih zajedničkih sjednica u proljeće 1921 godine u Opatiji, talijanska delegacija pod vodstvom senatora pukovnika Ottorino Carletti-a priredila je izlet automobilima, do hotela — planinarskog doma ispod vrha Učke. Tu je bio zajednički ručak političkih i tehničkih članova delegacija i talijanskih novilinara. Učka je tada nosila službeni naziv *Monte Maggiore*, a hotel — planinarska kuća *Rifugio Duchessa d'Aosta (Sklonište vojvotkinje od Aoste)*. Taj hotel-dom postojao je još prije Prvog svjetskog rata i tada se zvao *Kronprinzessin Stephanie Schutzhause (Sklonište kron-princeste Stefanie)* — supruge Rudolfa Habsburga). Tako je ubilježeno u starim austrijskim specijalnim kartama mjerila 1 : 75.000, i generalnim 1 : 200.000, koje su za ove krajeve prepravljene, dopunjene i odštampane u vremenu 1900—1904 godine. Nadmorska visina hotela-doma je 950 m.

Opskrbnik — hotelijer bio je neki maleni, debeli i brbljavi tršćanski Talijan, Adriano. Na dugačko i široko pričao je taj Adriano, kako je još prije Prvog svjetskog rata dolazio k njemu na Učku iz Opatije »cijeli aristokratski Beč i Pešta«. Prema njegovom pričanju bilo je tu grofica, princeza, a navodno čak i jedna kraljica. Na magarcima su jašile od hotela konjsko-planinarskom stazom (postoji još i danas) i penjale se na sam vrh Učke i razglednu kulu na njemu, i tu se slikale u raznim grupama i pozama.

Razgledna kula na vrhu Učke bila je podignuta još prije Prvog svjetskog rata. To mi je uvjerljivo potvrdio i moj drugi uspon na sam vrh Učke, mjeseca studenog

iste godine. U kuli sam našao mnogo razbacanih i polupanjenih predmeta vojne opreme austro-ugarske ratno-pomorske osmatračnice. Učka je, naime, visoka 1396 m, a balastradni rub kule ravnih 1400 m. To je dominantna pregledna točka, s koje se pruža vanredan pogled i široki pregled cijele Istre i velikog dijela Gornjeg Jadrana. Na sjeveru i sjeverozapadu na Julisce i Karnijske Alpe, Dolomite i Veneciju, na zapadu i jugu preko Pule i njenih otočića sve do otoka Paga i Velebita na jugoistoku, što je neosporno uticalo, da se na ovom istaknutom vrhu podigne ratno-pomorska osmatračnica.

U vrlo dobrom sjećanju ostao mi je taj uspon na vrh Učke. Talijanski kolega, inženjer Giorgio i ja, s 6 talijanskih vojnika, koji su nosili geodetske instrumente i ostali potreban pribor za rad na premjeravanju, krenuli smo 9. studenog u 2 sata poslije ponoći od hotela-doma konjsko-planinarskom stazom, snabdjeveni ručnim svjetiljkama. Još prije svitanja stigli smo na vrh, na razglednu kulu, tako da su nas prve sunčane zrake zatekile u potpuno pripremljenom stanju za rad na mjerenu. Valja znati, da je vrijeme razdizanjivanja u rano jutro najpogodnije za instrumentalna opažanja na velike daljine, t. j. za mjerjenje zaklapajućih horizontalnih kutova između pravaca na pojedine određene visove i glavne granične stubove. To treba obaviti prije, negoli se zagrije najniži prizemni zračni sloj, t. j. dok je još zrak potpuno miran. Progresivnim zagrijavanjem uporedo s dizanjem sunca, zrak počinje titrati i to donosi veliku netočnost kod promatranja, i u kutovnim podacima.

Zivo se sjećam momenta, kad je daleko na sjeveru iz tame iskočila i jasno se ukazala div-planina Triglav s lancem Julijskih i Karnijskih Alpa, kad su »iznikli« oštrobubi Dolomiti. Prema zapadu, kroz durbin instrumenta, koji je povećavao 40 puta, jasno se raspoznavala Venecija s njenim mnogobrojnim crkvama tornjevima, dalje Malamoco, Chioggia i druga naselja na lagunama. Prema jugoistoku »na dohvat ruke«: Pula s njenim otočićima, čiji smo najviši crkveni toranj uzeli za početni, orientacioni pravac mjerjenja horizontalnih uglova, zatim Cres, Lošinj, Krk, Rab i nešto udaljeniji Pag sa svojim sitnjim pratiocima. Svi odreda kao leda ogromnih nepomičnih kornjača. Iza njih, lijevo, krečnjačke stijene Velebita i planinskih lanaca Gorskog Kotara, isaranih tamnim šumskim površinama.

Sunce se nagly penjalo i svaki trenutak donosio je promjenu panorame, koja se iz neobično jasnih slika brzo mijenjala u opću jednoličnost. Ovalki jasni i intenzivni vidici svojstveni su velikim visinama i to samo kratko vrijeme iza izlaska sunca, pretpostavljajući, da je vrijeme bez oblaka i visinske magle. Na samom vrhu Učke, kao i u domu — hotelu boravili smo 3 dana jer je svakog dana o podne i rano poslije podne vrh Učke dobivalo svoju kapu, koja nam se na razglednoj kuli ukazivala u seriji gustih, kovitlajućih klobučastih oblaka.

Bilo je već kasno, promjenljivo jesenje doba. Ometanje radova predstavljalo je za nas gubitak radnog vremena, i s pravom smo se počeli ljutiti na tu »fabriku magle«. Instrumenti se nisu smjeli mječati, a mi, okupljeni oko njih, počeli smo se već dosadivati. Ako se pojavio trenutni vidik u potrebnom pravcu brzo smo »ukradali« potrebna očitavanja na instrumentu. No zato smo izdašno bili opskrbljeni svježim planinskim zrakom, što nam je donosilo zadovoljstvo i nadoknadu za prvi nedostatak, to jest dosadivanje u gustim oblacima na jednom mjestu. A razgledna kula na vrhu Učke, koja se, kako je već spomenuto, službeno nazivala **Monte Maggiore**, pod tim imenom morala je ulaziti u sve zajedničke političko-tehničke dokumente i nama Jugoslavenima nije bilo lako gutati tu gorku pilulu.

Nekadašnja zgrada planinarskog doma — hotela **Rifugio Duchessa d'Aosta**, danas više ne postoji. Izgorjela je i srušena u vrijeme Narodnooslobodilačke borbe. Njeno mjesto bilo je na zaravni, gdje danas parkiraju motorna i druga prevozna vozila. Novi planinarski dom smješten je 100—200 m više, na padini kod mjesta porušenog doma.

Dodajem jedno objašnjenje o »gospojicu« Eleni vojvotkinji od Aoste, čijim je imenom tada bio nazvan ovaj planinarsko-turistički objekat ispod naše lijepje Učke, ma da sama osoba nije imala apsolutno nikakve veze ni s turizmom, ni s planinarstvom, ni s alpinistikom. Ona je bila supruga Emanuela Filiberta vojvode od Aoste, zapovednika III. talijanske armije na austro-talijanskoj fronti na rijeci Pijavi u završnoj fazi Prvog svjetskog rata. Kada se u oktobru 1918. godine počela raspadati Austro-Ugarska, vojnici njene armije, dotad pod zapovjedništvom feldmaršala Svetozara Borovičića, nisu se više htjeli boriti i masovno su krenuli svojim domovima. Za tom vojničkom masom koja je već sama krenula u pozadinu i naprsto kuljala svojim domovima, krenula je »pobjedonosna« treća armija Eleninog supruga vojvode od Aoste i gotovo je bez borbe zarobljavalta, te prodrila duboko u naš nacionalni teritorij. Jedan bataljon talijanskih bersaljera stigao je vlakom čak na glavni kolodvor u

Ljubljani, odakle ga je vrlo brzo nekoliko prijebrdaca »kratkim putem« vratilo natrag do iza Logateca, Imperijalistička Italija, tadašnja i kasnija, raspričala se o ovom »podvigu«, kao o najvećoj vojnoj pobedi svih vremena. Sinovi te vojvođkinje Elene bili su: Amadeo vojvoda od Aoste, poznati fašista i vicekralj Abesinije, gdje je ostavio dovoljno tragova svog »ratničkog i kulturnog« djelovanja dok nije bio pobijeden od cara Haile Selasija, i umro neslavno u engleskom opstvu u Nairobi -Kenija, a drugi — ni više ni manje — nego po zlog uspomeni nama dobro poznati Aimone vojvoda od Spoleta.

2. Lisina — planinarski dom i vrh

U kolovozu 1921. godine ista stručna ekipa Komisije za razgraničenje, boravila je dva dana na Lisini, gdje je kao na veznoj trigonometrijskoj točki trebalo izvršiti mjerjenja na glavne — velike stubove granice Slobodne države Rijeke, lučno raspoređene južno od Kastva. Ovaj poduhvat i izvršenje rada je mnogo olakšan time, što se ispod vrha Lisine nalazio planinarski dom, pa nije trebalo nositi sa sobom logorsku opremu.

Talijanski kamion prikupio nas je 29. kolovoza u jutro u Kastvu i na Preluci iznad Voloskog, te nas je cestom preko Matulja i Jušića začas dovezao do planinarskog doma. Sam dom, na visini od 644 m nosio je tada naziv **Rifugio Rossi** (Sklonište Rossi) i bio je pod upravom **Club alpino di Fiume** (Planinarski klub Rijeke). U domu smo našli na nekoliko talijanskih planinara, koji su nas zabezebknuo promatrati, jer smo mi Jugoslaveni bili u vojnim uniformama. Bilo je to za njih »Incredibile — nečuveno«, šajkača na »talijanskom« teritoriju! Njihovim primjedbama nismo poklanjali mnogo pažnje... Brzo i kratko: podjela instrumenata i pribora, formiranje kolone i — dobrim, mjestimično prilično strmim šumskim putem otpješaćili smo na vrh Lisine.

Na samome vrhu Lisine (1158 m) nismo pronašli kameni biljeg — centar. Brzom odlukom određeno je novo postiranje točke, a ta situacija nije nas u stručnom pogledu mnogo oduševljavala.

Dan je bio prekrasan s ugodnim planinskim vjetrićem pravca tramontane. Ljupka panorama od pošumljenih padina Lisine obuhvatala je cijelu Kastavštinu s njenim mnogobrojnim razasutim selima i zaseocima i ubavim dubravama, a iza njih dizao se planinski zid Istre i Gorske Kotare. Na drugoj strani — planinska visoravan. Planika s vrhom i razglednom kulom Učke u pozadini. Sam rad u lijepom i ugodnom prirodnom pejsažu odvijao se brzo i poletno. Tek morali smo biti veoma oprezni, da ne zamijenimo naše obilježene točke graničnih stubova s nekom od mnogih kamenih gromača, kućicom ili kakvom tablom — putokazom.

Kasnog popodne imali smo nesvakidašnji doživljaj. Kroz šumu, pravcem od Crnog Vrha, čula se pucnjava, nešto kao lovačka hajka. U hiperu iskočio je na proplanak jedan razbjesnjeli gonjeni jelen. Frkćući se ustremio na nas tolikom brzinom da sam imao jedva vremena u njegovom pravcu opaliti revolver, našto je on učinio nagli zaokret i skokom nestao u nedalekoj gustoj šumi... taman toliko, da nam temeljito ispretura naše instrumente.

U sumrak smo prekinuli rad. Osigurali smo instrumente noćnom stražom, a zatim se spustili u obližnji planinarski dom, gdje više nije bilo talijanskih planinara ni njihovog zanovijetanja, te smo sada potpuno sami proveli ugodno veče uz čašicu dobrog istarskog vina. Drugoga dana, dobro odmoreni, još prije svitanja ponovno smo izašli na vrh, gdje smo uživali u veličanstvenoj panorami izlaska sunca. U svježem planinskom jutru brzo smo završili preostalji rad, spakovali instrumente, učvrstili nadzemnu kamenu biljegu, podigli piramidu od naslaganog kamenja, okrećli je i vratili se u planinarski dom. Kratak odmor i oproštaj od uslužnog domara, pa u kamion i natrag u svoj stan.

Uspon na vrh Lisine lagan je i ugodan, a pruža veliko uživanje u jedinstvenoj panorami Kastavštine. Ona je u to vrijeme bila rascjepkana nevjerojatnim granicama, putovi su bili zagrađeni raznim **sbarramentima** — pregradama od naslaganog kamenja i načičani mnogobrojnim stražama. Legitimiranja su se vršila na svakom koraku. Ali i ta mora je prošla. Danas prolazimo pištomom i uredenom Kastavštinom bez ikakvih poteškoća, nestali su tragovi onih teških vremena, osim u dalekim i maglovitim sjećanjima kod nas, koji smo sticajem prilikom taj košmar tada ovdje proživiljavali. Naš veliki pjesnik Nazor, koji je i sam živio i djelovao prije Prvog svjetskog rata u učiteljskoj školi u Kastvu, ispjевao je prisne, njemu svojstvene stihove o gordom gradu i Kastavštini, o njegovoj mučnoj prošlosti, punoj

teških iskušenja i borbi za očuvanje svoje narodnosti. Na brdašcu, kraj crkvice sv. Mihovila, kod sela Rubeši, odmah južno od grada Kastva, održan je u prošlosti prvi istarski pučki sabor — zborovanje. To je mjesto kapriciozni član talijanske delegacije, kasnije, general Italo Garibaldi, izabrao i naturio za tromeđu čudovišnih državnih granica, ostavljajući samo historijsko mjesto pod suverenitetom liktorskog svežnja — fascia. Količke ironije, uvrede i izazova!

3. Obruč i Fratar (Suhi Vrh)

Srpnja iste godine, stručno-tehnička ekipa Komisije za razgraničenje, imala je zadatak, da izvrši triangulaciona mjerena na Obruču (1377 m) i Fratu (Suhi vrh = 1350 m). Bilo je potrebno izaći na oba vrha, i to prvo na Obruč, gdje će se proboraviti tri dana. U to vrijeme pod Obručem još nije postojala planinarska šatore, ni na daleko ma kakvo sklonište. Morali smo ponijeti sa sobom šatore, i zbog noćenja i zbog zaštite od eventualnog nevremena.

Talijanski vojni kamion pokupilo nas je 25. srpnja na Preluci iznad Voloskog i u Kastvu, i preko Marčelja i Klane, (kraj tadašnje lovačke kuće kneza Schönburg-Waldenburga) dovezao nas na plandište izvora Gumance (970 m) ispod vrha Trstnika (1243 m). Ovdje, na Gumancu, izvršena je organizacija i raspored nošenja prtljaga, tako da je na svakoga od nas otpalo prosječno 20—25 kg tereta. Trebalо je iznijeti teške instrumente i njihov pribor, zatim šatore, hranu i vodu u bačvicama za 3 dana za 11 osoba, t. j. za inženjera Giorgia, mene, 4 jugoslavenska i 5 talijanskih vojnika. Naša kolona u maršu pričinjala se poput neke himalajske ekspedicije šerpasa, samo s »malom« razlikom, da je naš uspon i prilaženje vrhu Obruča trajalo svega oko 4 sata. Pojedinač, bez velikog opterećenja, ovu udaljenost prelazi i u kraćem vremenu. Mi smo se, međutim, kretali kamenitim terenom bez staze, isprepletanim planinskim grmljem i kržljama, i morali smo biti veoma oprezni zbog instrumenata, jer bilo kakvo iskliznuće ili jači potres mogao je imati neželjene posljedice i gubitak u vremenu.

Šatore smo podigli na sjevernoj strani stjenovite glave Obruča, u udjeli kod prvih zakržljalih bukvica. Instrumente smo iznijeli na sam vrh — trigonometrijsku točku. Kameni biljeg centra nismo našli, i zato je izvršena nova lokacija, a izvršene su i sve predradnje za sljedeći dan. Uveče, poslije zalaska sunca, okupljeni oko logorske vatre, slasno smo i s velikim appetitom povećerali odlične špagete sa sirom, pripremljene od talijanskog vojnika, a još nam je više prijao gulaš, pripremljen od jugoslavenskog vojnika. Razgovor i naizmjenična pjesma potrajala je do u noć, i kada se mrklo ljetno nebo osulo treperenjem bezbroj zvijezda, uvvukli smo se u šatore napunjene do vrha suhim lišćem. (Uz kihanje i meškoljenje našli smo si odgovarajući ugodan položaj tijela u stelji, i na miomirisnom noćnom planinskom zraku zaspali blaženim snom.)

(Otpriklike malo poslije pola noći trglo me iz sna nekakvo šuškanje oko naših šatora. Osluhnuh, dreknuh i iskocih iz šatora, a za mnom i svī članovi čitavog probudjenog logora. Nije trebalougo da se utvrdi, da smo imali »neslužbeni« noćni posjet baš kod šatora s namircicama... E, nema pomoći, ne možemo se više osjećati sigurnim ili bezbjđnim ni ovdje gore u planini... Obnovili smo logorsku vatrui uveli noćno stražarenje).

U praskozorje smo obilno srkali miomirisni topli čaj, i upotpunjivojući ga ogromnim kastavskim baškotama, osigurali solidnu »materijalnu« bazu za dalji dnevni rad. Brzi izlazak na sam vrh — trigonometrijsku točku, centriranje i uravnavanje instrumenta-teodolita, izbor početnog pravca, s uživanjem u divnoj ljetnoj zori i planinskoj svježini, zdušno smo prionuli našem poslu, koga smo morali prekinuti još prije 9 sati prije podne. (Uslijed zagrijavanja kamenitog primorskog tla i titranja najdonjeg neravnomjerno zagrijanog zračnog sloja, nastala je pomalo tankva fantastična i davolska igra likova pravcem prema moru, da se nisu mogle raspoznavati, skoro ni uočavati, točke našeg mjerjenja.) Cijeli dan slijedilo je izležavanje i ugodno planinsko sunčanje na lahoru, na račun službenog rada. Tek kasno poslije podne, kada se najdonji zračni sloj smirio, a likovi mjerena postali uočljiviji i jasni, brzo smo produžili s radom. U sumrak smo sišli šatorima. (Opet dobra večera istog jelovnika, šala i pjesma uz logorsku vatrui, zatim odmor i spavanje. Dakako, logorska vatra i noćno stražarenje ovoga je puta odmah uvedeno).

Trećeg dana u praskozorje, doručak, pa opet izlazak na vrh Obruča, da bi žurno završili radom, što je bilo neminovno potrebno radi smanjene zalihe hrane uslijed »nekalkuliranog« noćnog posjeta, a i pitka je voda bila na izmaku. Već oko

11 sati sašli smo na Gumance, do našeg kamiona, ukrcali se, i u kratkom vremenu prispjeli našim domovima. Uveče sam se našao s mojim suradnikom i njegovim društvom u Opatiji, na raskošnoj hotelskoj terasi uza samu morsku obalu. Planinarski ambijent divnih ljetnih noći zamijenjen je bučnom terasom internacionalnog iznenadenja i društvenih uživanja. Ali nekako nije išlo... Kolega Giorgio i ja stalno smo uzdisali za »našim Obrućem«... Zaista to je bilo najbolje priznanje njegovom prioritetu pred mondenskom Opatijom.

Nakon nekih 29 dana, 16 kolovoza, ponovio se izlazak i uspon na Obruč, radi manjih dopunskih mjerena. Prebacivanje kamionom, kolona penjača s raspodijeljenim teretom, postavljanje šatora, izvršenje predradnji na samom vrhu, večera oko logorske vatre, pričanje i odmor, sve po već stečenom iskustvu prethodnog boravka. U ranu zoru uspon, i uskoro su potrebeni podaci bili u džepu. I sada je trebalo prijeći na Fratar (Suhi Vrh). Ljekvidiran je Šgor, spremu s nepotrebnim predmetima vraćena kamionu na Gumance. Nas dvojica s 4 vojnika i najnužnijim instrumentima i priporom, uputili smo se na Fratar.

Nije nam bio poznat teren između te dvije točke. Po tadašnjoj austrijskoj specijalnoj karti mjerila 1:75.000 odlučili smo, da radi »ekonomije« vremena naš prijelaz bude skoro u ravnoj crti preko kote 1303. Ne znam, da li sam ikada prije ili kasnije u svom planinarskom stažu učinio veću nesmotrenost od ove.

Taj međuprostor, već je po samom nazivu **Pakleno** vrlo neprijatan, pun vrtaca i škrapa, dubokih pukotina, sve isprepleteno niskim kržljavim grmljem oštih iglica. Preko dva sata mučili smo se, gore-dolje po najvećoj podnevnoj ljetnoj žegi, dok smo s Obruča prešli na Fratar, (zračna udaljenost nešto manje od tri kilometra). Povrh svega još i briga i bojazan za veliki teški instrumenat-teodolit, težak oko 22 kg, kojega je na svojim ledima vukao malij i uvijek veseli Talijan, inače željezničarski radnik iz Milana. Vječito nasmijan, uvijek pjevuckajući svoje »canzonete«, ovoga puta, premoren, bio je zaista očajna izgleda. I te kako se obistinila ona naša stara narodna poslovica... »preko preće — naokolo bliže«. Mogli smo to lijepo i lako izbjegći, da smo se kretali izbočinom rubnog grebena tog nesretnog **Paklena**... Da **pakleno**; paklenski nas je izmorilo, ali — kao krški oblik — nešto osobito, izvanredno.

Odmor i brzi završetak posmatranja od nekoliko pravaca (svoga 5). Osigurana je, zatim, biljega kamenog centra, podignuta piramida od naslaganog kamenja i silazak preko Osoja (1340 m) na kotliinsku zaravan Ravno, pokraj lovačke kuće Suho i tada još postojeće, neizgorene pilane Medvedića, za Gumance. Usput smo zapazili brojne tragove zvjeradi, pa i one najkrupnije. Ma da se počeo hvatati već prvi sumrak, naš kamion nas je doveo do naših domova, usput često zaustavljan mnogobrojnim legitimiranjima i ispitivanjima na raznoraznim cestovnim preprekama... »da dove sono... »dove va... »per che così tardi? (odakle... kamo... zašto tako kasno?). Tog dana nismo se sastali na hotelskoj terasi u Opatiji, jer nam je ekspedicija na Fratar osigurala potrebu za izdašnim odmaranjem.

4. Pliš iznad Klane

24. kolovoza ista stručno-tehnička ekipa Komisije za razgraničenje trebala je izaći na vrh Pliša iznad Klane (932 m) radi manjih mjerena za povezivanje pojedinih međutočaka. Talijanski vojni kamion, kao obično, sakupio nas je i preko Marčelja i Klane odvezao do zaseoka Lisače, odakle smo se za tričetvrt sata popeli na sam vrh Pliša. Sa radovima mjerena bili smo vrlo brzo gotovi (svoga 4 pravca) i žurili se s povratkom, jer se približavala izrazita ljetna oluja. Nije bilo šala, nismo joj mogli više izbjegći, već smo brzo zapakovali instrumente, te ih s visa prenijeli nešto niže, u jednu udolju. Mi ostali, svega 6 lica, u kružnom pojusu dosta niže od samog vrha polijegali smo u udubine i mirovali. Gromovi oko nas treskali su po kamenju i bukovoj šumici i parali nam uši svojim bliskim jezivim praskom. Sve je ipak prošlo dobro — samo smo bili do kože oprani i proklišti. Oluja je brzo prošla, pa smo svratili u Klanu, u gospionicu, da se osušimo i okrijepimo dobrom domaćom kruškovacom. Bila je odlična.

Ne znam kako su mjesni mladići bili doznali da sam jugoslavenski oficir, ma da sam bio u turističkom i kombiniranom radnom odjelu — civilu. Najednom u I. katu gospionicice, začuli su se na klaviru zvučni akordi jugoslavenske himne. A Klanu je tada bila u Italiji, u »Venezia Giulia«, puna ardita — fašista i karabinjera.

Pažljivo sam i radoznalo posmatrao Talijane, šta će oni na to reći... Ali po svemu sudeći, oni nisu razumjeli pjesmu i nisu imali ni pojma o značenju tog »muziciranja«. Prije odlaska našeg kamiona, ja sam se diskretno zahvalio mladići-

ma, inicijatorima ove neobične pažnje i demonstracije. To je bilo sve, što sam u onoj situaciji mogao učiniti bez štete po ukućane.

Klana je rodno mjesto istarskog prvoborca Matka Laginje, koji je u to vrijeme bio u sastavu jugoslavenske delegacije u Komisiji za riječki kondominium, za zajedničko korišćenje riječke luke, koju je trebalo probuditi iz njenog tadašnjeg potpunog mrtvila. Kako li to izgleda danas...? Onda umrтljena, a danas premalena i za saobraćajne uredaje i za zadovoljenje svoga prirodnog zaleda. Časni starina Laginja nije smio tada ni doći u svoju rodnu Klanu.

5. Škurina i Jelenec

Na vrhovima Škurine i Jelenca bile su se sačuvale podzemne i nadzemne biljege stare austrijske triangulacije, i na njih se morao nedovezati sav rad premjeravanja u oblasti Rijeke. Stare, ovdje sačuvane oznake uslov su točnosti rada, jer i njihovi brojčani podaci prema tome su točni i sigurni, nema ni najmanje razlike. Slučaj da su se sačuvali originalni kameni biljezi i centri stare austrijske triangulacije, ima se zahvaliti okolnosti, da ta dva vrha leže nekako izvan rukve, u pustom kraju, gdje ih nije pronašla neka neodgovorna rukva i zlobno uništila.

30. srpnja opet je talijanski vojni kamion sakupio iste članove stručno-tehničke ekipe Komisije za razgraničenje, kakva je bila na Obruču, osim jednog gosta više: mladog novinara iz Milana. Bio je vrlo duhovit i razgovorljiv pripovjedač, sigurno i dobar novinar i spretan lovac za senzacijama, ali nespretan terenac i planinar. To je ubrzo i dokazao. Na taj pohod u pošumljeni Gorski Kotar pošao je bio u gradskim polucipelama, i na oštrom kamenju i klizavoj travi i suhim iglicama borovine sigurno se nije osjećao najlagodnije.

Kamion nas je doveo odličnim šumskim putem kroz velike borove šume Gorskega Kotara do lugarske kuće Klanska Polica na teritoriju Istre, Kuća Klanske Police nosila je tada naziv **Rifugio Mario Angheben** (Sklonište Mario Angeben) i zajedno s obližnjom polurazrušenom lovačkom kućom, Čabranske Police, šumarije Ghilcicy, na teritoriju Gorskoga Kotara (u Hrvatskoj) označavane od Talijana nazivom **Pian della Secchia**.

U šumarku kraj lovačke kuće podignuti su šatori, načupana suha trava za prostirku i pristupilo se pripremanju večere. Terenski štednjak, bila je iskopana rupa u zemlji, preko nje dviye klamfe s limenom pločicom i loncem u kome su se kuhalili špageti. Naš gost htio je biti uslužan, pa je uzeo lonac s ukuhanim špagetama da odlje vruću vodu. Kada mu je para sulknula u lice, ispustio je poklopac i naši špageti... frrrrrr... odoše po travi. Brzo smo ih kupili villjuškama i natrag s njima u lonac, malo proprali, posipali sa sirom, dodali salce od pomidora i slasno ih pojeli usprkos zemljano-travnog dodatka.

Oko logorske vatre u krugu, pričalo se i prepričavalo o mnogočemu, a najviše o doživljajima nedavnog Prvog svjetskog rata. Naš gost bio je nekačav vojni pozadiinski funkcijonier u Ventimiglia na Ligurskoj Rivijeri, a kolega Giorgio u sastavu talijanske ekspedicione divizije na Solunskom frontu. Propješačivši nakon sloma fronte našu Makedoniju našao se u Sofiji. Žurba Italije bila je razumljiva, jer je bila prepredena igra saveznika, da očuvaju što više Koburgovu Bugarsku, a protiv nas.

Prije svitanja došao je naš vodič-lugar, koji nas je još po tami trebao doveсти do pod sam vrh Škurina. Brzi doručak, pa snabdjeveni ručnim svjetiljkama, krenuli smo dobrim, skoro ravnim putem, tamnom ljetnom šumom, prepunom opojnih eteričnih mirisa. Nakon sat i po pješačenja, u svježe praskozorje, stigli smo do pod vrh, odakle dalje sami začas izadosmo na golu kamenu glavicu Škurine, 1470 m. Jedinstvena kružna panorama nepregledne borove šume u zoru, iz čijeg su se talasastog mora uzdizali mnogi goli kameni vrhovi — Snježnik u Sloveniji, Snježnik u Hrvatskoj, Risnjak, bliski Medvejci, a nešto podalje Fratar i Obruč, i mnogi drugi. Divno svježe ljetno jutro pogodovalo je našem radu. Podignuta je piramida od naslaganog kamenja i utaknut drveni križ s laticama kao oznaka za daleko dogledavanje, i silazak s vrha.

Nije bilo još ni 8 sati izjutra, kada smo orno produžili istim šumskim putem do nedalekog podnožja Jelenca, pa raskošnim mirisnim planinskim travnjakom izašli na vrh, 1442 m. I sa njega se također pružala jedinstvena kružna panorama nepreglednih borovih šuma Gorskoga Kotara, iz čijeg su se talasanja izdizali kameni i goli vrhovi, samo u malo drugačijoj kombiniranjoj slici i redu. Prema istoku protezala se široka uvala Lividrage i lako nazirale pilane i naselja. I ovdje je rad

bio ubrzo dovršen, odmor i doručak kao nagrada za našu marljivost, pa gutljaji vode iz čuturice, sastav piramide od naslaganog kamenja i drveni križ s laticama, silazak i pohod natrag na Klansku Policu.

To, što smo na Jelencu ispraznili naše čuturice i popili svu vodu, brzo nam se grdno osvetilo. Ma da smo putovali dobrim šumskim putem kroz staru borovu šumu prepunu jakih mirisa smole i eteričnih ulja, kojim smo izjutra putovali ovamo, sve više se osjećala ljetna pripeka i time veoma povećao umor. Sve jače se osjećala žđ, jezik se prilijepio za nepce, noge su se jedva kretale i spoticale se i o sitnije kamenje na cesti. Najveća nam je briga bio naš gost, koji je ubrzo pokazao jednu sliku premorenosti i jamačno ga je prošla svaka volja za daljnjim traganjem »terenskih senzacija«. I opterećeni vojnici, jedva su nosili spremu i teško se kretali, mrmlijajući »seta — seta«, »žđ — žđ«, »voda — voda«, a pomoći nema.

U jednom hipu zagledah u jednoj vrtači nešto sočnije lišće i ponadalo se, da bi tu moglo biti vode. Premoreni spustili se u vrtaču, ali vode nema. Načupao sam dosta sočne trave i jedva izmilio opet na put. Svakom članu naše ekipe turnuo sam u usta čuperak ove sočne trave. Sišući ovo lišće, ma da gorkog ulkusa, ipak smo savladali nesnosnu žđu i pješačili nešto ojačanj prema našem cilju — Klanskoj Polici. Premoreni stigli smo na cilj i nakon potrebnog odmora, kada se puls potpuno smirio, napili se vode iz cisterne lugareve kuće. Ona nam je isprva mnogo pojačala gorčinu trave, ali da nismo tako postupili, ljetna vrućina i nesnosna žđ bila bi nas još više mučila, nego taj gorki okus. Vojni kamion doskora nas je vratio domovima a usput smo se na Matuljama dobrano »osvetili« prodenoj »muci« — dobrom pivom.

Ova dva kamenata vrha, što strše iz ogromnog talasastog mora starih borovih šuma Gorskoga Kotara u pravcu Snježnik-Risnjak, zahvalni su planinarski objekti, samo — oprez! Čitavi taj kraj, neobično lijep i lako prohodan, bezvodan je. Vodu treba ponijeti sa sobom, njome veoma racionalno postupati, inače se neoprezan prolaznik može provesti onako, kao i naša ekipa.

Ogromne stare borove šume Gorskoga Kotara donedavna su bile svojina raznih feudalaca, koji su ih dobivali od dalekih, stranih i nama nesklonih vladara i gospodara, kao feudalno leno. Bili su knezovi Thurn-Taxis, Windischgraetz, Schönburg-Waldenburg, barun Ghiczy i drugi. U svoje su vrijeme ti krajevi bili posjed i vlasništvo Zrinjskih i Krčkih Frankopana. Nemali prihodi ogromnih bogatstava nemilice su se trošili i rasipali u dalekim gradovima i mjestima i lako je bilo na narodnoj grbači, na tudi račun, praviti se milostivim nosiocem kulture »višeg« čovjeka, koji nas je jedva udostojao snishodljivo pogledati na jedno oko.

Sjećamo se još dobro i raznih afera, podmićivanja, suđenja, koja su razotkrivala zloupotrebe i iscjedivanje ovih bogatstava u cilju, da i dalje ovdje gospodare feudalci, a s njima i udruženi razni akcionari. Sve je to danas drugačije. Ove ogromne šume danas su narodna svojina, a eksploratorske prošlosti klasnoga društva bespovratno je nestalo.

Cijela oblast Rijeke i njenog prirodnog zaleda, Hrvatsko Primorje i Gorski Kotar, danas je jedna političko-društvena i gospodarska cjelina. Sve to daje poletu radu, a i pravo uživanja u ovim osebujnim ljepotama raskošne prirode, od morskih žala do prastarih borovih šuma isprepletenih grmljem i zelenom mahovinom obloženih stijena.

Planinari i izletnici, koristite ovo što više, jer danas ovdje nisu potrebne razne dozvole, gramčne propusnice i talijanski »permesso«. Mi stariji dobro se još sjećamo onih zlobnih vremena, kada je ovdje bilo drugačije. Ali stara ruska poslovica dobro mudruje: **prošla vremena — sretan im široki put!** i — neka tako bude.

Sjevernom padinom Mosora

Uvijek sam bio uvjeren da i Dugopolje spada u »ljutii kras« — no kad smo jedne nedjelje ikrenuli prema Donjem Docu i kad smo se počeli uspinjati uz kotleničku stranu, promjenio sam mišljenje. Uspon je nagao, okuke kao da idemo uz Lovćen, samo manji broj. Okolo sve sam kamen s po kojim komadom plodne zemlje, duboko u dnu vrtača ogradenih kamenjem. Dugopolje ostaje u dubini. Rasteglo se uz polje (koje sad izgleda veliko!) prošarano zelenim i smedim prugama njiva. To stvarno lijepo izgleda, pogotovo u kontrastu s ovim sivim pejsažima, koji promiču uz cestu Kotlenice. Razbacani komšiluci uz rub malo većih vrtača. Zelene mrlje kržljave grbovine. Mislio sam da nema više uspona — ušli smo u srcu Mosora, a kad tamo opet se lagano penjemo. Tukići. Pitam: »Čija je ono kuća na stijeni?« »To je jedan naš amerikanac prije rata donio dolara i utrošio ih na to da sagradi palac u Mosoru! Uzazimo u planinsku dolinu. Okolo mali brežuljci i vrtače: »Pravo kao da je pura ključala« kako se slikovito izrazio jedan slučajni suputnik. Lutovije, zatim Osoje, jedno raskrće i iznenada Donji Dolac. U srcu Mosora! Mala zelena polja skrivena u rasjedima. Ideš kroz kamenjar i najednom, niti korak ispred tebe, okomite stijene — u dnu ispod, pitomo poljice. Korakneš na sam rub — ispod tebe kuće! Čudno — kao neka oaza. I kuće su im drugačije od drugih zagorskih sela, bolje namještene. Dosta školovanih ljudi i knjiga po kućama. Valjda stara poljička tradicija. Tu je bio centar i knez Gornjih Poljica. Syuda bosančika, staro oružje, okovi na vratima i mnogo »ukresanog«. Eldorado za historičara. Na staroj kući Stazića, interesantna (nešto od etruskog naturalizma) muška glava, izbjija iz zida kao neka konzola. Ispod natpisa: »Ova glava brani od turčina« i tako svuda, mnogo toga, zastava, sabalja i tradicija. Poneki od mlađih znaju čitati bosančiku, no oni rade u »Prvoboru« i brodogradilištu, njihova »rera« se mijesha s modernim ritmovima džeza. Oni su bili na raznim radilištima — to je dobro. Njih goni tempo ovog našeg vremena, ali bi ipak mogli bar bolje čuvati i ono iz prošlosti.

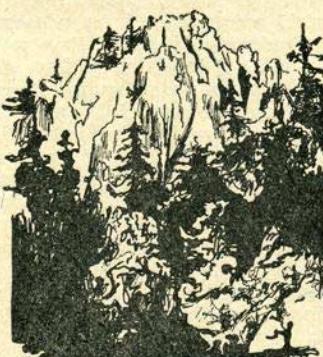
Zašto da se stari rukopisi bosančicom razbacuju po sjijenu u pojatama?

Naš put vodi za Radoviće, tu se »cestom« više ne može ići, tu ne može ni »kar«. Tu se ide pješice i nosi na rukama. Tako su domesene škrinje i moderan namještaj u Radoviće i Luke ispod njih. Končuo. Još jedno poljice uz cestu, suprotno osamljena kuća. Pitamo ko tu stanuje? To je Kilometar! Kakav kilometar? To je gostionica, a poslovodu su radi visokog uzrasta prezvali »Kilometar«. Kažu, da kod »Kilometra« nije loše vino. Otviju. Put se strmo spušta. Uz put poredane poljske kućice u formi bunja! Unutra voda. Kažu da je »živa« — interesantno! Opet po koja vrtača, ogromni blokovi kamenja, rijetki grabici i brda. Ko će se ovdje orijentirati? Opet kuće — to su Radovići. Pitam se, iako sam i sâm rođen u kršu, od čega ti ljudi žive? Pitam za školu. Jedna seoska kuća tu je škola. Uzazimo. Jednodjelna prostorija, kakvu je opisao arhitekt Miličić u »Nepoznatoj Dalmaciji«. Klupe su nove. Učila i geografske karte — pravi razred. Malen je i djeluje intimno. Jedan dio je sada pregrađen za sobu učiteljici. Sve je rastvoreno. U pregradi sto, na njemu pisaci pribor, balonka visi, o zidu i stalaža sa knjižama. Tražimo učiteljicu. Evo je: »Bila sam u susjeda«. Pitam je kako je ovdje? »Dobro — već mi je druga godina da sam tu. Ljudi su dobri. Bila sam u posjeti kolegici. Čitam, spremam se za nastavu i veselim se listonoši. Djeca su dobra, bolja nego u gradu. Nemojte misliti da je strašno! Kad čovjek upozna sredinu čak je i zavoli«. Pokazuje nam razglednice iz Italije. Postajem indiskretan. »Zar imate mlađe tam?« »Oh ne! Bila sam ovog ljeta tam u izletu. Italija je lijepa, ali ne biste vjerovali, zaželjala sam se ovih mojih mališana. Ne žive u Italiji ljudi baš sjajno. Skupoća je, ali za izlet je dobro«. Pokazuje nam detaljnije razred. U razredu ljestve za potkrovljje, i otvorena vrata za tavan, pun duhana u listu. Šteta, učiteljica nije pušać. Ja motam i pušim kao turčin. Razgovaramo s predsjednikom školskog odbora. »Prije u nas nije bilo škole. Već su gotovi temelji za novu školsku zgradu«. Idemo dalje — na Luke. Uz put tabla — »Pažnja! mine su pale u 8, 10, 11 ... sati! Šta je to? To će se bušiti Mosor. Iza okuke kompresori, alat, barake i ogromni odvaljeni blokovi kamenja. Rada se velikoj radilište. Tu će se bušiti tunel kroz Mosor — dug skoro deset kilometara! Čudo — ja sam se divio i tunelu od oko 130 m ispod kliške tvrdave. Cetina će se pregraditi branom ispod Nečaja, i skrenuti kroz Mosor da tjeri HE »Split« u Zakućcu kod Omiša. Opel hrpa kuća. To su Luke. Tu više put

poplavi, a djeca se onda vozikaju u načvama. Uskoro će poplaviti zauvjek. U neposrednoj blizini stvara se novo selo. Zapravo se naglo pred očima rada. Ne treba tu klesati i gubiti vrijeme. Moderne montažne barake, proizvod naše drvne industrije — samo se sklope. Nedjelja je, malo je radnika. Drugačiji im je maglasak i govor, otegnutiji, kontrast dalmatinskim rafalima riječi. Oni će rukovati bušaćim mašinama. Kažu, da će sve to bušiti mašine i rad će ići relativno brzo. Blizu Donjeg Doca otvorit će se pomoćno okno, u Gativu s one strane Mosora još jedno, vertikalno — tako da će se tunel bušiti na šest dionica umjesto na dvije. Sad su u toku uglavnom pripremni radovi. Već su završili zgradu velike trafo-stanice (te mašine trebaju mnogo struje). Čudno odudara zdanje trafo-stanice gradene od opeka i betona naspram ovim sitnim, kamenim, zagorskim kućicama. Mnogo iskustva imaju ti Lučani. Bili su na Vinodolu i na niz drugih gradilišta. Ovdje su se već pomalo udomačili. Dobit će kuhara. Tu treba menza. Napraviti će se i igralište. I kuglanu će napraviti. Mnogo će im vremena uzeti baš ti pripremni radovi. Za njih će trebati najviše radnika. U ovom kraju ih ima. Mnogo će biti omladine. Osim zarade, dobit će ih dosta i kvalifikaciju. Sav kraj već prilazi realnijim zamislima o elektrifikaciji i opskrbi vodom. Mnogo će novog i dobrog donijeti ovoj mosorskoj zabitici novo gradilište. Ljudi se vesele. Ako za radove negdje treba ustupiti zemljište, ništo o tom ne postavlja pitanje. »Moj sinovče, daleko čemo ti mi sada odskočiti, a prije? Ko je za nas i znao!« Ostavljam ih, želim vildjeti Cetinu. Opet oputina, pa malo cestom i nademo se pred modernom školskom zgradom. Nečaj. Ulaz u školu sav je u staklu. Dvije učiteljice upravo završavaju roditeljski sastanak. Jedna je iz Kozica, a druga iz Vinišća. »Moja meštrovice, malo je davljici, ma dobro si ti ono meni rekla, oče on, tričbam mu i ja pomoći, bez škole kud će? Vidis li ono čudo gore u Lukama. Sve ti je ono samo pusta škola.« Poslije službenog dijela razgovor je prisutan. Njima su »meštrovice« njiove, domaće. To je najbolji kontakt sa školom.

Osim u razredu, nastava se odvija i u hodniku. Naš tempo je brz. Došlo je osmo-godišnje školovanje. Djece je više. Nada je u budućoj školi kod Radovića. Silazimo na Cetinu. Usput pričamo o našem Krleži, Zoli i drugima. I Ripl Kirbyja pratimo. Našli smo se iznenada pred Cetinom! Tamno žuta voda podmuklo se pjenuši u uskom kanjonu. U sebi krije ogromne snage, dosad slabo iskoristiene. Nekako je nevjerojatno, da će se ta stihija dignuti iz ovog dubokog usjeka i tamo visoko kod Radovića potjerati kroz Mosor! To izgleda kao čudo, čudo ne manje od onoga, da će se probuziti Mosor. Misao se nekako sporo aplicira na to, još pod dojmom izgubljenosti u ovom, na oko neosvojivom masivu. Taj dojam me prati čak od Kotlenica.

Na suprotnoj strani Cetine, nekako se stidljivo zgurila stara vodenica obrasla u mahovinu. Niže nje, nezgrapan čamac slupan od neoblanjanih dasaka. Čikotina lada. Djeluje nekako muzejski. Da, upravo je tako; sutrašnja Cetina će biti pokorna — radit će, a daci učiteljica iz Nečaja i Radovića jedva će nositi u sjećanju ovo, što smo mi vidjeli. Vratili smo se istim putem. Napravili smo turu od oko 30 km. Članovi naše planinarske sekcijske bili su zadovoljni. Upoznali smo još jedan dio Mosora, ljudi koji tamo žive i kraj.

Noćenje na vrhu Ivančice

Zima je bila pri kraju. U Ivancu više nije bilo snijega, ali se veći dio Ivančice bijelio. Bila je subota poslijepodne kad smo se skupili naš petorica. Sljunkom nasuta cesta vodila nas je do Prigorca. Društvo je bilo raspoloženo, pa su se moji drugovi stalno bockali i smijali. Na početku šume, naišli smo na snijeg, ali u maloj količini. Do Malog Konja stigli smo vrlo lako. Mali Konj je mjesto predaha, gdje se planinari (i ostali prolaznici) pripremaju za malo jači uspon. Mi smo odložili torbe, da bi neko vrijeme uživali u lijepim vidicima.

Na moj znak družba je krenula. Osim jačeg nagniba i snježni nanosi počeli su bivati sve češći i sve dublji. Prvome, koji je poput ralice čistio stazu bilo je najteže, pa smo se izmjenjivali na tom položaju. Jedan uspon nam se činio gotovo nemoguć.

„Matek“

Snimio: E. Kušen

Tu smo propadali do pasa. Na nogama smo izvlačili velike količine snijega. Tu smo se izmjenjivali na svakih 10 koraka. Put su nam presijecali duboki tragovi životinja. Sada smo išli po sjevernoj strani grebena po korici od zaledenog snijega. Meni je bilo najlakše, jer sam bio najlaganiji, pa nisam često propadao. Drugovi su se tužili na hladnoću i vlagu u cipelama. Puževim koracima približavali smo se Velikom Konju, na čijoj je južnoj strani gotovo nestalo snijega. Ovdje smo se malo odmorili, a zatim nastavili put prema vrhu, koji doduše nije bio daleko, ali počela se spuštanju noć, a snijeg je bivao sve dublji. I dalje se napredovalo polagano.

Najednom smo se zapitali: »Što, ako nema opskrbnika u domu. Ali subota je, i on bi morao biti gore!« — govorio je jedan. Ja sam uzeo štap i uhvatio ga lijevom rukom za donji kraj i reko »ne«, s desnom sam opet prehvatio preko njega i rekao »da« i tako sve do kraja štapa gdje je završilo sa »da«. »Dakle, opskrbnik je gore!« viškuo sam. Drugi su isto učinili sa svojim štapovima i uvijek je izlazilo »da«, a kad smo došli do doma opskrbnika ipak nije bilo. Prozeblji nogu, s cipelama punim snijega, vlažna odijela, stajali smo u tami pred začljučanim domom.

Srećom je prostorija što služi za spremanje drva, a na kraju s nužnikom, bila otvorena, pa smo se u njoj sklonili pred hladnim vjetrom. Dakle, prostorije nimalo ugodne. Kako je zidana od kamena, a pokrivena betonskom pločom, nismo se bojali da će se zapaliti. Vrata bez zasuna samo smo pritvorili, dok nam je kroz razbita okanca koja smo ljeti sami razbili, ulazila nesnosna studen. Od naše vatre bilo je više dima nego topoline. Počeli smo kašljucati. Nismo se mogli ni svući ni leći, a kamoli spavati. Vani je bila tamna noć. Najednom se začula neka graja. Pogledali smo na našu nezatvorenu vrata i stisli se uz hladne zidove. Neki su pomislili na veprove. Međutim kasnije počeli smo razabirati ljudske glasove, koji su se sve više približavali. Otvorili smo vrata i imali šta vidjeti. Za nama je došao nastavnički zbor naše škole. Prostorije doma ubrzo su se zagrijale, pojавio se i čaj na stolu. Gotovo smo čitavu noć proveli u pričanju dogodovština, viceva, i pjevanju pjesama iz našeg kraja. Već je svanjuvalo, a mi smo igrali šah.

Ovo uvijek rado pričam svojim drugovima i nije mi žao što sam tada prozebao.

Mesec Vinko (Matek)
čak VII. razr. Osmogodišnje škole,
Ivancic

Sa jednog speleološkog istraživanja

Mosor je uglavnom sastavljen od vapnenačkog kamena, a tako kamenje je najpogodnije za razvoj kraških oblika. Zbog takve petrografske grade Mosor obiluje svim tim oblicima, pa se tu svojom ljepotom ističu: jame, spilje, pećine, ponori i potkapine. Iz tog skupa oblika najinteressantnija je Gajna, Garnu ili Gaja, kako je zovu seljaci okolnih sela, jer je to po dubini druga istražena jama u državi. Nalazi se na visini od 1010 m, južno od Javorske. Nju već spominje u svojim »Paninarskim pašircima« pok. prof. Girometita, gdje kaže, da je istražena do dubine od 48 m.

Ipak trebalo je ići dalje, trebalo je doći do dna. I poslije gotovo 25 godina tatišta u speleologiji Splita, ekipa od 8 članova pod vodstvom prof. V. Bašića uz skromna materijalna sredstva, uputila se da nastavi prekinuti rad. Nažalost, baš zbog tih materijalnih poteškoća, nije nam uspjelo saći dublje nego što je zašao pok. prof. Giromet. To je bilo u proljeće 1956. god.

U očekivanju materijala iz Zagreba, radili smo na manjim objektima, gdje smo stekli i veće iskustvo. S materijalom, koji je stigao i u dobroj kondiciji, puni borbenog duha postigli smo 1957. primat.

24. II. 1957. u 8 sati počeo se spuštanju prvi plan, da bi zadnjiizašao u 20 sati i 30. min. sa završenim zadatkom, jer se ta 160 m duboka jama nalazi sad potpuno snimljena i nacrtana u našem dnevniku.

U ranim jutarnjim satima,izašavši iz doma »Ljuvač«, hodajući pod teretom materijala jedan za drugim, pretresli smo posljednje detalje spuštanja. Svi smo bili uzbudeni. Počelo se daniti i izgledalo je da će biti lijepo vrijeme.

Sa prvih 36 m ljestava, počelo je spuštanje na prvu galeriju. Sunce još nije bilo izašlo iza planine, tako da ga toga dana nismo uopće vidjeli. Od 13 ljudi, koliko je ovog puta brojila ekipa, (srećom nitko nije bio praznovjeren) na prvu galeriju je

sišlo 9. Nadovezavši sve ljestve, čeličnu užad, i neke konope, tako da su ljestve počimale na kraju prve galerije, jedan član se počeo spuštati dalje u nepoznato. Nakon nekog vremena javio je, da je našao na jednu policu. Tad se na tu policu spustio i drugi član, koji je odatle osiguravajući onoga prvog, omogućio njegovo daljnje napredovanje. Kad je ovaj javio, da se nalazi na polici na kraju ljestava, a da do dna ima još 15 m, spustio se sa prve galerije na I. polici i treći član, koji je bio alpinista i prethodni. Tad su se obojica spustila do kraja ljestava t. j. do onog prvog. Vidjevši da se acetilenska lampa, koja stalno ide par metara ispred prvog, ne gasi, znali smo da na dnu nema za čovjeka opasnog zemnog plina, pa su poslije kraćeg predaha nastavili spuštanje. Sad je išlo mnogo sporije, jer su silazili jedino pomoću klinova i konopa. Mi, na prvoj galeriji, bili smo sretni kad smo čuli riječ »dno«, koja kao da je dolazila iz pakla. Činilo nam se kao da je sada sve gotovo, ali najteži dio je tek dolazio. Ne samo što smo morali izvući onu trojicu i ljestve sa dna, što je mnogo teže od spuštanja, već smo morali nacrtati i izmjeriti sve dimenzije, mi prve galerije, a ona trojica put do dna i dno, te izmjeriti temperaturu dna i prve galerije, odrediti radioaktivnost, vlažnost, floru i faunu.

Dimenzije dna i prve galerije gotovo ne zaostaju po veličini, jer je širina I. galerije 24 m, a duljina 52 m, dok je širina dna 23 m a duljina 40 m.

Zbog vode, koja dolazi sa površine, na dnu se nalazi malo jezerce 4/12 m, koje je, kad uzmemo u obzir godišnje doba, sigurno periodičnog karaktera.

Dok su ona četvorica na površini imali umjerenu temperaturu, mi smo od njih tražili svu odjeću, jer temperatura I galerije iznosi + 6,5°C, a dna + 3°C, a temperatura u jezeru je + 6°C.

Završivši sva mjerjenja počela su ona trojica penjanjem. Polako smo izlazili jedan po jedan, a svakog su ona četvorica sa površine dočekali s riječima: »Di ste više, a što ne znate da je brzo 8 ura.« Kad je išašao i posljednji, bilo je već 20 sati i 30 min, pa smo krenuli prema domu. Odjednom smo čuli lavez pasa, a malo kasnije vidjeli smo i svijetlo. To je bio čuvan doma, koji je odatle pošao s najboljom namjerom da spasi unesrećene.

Gladni i umorni, ali nasmijani i sretni, uz toplu juhu i oskudnu svjetlost petroleske lampe zaključili smo taj dan.

Naša ekipa se prilikom istraživanja Gajne služila sa 80 m čeličnih ljestava, oko 100 m užeta, oko 30 m čeličnog užeta, poljskim telefonom, kacigama, karbidom i drugom rasvjetom, te ostalim priборom i spravama za raznovrsna istraživanja.

Rad na istraživanju podzemlja je težak i opasan, pa svaki koji na takovom radu sudjeluje treba da osim jakе volje i znanja posjeduje dovoljnu tjelesnu izdržljivost, spretnost, hladnokrvnost, a napose drugarski odnos prema ostalima. Samo dobro pripremljena i organizirana družina, sa dobrim moralnim i tjelesnim svojstvima, moći će s uspjehom izvršiti rad u podzemlju, a baš nja talkvom teškom poslu, opasnom i samoprijegornom, dolazi kod svakog pojedinca do izražaja drugarstvo i ostale vrline.

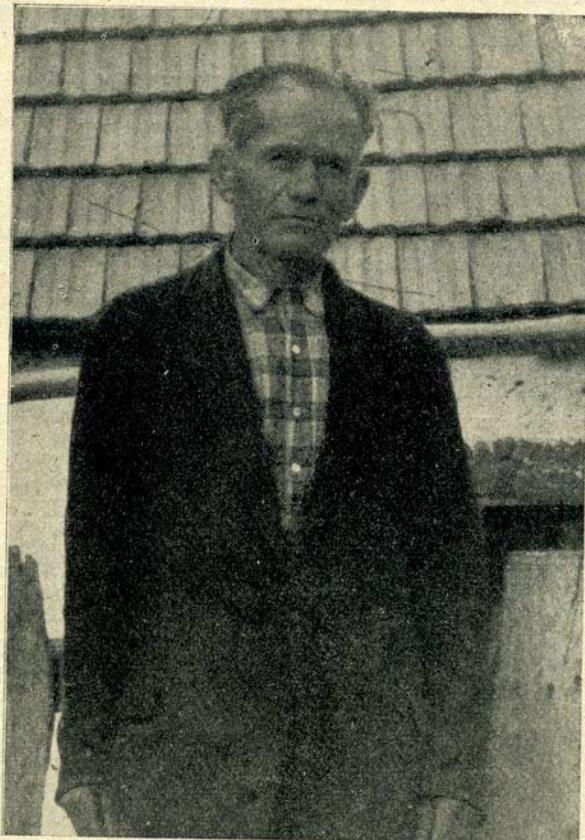
Siniša Tartaglia

Split

Naši planinarski portreti

Nakon četiri sata vožnje željeznicom od Sarajeva do Jačlanice na Neretvi, u prvi svitanj zore izašli smo iz vlaka u Jačlanici, i odmah nastavili put pješice prema Doljanima. Pješačiti ćestom, uz nabujalu, bistru i zahuktalu planinsku rječicu Doljaniku, vrlo je ugodno. Prolazeći ovom lijepom dolinom čovjek ne zna šta da sluša: s desne strane šum i huk u Doljanke, koja se bori sa kamenjem, a uslijed pjenušanja vode ne raspoznaje se da li su to slapovi podivljale rijeke u kamenitom koritu ili ključanje vode u kotlu, a s lijeve strane jutarnji cvrkut i pjesmu raspjevanih šumskih ptica. Sasvim visoko uzdižu se sivi, ostri, kameni vrhovi vrlate Plase, na kojima tu i tamo strši po neki osamljeni bor.

Jozo Klepica

Nakon prijatnog prolaza kroz ovu dolinu, čeka svakog planinara još prijatniji susret sa Jozom Klepicom i udoban odmor u njegovoju kući.

Tko je od planinara imao priliku da posjeti, bilo prije ili poslije minulog rata, a naročito od 1952. godine (od izgradnje kuće pod Velikim Vilincem) do danas, nije mogao doći u planinarsku kuću u Vilincu, a da prethodno ne upozna njezinog domaćina čuvara Jozu Klepicu. Uvijek spremam za doček, njemu najdražih gostiju, planinara, sa osmijehom na licu Jozo vas čeka pred svojom kućom u Doljanima, da vam pruži ruku i poželi dobrodošlicu. A zatim, svaki put i za svakog, upućuje iste riječi: »Očete'l u kuću da sidete i da se odmorite drugovi — umorni ste«.

»Mare, daj klupu i astal da drugovi sidnu. Dones'der varenlike i kruva da založe. Evo sidite i raskomotite se kao u svojoj kućici.«

Zatim, već po običaju, Jozo ispituje: kako je bilo na putu, šta ima novo u Sarajevu, da li su nam teški ruksaci, nudi da nam ih prenese na konjima i t. d.

Iako ima 52 godine, Jozo izgleda mnogo mladi. Preko 25 godina vodi planinare po vrletnoj Čvrsnici. Za ovu planinu on je životno vezan. Jozo poznae Čvrsnicu u detalje. Poznae skoro svaki kamen, grm, klekovine, muniku i što je najvažnije poznae čud ove prostrane i divlje planine. Planinarstvo voli neizmijerno. Odgojio je mnogo omladinaca u Doljanima, koji su njegovom zaslugom zavolili planinu i naučili smučati. Njegovom zaslugom osnovano je u Bosni i Hercegovini prvo seosko planinarsko društvo »Vilinac«. Vrijedan je to domaćin i starješina porodice. Planinarsku kuću na Vilincu (1961 m) ne razlikuje od svoje rodene kuće. Iskreno se raduje kad je kuća puna planinara (a to su rijetki slučajevi) i kada se oni osjećaju kao kod svoje kuće. Kad god može ostaviti svoje poljoprivredne radeve Jozo odlazi na Vilinac, iako je udaljen 8 sati hoda od Doljana. Sprema gore kuću, provjetrava posteljinu, prekriva šindru, cijepa drva i čini sve da ovu, inače ugodnu i lijepu kućicu — kojom upravlja Planinarski savez Bosne i Hercegovine, učini još pristupačnjom planinarama. Jozo uporno i marljivo spremi svog mladeg sina Rudu, da ga u svemu zamijeni.

Pričao sam sa Jozom više puta o svemu, a kad sam ga prilikom mog nedavnog boravka na Čvrsnici upitao kako je preživio minulu okupaciju — zavrtil je glavom i nastavio da priča: »Ah, moj brate, najviše sam bizo i krio se po šumama, da ne bi Čvrsnice, sluge okupatora ubiše i mene kô što su ubili moju trojicu braće i majku. Što smo ja i moja čeljad ostali živi, ko i mnogi seljani Doljana, ima da za'valimo Čvrsnici, koja nas je primila i skrila«. Jozo je bio više puta hapšen i progonjen od ustaša i Nijemaca, ali je uspio da se nekako izvuče i pobegne.

Kad je poslije Oslobođenja pokrenuta akcija za izgradnju kuće na Vilincu, Jozo je bio prvi pokretač svih rada i lično je prednjačio, ne žaleći truda u svakom radu. Na ovoj akciji bio je jedan od najistaknutijih i najvrednijih, te je dao najviše dobrovoljnih sati.

Za sve što radi i što je dao za planinarski pokret, Jozo ne traži nagrade, ali ipak nije ostao zaboravljen i nemagnaden — Jozo je za svoj rad na prvom kongresu planinara Jugoslavije odlikovan srebrenom medaljom.

U. Beširović

IZ LITERATURE

Planinarski domovi Jugoslavije

Napomena uredništva: *Povodom izlaska iz štampe »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije«, u izdanju Planinarskog saveza Jugoslavije, od stalnih suradnika »Naših planina« i stručnjaka za planinarstvo, geografiju i kartografiju, prof. dra. Vladimira Blaškovića i Janka Sendjerdji pukovnika JNA u penziji primili smo kritičke prikaze i osvrte na tu zanimljivu publikaciju. Prikaz dra. V. Blaškovića općeg je i načelnog, a osvrt puk. J. Sendjerdji pretežno kartografskog značaja. Oba se prikaza sadržajno upotpunjaju tvoreći opsežniju kritičko-feljtonističku i planinarsko-esejističku cjelinu. Budući da smo zbog toga htjeli ova prikaza donijeti zajedno, objavljujemo ih iz tehničkih razloga s malim zakašnjenjem tek u ovome broju, uvjereni, da aktualnosti i meritorna vrijednost tih prikaza nije nimalo smanjena.*

Jugoslavija je pretežno planinska zemlja. Od sveukupnih 255804 km² našeg državnog teritorija prave nizine (do 200 m nadmorske visine) ima 29,4%. Visokog planinarskog područja, t. j. visočja iznad 2000 m vrlo je malo, samo 0,5%. Nešto više od jedne šestine (točnije 17,3%) ima srednjevišokih planina i tome adekvatnog visočja (od toga: 14,0% između 1000 i 1500 m i 3,3% između 1500 i 2000 m), a preko polovine ili

52,8% jugoslavenskog državnog teritorija jesu niske planine, brežuljkasti tereni, podrđa i visočja između 200 i 1000 m. Tačka je vertikalna razgrana i opća visinska slika reljefa naše zemlje.

Promatrano sa stanovišta uvjetovanosti razmještaja proizvodnje, primjenjujući ekonomsko-geografske kriterije u ocjenjivanju proizvodnih mogućnosti u prirodnim uvjetima pretežno niske vertikalne razgrane naše zemlje, tada je preko četiri petine ili 82,2% teritorija Jugoslavije (t. j. do 1000 m nadmorske visine) pogodno za uzgoj raznovrsnih biljevnih kultura i sposobno za intenzivnu ratarsku proizvodnju. Pa i daljih 14,0% teritorija (1000—1500 m) ima još prirodnih uvjeta za djelomičan uzgoj otpornijih kultura (od gomoljika na pr. krumpir); ili drugim riječima, uvezvi najopćenitije mjerilo i samo s obzirom na vertikalnu razgranu, na 96,2% područja Jugoslavije postoje uvjeti za poljoprivrednu proizvodnju izuzimajući naravno, pritom šumske površine, na koje otpadaju malone dvije trećine jugoslavenskog teritorija. U gospodarskoj praksi i životnoj stvarnosti, međutim nije tako. Razlozi su tome mnogovrsni i mnogostruki. Apstrahirajući u okviru ovih napomena društvene faktore i njihovu primarnost u ekonomskoj ocjeni stanovitog prostora, sporedno jesu li to geografske regije ili ekonomski rajoni, od mnogobrojnih prirodnih činilaca neka budu dovoljno istaći samo geološki razmijerno još mladu karbonatsku gradu pretežnog dijela našeg reljefa (vapnenci i dolomiti, taloženi pretežno u mezozoiku, a geotektonskim procesima izdignuti u terciju). U vezi toga razvijeno je široko područje krša, koga su prvenstveno društveni faktori (ne zaboravimo: čovjek je najveći štetotinjna naših šuma!) na mnogo mesta ogoljeli do prave pustoši »kamenog mora«, ali prepuno specifičnih i osobito slikovitih oblika erozivno-denudacione i korozivne, a ponogdje i diluvijalno-glacijalne posljedičnosti.

Upravo su ti i takvi prirodni faktori pridonijeli, da je Jugoslavija, usprkos razmernoj niskoj vertikalnoj razgrani, ipak planinski vrlo zanimljiva i planinarski veoma privlačna zemlja. Zbog toga se moderno organizirano planinarstvo i moglo u našoj zemlji razviti već prije osamdeset i više godina; zbog toga planinarstvo, kao društvena pojava, i jest u našoj zemlji značajan društveno-ekonomski faktor.

Perspektiva razvitka jugoslavenskog planinarstva veoma je povoljna. Uz naš Jadran i bogato razvedeno jadransko primorje (nakon Norveške, Jugoslavija ima najrazvedeniju morsku obalu Evrope; koeficijent razvedenosti kreće se oko 9), naše planine — i Alpe, i Dinaridi, i Rodopidi — najatraktivniji su faktor jugoslavenskog turizma. Zbog toga je planinarstvo bitno značajam element prije svega turističke, a po tome i cijelokupne jugoslavenske privrede. Po mnogobrojnim svojim značajkama, prvenstveno po svojim prirodnim ljepotama, rijekostima i osobitostima, Jugoslavija bi trebala da bude među prvim zemljama evropskog turizma. Što ona to još uvijek nije, pored nedovoljnog razumijevanja golemog ekonomskog značenja turizma i u njemu sadržanog planinarstva (ekonomsko značenje turizma neka ilustriraju sljedeći primjeri: godine 1955. prihodi od t. zv. inozemnog turizma iznosili su u Švicarskoj 135, u Francuskoj 175 i u Italiji 190 milijuna dolara, čime su pokrile Italija 29%, Francuska 44%, a Švicarska čak 75% negativnog salda svoje trgovacke bilance), osim niza organizacionih slabosti i nedostataka smisljene turističke propagande, jedan je od razloga svakako velika oskudica suvremenih saobraćajnica (prvenstveno dobrih cesta sposobnih za motorizirani saobraćaj), zatim nedovoljan broj suvremenih ugostiteljsko-turističkih objekata, a povrh svega tu je još i priličan nedostatak solidnog ugostiteljsko-turističkog poslovanja. Po svojim turističko-privrednim elementima u ovo posljednju skupinu turističkih činilaca spadaju i planinarski domovi, koji, uzeto u cijelini, i oblikom i načinom svoga poslovanja, nažalost ne odsakaču mnogo iznad razmjerno niskog prosjeka slabog poslovanja jugoslavenske turističke privrede.

Čitajući i analizirajući sadržaj »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije«, najnovije publikacije planinarskog saveza Jugoslavije, te činjenice i takve načelne konstatacije naviru i nameću se nekako same on sebe. (»Vodič« je uredila Komisija za štampu i propagandu PSJ, urednik Dušan B. Čolić, materijal sredio Dragoslav Janković, crteži domova i karata Josip Uhlik, izdavanje: Beograd 1957.) Taj »Vodič« trebao bi da popuni davnašnju i publicističku i informativno-propagandističku prazninu jugoslavenskog planinarstva i utolik jače naviru asocijacije na raznovrsne slabosti i nedostatke jugoslavenske turističke privrede.

Raznovrsnih, pa i vrlo dobrih planinarskih vodiča izdano je u nas već prilično mnogo. Među njima posebno se ističu Badurine »Jugoslavenske Alpe« (Ljubljana 1922), Gušićeva »Medvednica« (Zagreb 1924), Poljakov »Planinarski vodič po Velebitu« (Zagreb 1929), Gušićev i Cerovićev »Durmitor« (Beograd 1938) i Brilejev »Priročnik za planince« (Ljubljana 1951). Međutim, svi dosadašnji vodiči obradivali su i

odnosili su se ili samo na jednu planinu, ili na jedan planinski skup, ili (najšire zahvaćeno) na jednu narodnu republiku. Univerzalnog planinarskog vodiča za čitavo područje Jugoslavije nismo imali, a nemamo ga još ni danas.

Pojava »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije« rješava taj aktuelan i akutan problem tek djelomično. To je prva stručna planinarska publikacija, koja daje pregled i osnovne informacije doduće samo za jedno i uže, no svakako bitno, začajno područje planinarske društvene aktivnosti (planinarski domovi), ali za čitav jugoslavenski državni teritorij. (Ističem: za čitav jugoslavenski državni teritorij, jer etničko područje jugoslavenskih zemalja prelazi naš državni okvir.) Zbog toga taj »Vodič« znači u jugoslavenskoj planinarskoj publicistici pozitivnu novost, zbog toga nas je pojava te publikacije obradovala i zbog toga je bez ikakvih ograda, nedvosmisleno jasno iskreno pozdravljamo. Pisan jednostavno, stilom lakin i adekvatnim osnovnoj svrsi i namjeni talkva priručnika, sadržaj »Vodiča« moći će u mnogočemu korisno poslužiti planinarima, izletnicima i ostalim prijateljima prirode. Ostvarenju informativne-propagandne namjene »Vodiča« pomoći će i ukusna tehnička oprema i prilično realistički ostvareni crteži planinarskih domova (kuća i skloništa) što ih je jednostavnim tehnikom pera i dopadljivo izradio poznati ilustrator i priznati majstor primijenjene skice, nedavno preminuli Josip Uhlik.

Ove opće i osnovne pozitivne napomene, ova skromna pregršt neprikrivenog zadovoljstva, što ga je izazvala pojava prvog planinarskog priručnika za čitav jugoslavenski državni teritorij, ne bi mogla opravdati, a da se dobronamjerno ne ukaže i na nedostatke, koji su se prokrali prigodom sastavljanja i pisanja te korisne i dobrodoše publikacije. Potrebno je to istaći već i zato, što će, vjerujemo, prije ili kasnije, u ovom ili kalkvom drugom obliku doći do ponovnog izdavanja tog ili njemu sličnog vodiča, odnosno do ponovnog objavlјivanja tog ili njemu sličnog sadržaja, i tada se grijeske i omaške ovog prvog vodiča — sporedno, jesu li to slučajne štamarske ili stvarne grijeske autora — ne bi trebale, a ni smjeli ponoviti.

Sastavljanje i pisanje planinarskog priručnika i vodiča zamašan je, veoma složen i, neosporno, težak posao. Uz osnovno i solidno poznavanje same materije, koju treba obraditi, uz neposredna zapažanja, konkretna znanja i vlastita iskustva, takav rad zahtijeva svojevrsnu upornost i smisao za točnost u radu. Točnost gotovo do pedanterije. O kvantitativnoj primjeni tih elemenata i osnovnih preduvjeta solidnoga rada u množicu zavisi kvalitet rada; u konkretnom slučaju, kvalitet planinarskog vodiča ili priručnika.

Sastavljanje i pisanje »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije« bio je utoliko teži posao, što u mnogim domovima — kako je to istakao Bogdan Kurepa u »Predgovoru« knjizi (str. 9) — »nisu dosad postojali sredeni podaci«. Ali nesrednenost podataka ne znači, da tih podataka nije bilo, ili, da ih uopće nema. Oni postoje, oni su već i registrirani u planinarskim edicijama, a za najrazvijenije jugoslavensko planinarsko i alpinističko područje, za Sloveniju, postoji čak i odličan Brilejev »Priročnik«. Trebalo je tek sav taj materijal pronaći, prikupiti i srediti. Na kraju krajeva, to i jest zadatnik i dužnost sastavljača, pisca i urednika talkve publikacije. Za takav rad potrebitno je i vremena, i upornosti, i neosporno, dovoljno razvijena smisla za točan, upravo precizan rad. Usprkos napomeni u »Predgovoru« (str. 8), da je »samo prikupljanje i sređivanje potrebnih podataka pretstavljalo obiman posao, što je zahtjevalo duži period rada«, usprkos težnji autora ovoga priručnika, »da se, u što je moguće manjem obimu, pruže što iscrpljniji podaci«, čini se, da je izdavač i autorima ipak nedostajalo ili vremena, ili upornosti, za dovoljno točnu obradu informativnih podataka namijenjenih prvenstveno planinaru i čovjeku, za koja se pretpostavlja, da se kreće njemu nikako ili nedovoljno poznatim terenom. Pisani planinarski vodič, pa radilo se makar »samo« o planinarskim domovima, nije t. zv. laka beletristica i njoj adekvatna literatura za razonodu, gdje su dopuštene i razigrana mašta i stvaralačka književna sloboda, već je to ozbiljna pomoćna knjiga, priručnik, u kome podaci moraju biti koliko je najviše moguće vjerodostojni i točni. Razloga zato ima više, a jedan je od osnovnih: težnja pružanja uspješne i svršishodne (efikasne) pomoći korisniku talkvoga priručnika. Bez toga planinarski je vodič promašio svoju namjenu i svrhu.

Bilo bi pogrešno ove načelne napomene shvatiti kao izraz neargumentiranog suđa o nevaljalosti i praktičnoj neupotrebljivosti prvog »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije«. Zbog toga ne će biti suvišno još jednom istaći, da taj »Vodič« u mnogočemu i u cijelini udovoljava namijenjenoj svrsi, da je popunio veoma osjetljivu prazninu u jugoslavenskoj planinarskoj publicistici, te predstavlja dobrodošlu i korisnu novost za našu planinarsku praksu. Ipak, u njemu ima omašaka i grijesaka,

koje mu umanjuju praktičnu i opću kvalitativnu vrijednost. Talkvih je omašaka i grliješaka, nažlost, podosta i na njih valja ukazati. Evo, konkretno:

Već u »Predgovoru« ima napomena i tvrdnja, koje nisu točne i u neupućenih bi čitalaca mogle stvoriti krive predodžbe, loše sudove i pogrešne zaključke o razvitku i stanju jugoslavenskog planinarstva. Prva planinarska društva nakon Oslobođenja zemlje nisu osnovana »početkom 1946 godine« (str. 4), nego tek 1948. godine, t. j. nakon odvajanja planinarskih odsjeka ili sekcija od tadašnjih univerzalnih i loše nazivanih »fiskulturnih« društava. Ne će biti suvišno ovdje podsjetiti, da je tadašnje osnivanje posebnih, organizaciono samostalnih planinarskih društava bila posljedica načelnog raščišćavanja pojmove o planinarstvu i sportu, suvremenijeg i u našoj stvarnosti adekvatnijeg usmjeravanja društvene aktivnosti u području fizičke kulture i fizičkog odgoja omladine, te nakon upornog, malone trogodišnjeg ukazivanja na srž planinarstva i dokazivanja pregalaca planinarske misli o pogrešnom poistovjećivanju planinarstva i sporta. Prema i sport i planinarstvo ulaze u sklop općeg pojma fizičke kulture i fizičkog odgoja, prema su pojmovi planinarstva i sporta, logičkom terminologijom izraženo, subordinirani ili podređeni općem pojmu fizičke kulture, ipak sadržaj pojmove, funkcionalnost i oblici rada planinarstva i sporta nisu istovetni. S obzirom na odnose tih pojmove i njihovu logičku klasifikaciju možda bi se još moglo govoriti o ukrštenim pojmovima. Međutim, već sama činjenica, da u planinarstvu i alpinizmu kao njegovom vrhunskom obliku nema (t. j. ne bi trebalo ni smjelo biti) natjecanja u izrazito sportskom smislu (zamislite i usporedite: oplemenjujući fizički napor uspona na grubinu Kanina, Velebita ili Kopaonika, ili alpinistički navez drugarskog penjanja u stijeni petog ili šestog stupnja, i — — box-match), dovoljno ukazuje na kontrarnost ili suprotnost pojmove: planinarstvo i sport.

O tome je u nas i prije i nakon rata bilo dovoljno raspravljan i pisano, i utoliko više iznenadjuće u ovome »Vodiču« ovakva stilizacija: »Uvidajući značaj planinarskog pokreta ... koji ... treba da odigra vađnu ulogu ne samo u razvoju fiskulture i sporta, već...« (str. 5; istaknuto podcrtao V. B.). Ovi ulomci iz poduze rečenice nisu proizvoljne konstrukcije, nisu ni u suprotnosti sa smisлом konteksta rečenične celine. U najmanju ruku, oni pokazuju neoprezno izražavanje i neobično tretiranje pojmove »fiskultura« i sport u vezi s planinarstvom i to još u tako značajnoj publikaciji vrhovnog foruma jugoslavenskog planinarstva.

Kolikso su god posljedice neprijateljske okupacije i ratnih razaranja u našoj zemlji bile teške i strašne (znamo, da je s obzirom na godišnji nacionalni dohodak materijalna ratna šteta Jugoslavije bila najveća od svih zaraćenih zemalja u Drugom svjetskom ratu; Jugoslavija je izgubila 3,74 puta više od svog godišnjeg dohotka, slijedi Poljska s 3,58, zatim SSSR s 2,80, pa daleko u začelju Francuska s 0,92 i Velika Britanija s 0,20 puta...), ipak nije bilo potrebno ni opravdano tvrditi, da »posle Oslobođenja nije postojao nijedan dom sposoban da primi planinare« (str. 4). Kad i ne bismo poznavali stvarnost, neopravdanost talkvoga pisanja potvrđuje i nehotice (uspškros svojoj nejasnoj, manje više enigmatskoj stilizaciji) — slijedeća rečenica iza citiranog teksta. Nije točno ni to, da su »od 1946 do 1949 godine svi zatećeni domovi ospozobljeni... za potrebe planinara« (str. 4—5). Tomislavov dom na medvedničkom Sljemenu očiti je primjer, koliko je trebalo uvjerenjavanja, dokazivanja, pa i neposrednih poticaja s t. zv. najviših mjestâ, da taj veliki i moderni planinarski dom — sticajem prilika nerazrušen i srećom spašen od razaranja — mnogo kasnije od 1949. godine bude vraćen planinarskoj organizaciji i ponovno namijenjen planinarskoj svrsi. (To vrlo dobro znade i predsjednik PSJ, drug Rade Kušić, koji se lično mnogo angažirao za pravilno i po planinarsku organizaciju pravedno rješenje svojevremeno teškog problema i »slučaja Tomislavov dom«.) Primjer Tomislavovog doma, nažlost, nije osmijelen ni jedini te vrste.

Stvarna vrijednost tabelarnog prikaza broja i kapaciteta planinarskih domova u predratnoj Jugoslaviji (str. 4) prilično je problematična. Podaci o Hrvatskoj na pr. nisu točni. Prema ovoj tabeli na području NR Hrvatske bilo je prije rata 28. domova. Međutim, samo Hrv. planinarsko društvo (HPD) imalo je već krajem 1936. godine 29 vlastitih kuća i 5 kuća u zakupu, dakle, 34 objekta (bez vidikovaca, piramide i objekata u gradnji) s 583 ležaja (od toga 228 posebnih kreveta). Dva objekta sa 60 ležaja. HPD je imalo u Bosni i Hercegovini Bukovik i Kasov dol; dakle na području NR Hrvatske 32 doma (kuće, skloništa) s 523 ležaja ili prosječno 16,2 ležaja na jednu planinarsku kuću HPD-a. (Od 32 planinarske kuće 6 ih je bilo na visini ispod 499 m; 10 između 500 i 999 m, 4 između 1.000 i 1.199 m, 8 između 1.200 i 1.499 m i 4 iznad 1.500 m). Napomenemo li još, da je na području NRH bilo i drugih vlasnika planinarskih domova (kuća i skloništa), na pr., »Runolist«, »Prijatelj prirode«

i dr., tad je netočnost podataka citirane tabele još očitija. (Vidi i usporedi: »Hrv. planinar«, Zagreb 1937.). Pogrešan je i podatak, da je prvi planinarski dom u Hrvatskoj sagrađen 1900. godine, jer je prva planinarska kuća na Slijemenu (Medvednica) postojala već 1878. godine i ona je 1879. godine imala 516 posjetilaca ubilježenih u knjizi evidencije planinarskih posjetilaca te kuće, odnosno u prvoj slijemenskoj »spomenici«. (Vidi i usporedi: Vladimir Blašković »Planinarstvo u Hrvatskoj« izdanie PSH, Zagreb 1955, str. 28.).

Uz ove konkretne i načelne napomene o nekim nedostacima »Predgovora« nameće se još jedna načelna zamjerka »Vodiča« u cijelini: mnogi domovi nose imena palih boraca i heroja NOB-e, a nigrde u tekstu nema ni riječi adekvatnog objašnjenja, pa ni najnužnijih podataka o njima i zašto planinarski domovi nose njihova imena. Hoće li na pr. korisnici ovoga »Vodiča« znati, da se pod konspirativnim imenom Peter Skalar (dom njegova imena ispod Kanina) krije godine 1942. hrabro poginuli partizanski borac Ferdo Kravanja; ili, kakvo i koliko je bilo značenje u NOB-i narodnog heroja »Čiče Romanije«, gradevinskog inženjera Slaviše Vajnera-Čiče, koji je u neravnoj borbi s vrlo jakim neprijateljem pod stijenama Romanije (zato i »Dom Slaviše Vajnera-Čiče« na Romaniji) herojski poginuo u siječnju 1942. godine. I još mnogo sličnih primjera. Nedostatak takvih napomena krupni je nedostatak čitavog »Vodiča«, Naočuvnije informacije trebalo je dati i o onim zaslužnim planinariima, kojih imena nose naši planinarski domovi. Pritom je nekad veoma popularni »japica« Pasarić (dom njegova imena je na Ivančici u Hrvatskom Zagorju) postao »Pazarić«. Na istoj strani (127) dva puta pogrešno štampano njegovo prezime upućuje na zaključak, da se tu ne radi o slučajnoj štamparskoj griješci.

Ne ulazeći u detaljnije prikaze i stručnu tehničku ocjenu kartografskih priloga, neka bude dovoljno u okviru ovoga prikaza napomenuti, da i u njima ima niz omašaka. Na pr. u karti 1: nije Kamna nego Komna; nije Stažišće nego Stržišće; nije Kolk (2086 m) nego Kuk (ili Veliki Vrh); nije Vršnik nego Vrsnik; nije Rubeljsko nego Rabeljsko jezero; nije Votarje nego Volarje; nije Sv. Lucija nego Most na Soči i t. d. Na istoj karti pogrešno je lociran Srednji Log (zapravo Log pod Mangartom); na mjestu sadašnje njegove lokacije nalazi se Strmec (u NOB-i teško postradal i posve spaljeno naselje, nekad zvan još i Zgornji Log). Osim alpskih dolina Vrata i Kot na istoj karti (1) trebalo je označiti i Krmu, a u Posočju još i Lepenu (rijeka je označena, ali bezimeno), kao što i u karti 2 ne bi bila suvišna oznaka Robanovog kota, izvanredne prirodne botaničke baštice i posebno atraktivnog planinarsko-turističkog predjela Savinjskih Alpa. Mnogo je griešaka i u karti 3. Prije svega: zašto i čemu na vanjskoj strani karte anahronistički ostatak svojevremeno germanizirane (pa onda opet »pohrvaćene«) »Zagrebačka gora« mjesto stare i narodne paleozoološki naročito opravdane Medvednice, kako je to, uostalom u samoj karti jasno i dobro ubilježeno. Iznenaduje, da je u karti ubilježen Sv. Matej, a nije planinarsko i orientaciono važniji Laz, ili historijski i ekonomski znamenitija Stubička Gornja (Matija Gubec!). Ubilježeno je gotovo beznačajno selo Belovar (na cesti Zagreb-Zelina), a izostavljene su Sesvete, važno cestovno raskršće. Označavanje zagrebačke općine Dubrava kao posebnog naselja (slično kao i Vrapča i Poduseda) danas je pomalo već i deplasirano (trebalo je naći suvremenije kartografsko rješenje prikaza zagrebačkog gradskog teritorija), no zato je izostavljeno izrazito planinarsko uporište, naselje Gračani, a nema nikakve označke ni za Gorščicu (tamo je i lugarska kuća i planinarsko sklonište, označeno čak i u »turističkom zemljovidu« Slovenije, razmjera 1:300.000). Koristeći ovu kartu planinar ne će znati ni gdje je Okić, ni Japetić, ni Oštrelj, ni još štošta, tako da će ova i ovakva karta prilično slabo poslužiti planinarskoj praksi. Ima i drugih omašaka: nije Krušljevo nego Krušljevo selo; nije Rajhenburg nego Brestanica i t. d. U karti 4 nije označen značajan prijevoj Makljen, nema ni ceste Konjic-Boračko jezero, kao što u karti 5 nedostaje prvorazredna turistička atrakcija: cesta kanjonom Tare nizvodno od Mojkovca (dovršena i predana saobraćaju god. 1956.) i tako dalje.

I u tekstovnom dijelu »Vodiča« nalazimo grieške i omaške. Izbjegavajući preopštinost, neka bude dovoljno u ovome prikazu spomenuti tek tri-četiri karakteristična primjera površnosti tekstovne obrade sadržaja samo na području Hrvatske.

Gdje li je, na pr., to mjesto kod kuće »Cesograd«, odaške se pruža »divan vidik na celo Hrvatsko Zagorje« (str. 130. istaknuto podertano V. B.)? Ako je to i napisano, najdobronamernije, opet — kaže poslovica — »što je previše nije ni s kruhom dobro! — Činjenica, da »skloništu na Lazu« u Julijskim Alpama upravlja PD »Zagreb«, ne opravdava uvrštavanje podataka o tome skloništu u vansklovensko

područje i u poglavlje »Vodiča«, koje govori o Hrvatskoj (str. 130—131). — Kod podataka o »kući pod Susedgradom« (str. 132—133) štošta je preuveličano. Nadmorska visina niže 291 m, već oko 140 m više. (Izrazito je to nizinsko područje usprkos brežuljku, navrh koga se nalaze ruševine gradine Susedgrad; nadmorska visina brežuljka i ruševine je 189 m, a planinarski je dom znatno niže.) Sto se pak tiče njene »sale« — ako nije posrijedi paškost, onda se netko vrlo neozbiljno našalio s autorima »Vodiča«, koji jamačno ne poznaju ni Podsused ni susedgradsku planinarsku kuću. Razmjerno je to maleno planinarsko svratište s priličnom oskudicom prostora.

Tvrđnja, da se »Dom na Risnjaku (1410 m) nalazi u podnožju nacionalnog parka Risnjak« pokazuje, da pisac te i talkve »informacije« ili uopće ne poznaje Risnjak i njegovo planinarsko područje, ili nije načisto s pojmom i opsegom nacionalnog parka Risnjak, a ipak o tome piše. Risnjakački nacionalni park obuhvaća širok prostor Gorskega Kotara s planinskim masivom Velikog i Malog Risnjaka u srednjem svom dijelu. Zbog toga je besmislica govoriti (i pisati), da se planinarski dom Risnjak nalazi »u podnožju nacionalnog parka...« (str. 146). Ni nadmorska visina toga doma nije točna (niže 1410 nego 1448 m). Nadalje, danas, nakon izgradnje umjetnog (akumulacionog) Lokvarskog (ili Omladinskog) jezera, kad je potopljen dio stare Lujzinske ceste između Lokava i Mrzle Vodice, a izgrađena nova cesta I. reda sa suvremenim kolovozom od Lokava preko Špičunka do Gornjeg Jelenja (kao dio rekonstruirane i modernizirane stare Lujzijane), danas, kad od Gornjeg Jelenja do u blizini Medvedih vrata (i dalje šumom prema sjeveru i sjeverozapadu) postoji i vodi već dobra šumska cesta sposobna i za motorizirani saobraćaj, zaista nije umjesno u planinarskom »Vodiču« upućivati, da se za prilaz risnjakačkom domu »može koristiti vozilo do Mrzle Vodice odakle ima 3 časa hoda do doma« (str. 147). Naprotiv, trebalo je istaći, da od šumske ceste ispod Vilske stijene (ili Vilja) i raskrsča šumskih putova (kota 1166 m) preko Medvedih vrata do planinarskog doma ispod vrha Risnjak ima 60 do 70 minuta ugodna i lagana pješačkog uspona.

Cini se, da kriterij za ubilježavanje podataka o godinama gradnje ili obnove domova nije bio ujednačen (a možda ni dobiveni podaci nisu bili uvijek točni) i zbog toga i u toj vrsti podataka nalazimo podosta nedostatka.

I — za argumentacionu ilustraciju ovih načelnih i dobronamjernih kritičkih napomena povodom pojave prvog našeg »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije« neka bude dovoljno i ovo nekoliko konkretnih primjera očitih grijesaka i omašaka. Bez obzira na njihov karakter, bez obzira jesu li grijeske slučajne ili stvarne, da li su omaške posljedica hitnje, površnosti, brzopletosti ili neznanja, one su tu, one postoje, one smetaju i bodu oči. Neosporno, bez njih bi stručna planinarska i upotrebljena vrijednost ove značajne publikacije PSJ bila kudikamo veća, a prema tome bi i opće jugoslavensko bibliografsko i bibliofilsko vrednovanje tog »Vodiča« bilo na višem stupnju. Međutim, većinu tih grijesaka, omašaka i nedostataka bilo bi moguće lako ispraviti. Utoliko je to potrebniye učiniti, a bit će i laške ostaviriti, što se te grijeske ponekad pričinjavaju posve slučajnim i neznatnim, što su one prividno, ali samo prividno gotovo beznačajne. Jednako bi lako bilo dodati one osnovne informativne podatke, kojih sada u »Vodiču« nema, a bez kojih je taj priručnik prilično nepotpun.

Ispravljajući nedostatke i slabosti izdanja »Vodiča« po planinarskim domovima Jugoslavije i nimalo ne mišljenjući njegovu sadašnju dobru osnovnu koncepciju i redakcijsku strukturu, uz savjesnu suradnju publicističkome poslu vještih suradnika i uz ozbiljnu pomoć istaknutih i dobrih poznavalaca jugoslavenske planinske i planinarske stvarnosti (izdavanje talkve publikacije nužno je kolektivan rad), drugo izdanje tog »Vodiča«, do koga će prije ili kasnije sigurno doći, treba da bude ne samo u svojoj cjelini, već i u pojedinostima zaista dobar i koristan informativni planinarski priručnik. Ta publikacija trebala bi da bude na čast čitatovom jugoslavenskom planinarstvu i cjelokupnoj jugoslavenskoj publicistici. To priželjkujemo iskreno i nesebično. Ostvarenju te želje neka posluže i ovi kritički planinarski zapisi.

Vladimir Blašković

Primjedbe uz »Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije«

Slikovni dio prvog jugoslavenskog Vodiča objašnjava 271 sliku planinarskih domova i skloništa. Slike su crtane perom, izrađen je veoma dobro i umjetnički ukusno. Neznatna arhitektonska i panoramska neslaganja prema stvarnom stanju u prirodi ne umanjuje njihovu vrijednost i preglednost. Poželjno je, da u ponovnom izdanju Vodiča budu prikazani i ostali planinarski objekti, koji ovdje nisu obuhvaćeni; prema statistici broja domova u prvom izdanju Vodiča radi se još o 33 slike.

U kartografskom dijelu Vodič sadrži preglednu kartu mjerila 5.000.000 i 8 dje-ločnih karata u mjerilu 300.000, koje obuhvataju samo neke manje dijelove Ju-goslavije. U obnovljenom izdanju trebalo bi svakako dodati karte još slijedećih va-žnijih planinskih oblasti: Velebita, Požeškoga (Slavonskoga) gorja, Homolja i Bitol-skih planina. Kartografska analiza može se izvršiti i po sadržaju i po izradi.

Analiza po sadržaju upućuje na konstataciju, da su južno od Kraljeva označena dva kraka uskotračne materijalne pruge, na kojima nema redovitog saobraćaja. Tak-vih pruga ima i na drugim mjestima, koje međutim nisu uzete u obzir. Trebalo bi dopuniti situaciju nove pruge Titograd-Virpazar. Pruga Tetovo-Grupčin i dalje do Gorče Petrova više ne postoji. Želj. tuneli na pr. kod Kresnice, u dolini Ibra, južno od Umke nisu označeni, dok je tunel ispod Vintgara ucrtan pogrešno. Oznake vici-nalne uskotračne pruge Zagreb-Samobor nema, a ne bi bila suvišna. Nedostaje oznaka važnih saobraćajnih putova Štrbe-Prizren, Staro selo — do ispod Ljubote-na, Lešak — Suvo Rudište, Vrnjci — Goč — Željin, Zalilog — Sorica i dalje. Nije označena asfaltirana cesta prvoga reda Zagreb-Samobor-Bregana. Mnogi su putovi označeni suviše generalno, čime se dobiva nejasna i nepotpuna slika situacije na terenu (vidi naročito u dolini Ibra). Nisu označena ni Kriška ni Ljubotenska jezera, ma da se u tekstu spominju.

Republičke granice označene su nepravilno na karti br. 3, a na karti br. 8 izme-đu Srbije i Makedonije uopće ih nema.

Treba ispraviti grijeske u nazivima: Rabeljsko mjesto Rubeljsko, Granešina mje-sto Garešina. Sve nazive treba ponovo ispitati, a u Makedoniji unijeti pravilna ma-keđonska imena, na pr. Skopje, Bitola i t. d.

Potrebno bi bilo unijeti i vojne planinarske domove na Jahorini i Popovoj Šap-ki, jer se o njima često govoriti u dnevnoj štampi. Isto bi trebalo unijeti opće poznate turističko-planinarske objekte, gdje na karti ima mjesta te ne će biti prenatpanosti (na pr. grad Mokrice kod Bregane).

Analiza po izradbi. Zemljšni oblici za planine i brda izraženi su sjenčanjem, koje je izvedeno umjetnički. Reprodukcija sjenčanja nije uspjela, jer daje opći utisak zamrljenosti i nejasnoće. Razlike između Alpa i blagih talasastih grebena Fruške Gore gotovo i nema. Glavne planinske lance i grebene treba istaći bolje i jasnije (metoda duplex itd. točaka). Šumske površine označene su u prejakoj zelenoj boji (»fleksi«), koja je osjetno smanjila kartografsku preglednost. Jarke zelene površine treba razblažiti i raščlaniti jačim »rasterom«.

Izbor i vrsta slova za imena naselja, voda i planina nije najsretniji. Malena je razlika između slova **a** i **o**. Princip rješavanja naziva štampanim slovima je inače dobar i suvremen, samo treba izbjegavati nejasnoće, do sada već utvrđene kod pri-jašnjih izdanja sličnih radova u istim mjerilima. Kod širokih voda, označenih s dvije linije, radi bolje preglednosti treba u sredini između njih dodati barem u točkicama plavi »raster« (vidi karte br. 3 i br. 6). Ostali »raster« na jezerskim i morskim povr-šinama treba da se prihvata stalnog pravca zapad-istok, što treba ispraviti na listo-vima br. 5 i br. 8.

Ni na jednoj karti nije provedeno unutarnje kartografsko upasivanje i povezi-vanje, što je kod karata u više boja neophodno potrebno. Pojedini znakovji i nazivi u raznim bojama toliko su »najašili« jedan na drugoga, da se u nekim dijelovima dobila nejasna i nelijepa kartografska slika. Na pr. list br. 1 oko Mosta na Soči, list br. 4 oko Foče, list br. 7 oko Kraljeva i Biljanovca, list br. 8 oko izvora Vardara. Kvalitetna kartografska izradervina ne podnosi ovakve površnosti i propuste, i ne-minovno traži međusobni bolji raspored znakova u raznim bojama. Po redu važnosti znakova, pojedine boje treba izostavljati, kako ne bi bilo tog »najašivanja«. Ovo bi trebalo ispraviti, jer lijep i kvalitetan vodič treba da ima i kvalitetne kartografske

priloge, i nače mu je svrha promašena. Kao primjer takvog dobrog tehničkog rada može poslužiti odličan kartografski kvalitet talijanskih i švicarskih vodiča, gdje nije izostala ni potrebna kartografska korektura.

Veličinu listova karata treba provesti tako, da štampana površina potpuno ulazi u velečinu lista teksta, kako ne bi polovina nedostajala, ili da se pola naslova nađe na gornjem, a druga pola mjerila na donjem kraju, što je sada gotovo na svakom listu slučaj. Bilo bi svršišodno, da se na pogodnije mjestu uvrsti i linijsko mjerilo. To bi uvelike koristilo praktičnoj upotrebi karata.

Zaključak. Ovaj lijepi i reprezentativni Vodič veoma je dopadljiv i sa zadovoljstvom se lista po njemu. U svakom momentu, i kada se osobno ne nalazimo u planinama, izaziva ugodne osjećaje i zadovoljstva pravog planinara, jer nas posredno povezuje s nama toliko dragim planinarskim domovima i skloništima. Upoznaje nas s domovima, gdje pojedini planinari još nisu bili te upućuje, kako se do njih dolazi. Ukratko, dočarava nam planinarenje sa čitavog područja Jugoslavije. Smisao je i namjera ovih primjedaba i analize tekstualnog i kartografskog sadržaja, da ukaže na praznine, nedostatke i netočnosti sa željom, da drugo, dopunjeno izdanje Vodiča bude potpunije i bez griješke. Za njihovo eliminiranje ima uvjeta. Na tome treba da surađuju svi planinari, a do izdavača je, da dobro namjerne napomene usvoji i pri novom izdanju te publikacije primjeni. Drugo izdanje Vodiča trebalo bi da stigne kvalitet sličnih izdanja razvijenih turističko-planinarskih zemalja, jer smo i mi u mogućnosti, da uz dobru volju i odgovarajuću organizaciju rada ostvarimo prvorazredan turističko-planinarski priručnik. S takvom željom pozdravljamo i ovo prvo, makar i nepotpuno izdanje planinarskog Vodiča za čitavo područje Jugoslavije.

25. III. 1958. Zagreb

Sendjerdji Janko

The American Alpine Journal 1957

(nastavak)

Pod rubrikom Usponi i ekspedicije: donose se na 34 i pol stranice podaci o usponima i ekspedicijama na:

- North Arete of Mount Stuart, Cascades
- The Temple, Kangaroo Ridge, Cascades
- North Face of Liberty Bell, Cascades
- The West Black Butte, Cascades
- Disappointment Peak (»Vrh razočaranja«) u Tetonu
- Symmetry Spire, Teton,
- Devil's Tower (»Vražja kula«), Teton
- Joshua Tree National Monument, California
- Spider Rock (»Paukova stijena«), Arizona
- Sjeverni lanac St. Elias, Aljaska
- Pioneer Ridge (»Pionirski greben«) na Mc Kinley-u
- Traileika glečer u lancu McKinley-a
- Obalni lanac područja Waddington, Canada
- Lanac Howson, Canada
- Mount Fortitude, Selkirk, Canada
- Mount Edith, kanadski Stijenjak
- Područje Ice River (»Ledene rijeke«), kanad. Stijenak
- Obalne planine Brit. Kolumbije južno od Bella Coola
- Hraundrang, Island
- Sierra Nevada de Santa Maria, Kolumbija
- Cerro Gallar u provinciji Salta, Argentina
- San Lorenzo, Patagonija
- Cordon de la Jaula, Argentina
- Cordon de Prtillo, Argentina
- Near Bariloche, Argentina
- Volcan Lamin, Argentina
- Monte Sarmiento. Ognjena zemlja
- Vilcanota i Cordillera de Caravaya, Peru
- Britanska ekspedicija na Pumasillo i Huangaruncho, Peru
- Veronica, Soray, Salcantay.

Chacraraju i Taulliraju, Cordillera Blanca, Peru

Dhaulagiri, Nepal

Manaslu, Nepal

Khatung Kan, Nepal

Ratang-Parbat, Spiti, Indija

Deo Tibba, Lahul, Indija

Glečer Shingri, Indija

Peti uspon na Trisul, Garšval

Saser Kangri

Prvi uspon na Mustagh Tower uz sjeveristočnu stranu

Drugi uspon na Mustagh Tower uz istočnu stranu

Lukpe Lawo Krakk, Biafo Hispar.

Pod rubrikom »Klupska aktivnost« donose se na 17 stranica izvještaji planinarskih društava Amerike o razvijanju svoje aktivnosti u pogledu vršenja planinarske djelatnosti, kao i o održavanju predavanja poznatih planinara.

Pod rubrikom »Pregled knjiga« donose se podaci o novim knjigama, i to:

Leigh Ortenburger: Penjačev vodič u lancu Teton, 159 str. teksta, slike, karte, dijagrami.

Belmore Browne: Osvajanje Mc Kinley-a, 381 str., snimke, karte

Robert Marshall: Divljina Arktika, 171 str., slike, karte

Miriam Underhill: Daj mi planine, 252 str., ilustracije

Gaston Rebuffat: Svetjeto zvijezda i bure (šest velikih uspona u Alpama. Prijevod s francuskog, 189 str., slike, mape, graf.

Gaston Rebuffat: Od Mont Blanca do Everesta. Prijevod s francuskog 158 str. 69 fotografavura, od kojih 8 u boji.

Charles Evans: Kangčendžunga, neosvojeni vrh, 187 str., 5 str. kolora i 32 str. crno-bijelih snimaka, 5 dijagrama.

Charles Evans: O usponima, 191. str. 33 bakroreza, 6 mapa, brojni crteži.

M. Herzog: La Montagne. Enciklopedija o planinama koju je izdao Larousse uz pomoć čuvenog Maurice Herzoga i brojnih stručnih suradnika, 476 str., brojne slike, mape, kolori.

H. Segogne i J. Couzy: Les Alpinistes célèbres, 416 str., 221 snimke, 8 kolora.

E. Hillary i G. Lowe: Istočno od Everest-a, 70 str., 48 str. fotos.

R. Lambert i C. Kogan: Bijeli bijes, 175 str. snimke.

Paul Bauer: Opsjedanje Nanga Parbata, 211 str., 23 fotosnimke 2 mape.

Hermann Buhl: Osamljeni izazov, 318 str., 19 slika, 3 mape

R. Ferlet i G. Poulet: Aconcagua, južna strana. Prijevod s francuskog, 209 str., snimke, mape.

Henri Ivrelin: La Meije, 262 str., slike.

Gavin de Beers: Alpe i slonovi, 89 str.

Showell Styles: Utvrđena planina, 255 str., snimke, mape.

Fernand Navarra: Zabranjena planina. Prijevod, 174 str., snimke

Ronald Clark: Historija planinarstva u slikama. 350 slika s objašnjavajućim tekstom.

A. Balliano i J. Affentrager: Lastrada e questa, 195 str., slike

Jean Rivolier: Medicina i planinama, 204 str., slike.

W. E. Bowman: Uspon na Rum Doodle, 141 str., slike.

Robin Fedden: Alpine Ski Tour, 93 str., slike.

Simon Moser: Zillertal i Alpbachtal. Slikovnica sa 89 slika.

Robert Löbl: Karwendel, 88 str., 64 slike.

Robert Löbl: Winterland Tirol, 80 snimaka, tekst u 3 jezika.

Wastl Mariner: Neuzeitliche Bergrettungstechnik, 183 str., skice.

Časopisi:

The Alpine Journal V. i XI. 1956., London.

The Climbers Club Journal 1956. London.

The Scottish Mountaineering Journal 1956, Edinburgh.

The Himalayan Journal 1955/56. Christchurch.

Appalachia, XII. 1956. Boston.

The Canadian Alpine Journal V. 1956. Banff.

Mazama XII. 1955. Portland.

The Mountaineer, XII. 1955. Seattle.

The Sierra Club Bulletin, XII. 1956. San Francisco.

»Appalachia«, svezač XXIII. od 5. VI. 1957. Izdanje na engleskom jeziku »Appalachian Mountain Cluba«, Boston, Massachusetts. Ovaj svezač ima 438 stranica teksta, 22 stranice slika i fotosa, 2 crteža, 4 fotosnimke osoba kao i brojnih crteža tušem u tekstu.

U članku »Sjećanja na Scheidegg« pisac Arnold Lunn na 4 stranice evocira uspomene iz svog djetinjstva i rane mladosti koje je proveo u ovom području Alpa i izvršio neke uspone.

Pisac Homer L. Dodge u članku »Niz brzice Big Saulta u otvorenom čamcu« na 10 i pol stranica teksta i 6 fotosnimaka te 1 crtež opisuje svoje doživljaje kao i historijat svog prolaza kroz brzice u otvorenom čamcu (kanou).

U članku »Emersonova odlična planina« pisac Paul F. Jamieson na sedam stranica teksta opisuje brdo Monadnock (provincija Nova Engleska u Sjevernoj Americi), na koje se godišnje uspinju deseci tisuća ljudi. Pjesnik Emerson je živio i odrađao na podnožju ove planine, pa je u mnogim svojim pjesmama spominje. Pisac citira talkve odlomke Emersonovih pjesama uz svoje komentare.

Pisac C. Francis Belcher u članku »Drezina na Mount Washingtonu« opisuje na 8 stranica teksta historijat trasiranja i gradnje produljenja željezničke pruge »The Mount Washington Great Range Railway«.

U članku Gosainkund, »Sveto jezero« pisac Ralph H. Wales na 11 stranica teksta sa 8 slika i 2 crteža opisuje planinarski izlet kojeg je izvršio sa svojom ženom, pošavši 29. IV. 1956. iz New Delhija, gdje je bila formirana grupa od 4 nosača Serpe i vodiča. Grupa je izvršila uspon na Katmandu i sveto jezero Gosainkund.

Slijedi natavak (završetak) članka »Let u prošlost« od Kenneth A. Hendersona, u kojem pisac opisuje svoje utiske o planinama Islanda na 9 stranica teksta.

Članak »Erozija staze« od Charles W. Blooda, na 3 i pol stranice teksta govori o stazama uspona i načinu kako ih treba obilježavati i sačuvati od brisanja uslijed kiša.

Pisac Mary Ogden Abboth u članku »Nevjerojatan događaj« opisuje na 12 stranica teksta svoj neplanirani planinarski izlet u Arizoni. Članak je više putopisnog obilježja uz opise ljudi, sa kojima je došla u doticaj.

U članku »Jedna noć na Mount Adamsu« pisac Leroy D. Cross na 4 stranice teksta opisuje svoj doživljaj god. 1943., kada je sa svojim 16-godišnjim sinom došao na nekoliko dana na Mount Adams.

Pod naslovom »In memoriam« časopis donosi nekrologe Alberta H. MacCartha, Williama B. Greeleya, Franklina J. Jordana, J. W. A. Hicksona, Emila Hubera i Rich. E. Birda.

Pod rubrikom »Razne obavijesti« časopis donosi vijesti o raznim ekspedicijama:

- na McKinley (britanska eksp.)
- na lanac St. Elias (25 članova Sierra Cluba)
- na obalni lanac Brit. Kolumbije
- na lanac Howson, Brit.
- na lanac Selkirk
- na lanac Purcell
- na vulkan Izalco u Salvadoru
- na Sierra Nevada de Santa María u Kolumbiji
- na Ojos del Salado (po A. A. Clubu)
- i druge.

Pod rubrikom »Usponi, razni« donose se podaci o usponima na američke planine.

Osim toga časopis uređuje rubrike »Ski«, »Kano«, »Istraživanje špilja«, »Nezgode«, »Razne bilješke«, »Historija«, »Znanost«, »Lične obavijesti« i »Pregled knjiga«.

HB

VIJESTI

II. Jugoslavenski speleološki kongres

U Splitu je od 1—4. VI. ove godine pod pokroviteljstvom admirala Mate Jerkovića komandanta Jugoslavenske ratne mornarice, održan II. Jugoslavenski speleološki kongres.

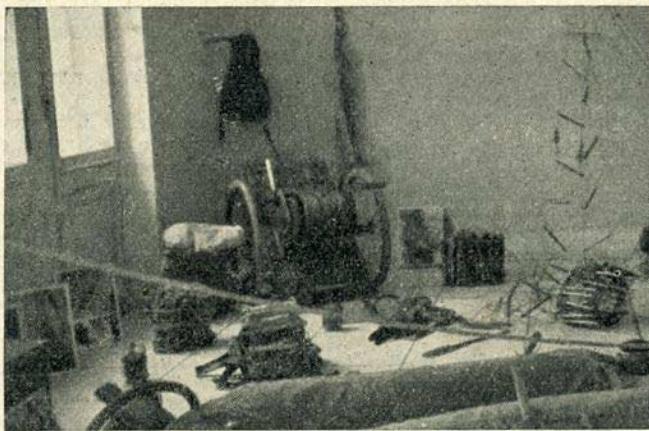
U prostorijama »Društva inženjera i tehničara« održavani su skupni sastanci i rad u sekcijama, dok je terenska demonstracija izvedena upoznavanjem krških problema dalmatinske Zagore.

Prisustvo vojnog predstavnika kao i brojnih tehničara i inženjera nedvojbe-

Ukupno je održano 39 predavanja u kojima je tretirana problematika našeg krša, iznesena su nova mišljenja i rezultati najnovijih istraživanja.

Kongresu su prisustvovali predstavnici speleoloških društava Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Hrvatske, kao i brojni stručnjaci i pojedinci zainteresirani problemima krša.

Naš je Planinarski Savez također poslao svog predstavnika, koji je učestvovao u radu Kongresa. Od ostalih planinar-

Dio izložbe na II. Jugoslavenskom speleološkom kongresu

Foto: I. Posarić

no je pokazalo, da je speleologija u proteklim godinama stekla svoje zaslужno mjesto, postavši sastavni dio naše privrede. To su isto pokazali i brojni referati održani za vrijeme ovog kongresa.

Nakon svečanog otvorenja kongresa i slanja pozdravnih telegrama drugu Titu i Bakariću, Kongres je nastavio rad po sljedećim sekcijama:

Sekcija A: Cirkulacija vode u obalnom krškom području;

Sekcija B: Morfologija podzemlja i cirkulacija vode u kršu;

Sekcija C: Društveno značenje pećina;

Sekcija D: Biologija;

Sekcija E: Tehnika istraživanja i dokumentacija.

skih grupa, iz Zagreba su Kongresu prisustvovali i predstavnici speleoloških odsjeka planinarskih društava »Željezničar«, »Zagreb« i »Velebit«, a iz Karlovca predstavnik Speleološkog odsjeka planinarskog društva »Dubovac«.

Prigodom Kongresa, u auli »Društva inženjera«, planinari su organizirali i uredili malu speleološku izložbu. Razni rezviziti za istraživanja, svi do sada izašli brojevi »Speleologa« publikacije dobivene u zamjenu za »Speleolog«, veliki broj fotografija, nacrti i profili, prikazali su plodan, ali malo poznat rad naših planinara-speleologa.

U Domu Jugoslavenske ratne mornarice održan je drugarski prijem za sve

učesnike Kongresa, na kome su prikazani kolor-stereoskopski dijapositivi Franca Bara, pod naslovom »Ljubljanačica čudovita reka«. Uz to je prikazan i speleološki film, koji je pobudio veliki interes kod prisutnih.

Na kraju Kongresa donesena je rezolucija od 14 točaka. Naredni Kongres organizira Speleološko društvo Bosne i Hercegovine.

Terenska demonstracija trajala je dva dana.

Iz Splita je krenulo 130 delegata, u četiri autobusa, preko Klisa do pećine Vranjače. Nakon razgledanja pećine produženo je preko Sinja do gradilišta HE Peruća na Cetini. Nakon razgledanja i upoznavanja sa problemima ove hidrocentrale delegati se vraćaju u Sinj, i dalje preko Trilja i Ugljana u Imotski.

Moram pohvaliti odličnu organizaciju demonstracije, a naročito vještost raspoređena predavanja u toku putovanja, kroz koja se je svaki od delegata mogao upoznati sa površinskim oblicima krša, kao i sa općim prirodnim, društvenim i gospodarskim karakteristikama ovog dijela dalmatinske Zagore.

Drugog dana demonstracije, razgledano je Crveno i Modro jezero kod Imotskog, vrelo Vrlike, jezero Blato i jezero Galibovac. U Zadvarju je posjećena HE »Tito«, a nakon toga, preko Omiša delegati su se vratili u Split.

Organizator II. Jugoslavenskog speleološkog kongresa, bio je Speleološko društvo Hrvatske iz Zagreba.

Naš je krš još uvijek jedno veliko i nepregledno polje rada za sve naše speleologe. Ako želimo, da krš prestane biti nepoznanica, potrebno je uložiti mnogo volje, ljubavi i snage, a iznad svega povezati se međusobno te sistematskim, planiranim radom istražiti sve ono što nas zanima i što je još uvijek nepoznato.

Srećko Božičević

SA SKUPŠTINE PD »DR. MAKSA PLOTNIKOV«

19.III. o. g. održalo je planinarsko društvo »Dr. M. Plotnikov« iz Samobora svoju II. redovnu godišnju skupštinu.

U uvodnom govoru predsjednik se osvrnuo na rad društva u protekljoj godini. Uzakao je na nedostatke, ali i upornost članova, da se društvo što više aktivizira. Članova ima 138, od toga 50% omladine.

U društву radi sedam sekcija. Uz tako veliki postotak omladine, rezultati po moralu biti veći, preslaba je bila surad-

nja sa organizacijama narodne omladine i Škole učenika u privredi.

Sekcija za Vanarmijski vojni odgoj postigla je vidne rezultate. No za rad u toj sekciji trebalo bi nabaviti više karata i busola.

Sekcija za markacije, izvršila je svoj zadatok u potpunosti iako sa malim brojem članova.

U Ski-sekciji također problem predstavljaju potrebitni rekviziti. U slijedećoj sezoni predviđeno je organiziranje tečaja za početnike, a isto tako nabaviti i nekoliko pari skija.

Stanica Gorske službe spasavanja u potpunosti je zadovoljila svojim radom. No i ovdje se ukazuje na pomaganjanje sanitetskog materijala i pribora.

Odaziv članova u putnu blagajnu još je uvijek preslab. To nije samo za njenu, već i štetu samih članova, jer lakše je ići na izlete, kad se dobiju finansijska sredstva, nego kad pojedinac mora snositi sam sve troškove. A članarina je minimalna.

Blagajna i ekonomat društva su zadovoljili.

No propagandni aktiv zato nije za pohvalu. Premalo su brige posvećivali svojim oglašnim ormarićima.

Društvo surađuje sa PD »Đerovicom« iz Peći, PD »Željezničarom« iz Sarajeva, PD »Obilićem« iz Beograda, PD »Hrastnik in Dol«, PD »Celje«. S njima izmjenjuju sugestije u vezi društvenog rada, a organiziraju i sastanke prigodom izleta i sletova.

Za naročito zalaganje nagrađeni su i poohvaljeni slijedeći članovi: Viktor Očić, Drago Selak, Božo Ružić, Mijo Koletić i Ivanka Jelić. Podijeljene su diplome i sekcijsima: Omladinskoj, za V. V. O., stanici GSS-a i Markacionoj.

Društvo iako nema svoje dugogodišnje tradicije, vidi se bilo je aktivno. To je bila skupština na kojoj nisu padale samo hvale i pohvale, već je samokritični sagledan sav dosadašnji rad.

Planovi u slijedećoj radnoj godini su obimni. Povećati broj članova, poraditi na tome, da se u društvo učlaniti što više planinara sa strane, a ne samo iz zatvorenog kruga tvornice. Veća aktivnost po pojedinim sekcijama. No problem predstavlja društvene prostorije, trebalo bi pronaći pogodne prostorije u samom gradu, van tvorničkog kruga.

U novi upravni odbor izabrani su drugovi: Cvek Bogdan, Božo Ružić, Ivan Horvat, Mijo Koletić, Boris Harasdy Anić Tomislav, Viktor Očić, Đuro Erceg, Maca Tajs, Josip Šoić, Drago Sirovica, Vlado Haramina, Dragan Selak i Slavi-

ca Slengl. Za odbornike stručnih sekcija: Erika Kalin, Edita Neuman, Martin Štublin, Fanika Mihalinec, Josipa Štefanac, Branko Burić, Stjepan Bašić II, Josip Kotarski, Đuka Draksler, Stjepan Pisačić, Vilko Mrakužić, Zdravko Herceg, Dragica Stić, Josip Cetina, Stanko Nemeć, Milica Minhofer i Boris Martonović. U nadzorni odbor: Otto Gradinščak, Romana Ružić i Maca Čvek.

N. H.

SA GODIŠNJE SKUPŠTINE PD »RISNJAK«

27. II. planinarsko društvo zdravstvenih rađnika »Risnjak« održalo je svoju redovnu godišnju skupštinu. Iz tajničkog izvještaja vidljivo je, da su tokom godine nastale promjene u samom upravnom odboru. Teškoća u radu bilo je mnogo, no svi su zajedničkim silama pomogli, da se one prebrode. Društvo ima svoj dom na Pongračevu (Medvedinica), pa je, uglavnom, sav rad bio usmjeren na njegovo održavanje, pogotovo, jer se vrše i neki investicioni radovi.

Iako je angažiranje na domu bilo maksimalno, nije zanemaren ni ostali društveni rad. Osnovan je Alpinistički odjek od alpinističkih pripravnika — polaznika Alpinističke škole, pod stručnim rukovodstvom iskusnih alpinista.

Rad markiže sekcije bio je obiman. No uza sve zalaganje, nije bilo moguće izvršiti sav posao, koji stoji pred tom sekcijom. Ona bi, naime morala održavati markacije čitave zapadne Medvednice. Ali na tom području ima još društava, koji bi trebali svoj rad usmjeriti u tom pravcu, na pr. PD »Cepin« iz Vrapča, koji je već preuzeo obavezu markiranja nekih puteva na tom dijelu Medvednice kao stalnu, a ne povremenu. PD »Susedgrad« bi također po svojoj teritorijalnosti trebao markirati sve prikladne puteve na Kamene Svate. Tako podijeljen rad još i sa PD »Prijateljem Prirode« (čiji se dom nalazi na Glavici) i navedenim društvima nije neizvediv.

Omadinska sekcija zabilježila je također nekoliko značajnih uspjeha. Najveći je aktiviziranje osmogodišnje škole u Kustosiji.

Društvo nastoji povezati se sa ostalim srodnim društvima, pa je tako već prihvacić poziv PD »Popovice« iz Novog Sada, da se zajednički sa PD »Avalom« iz Beograda natu na zajedničkom izletu u mjesecu julu ove godine. To bi bio samo prvi bliži kontakt, nakon čega će uslijediti i dalji.

Aktivna je suradnja sa Savjetom planinara grada Zagreba, jedan član nalazi se i u Izvršnom odboru Savjeta, a isto tako postoji stalna veza i sa pojedinim komisijama PSH.

Putna blagajna u suradnji sa sekcijom vodiča organizirala je više vrlo lijepih izleta i tura. U ljetu prošle godine jedna grupa je prošla »Slovensku transverzalu«, pa je prigodom predaja transverzalnih značaka bila priredena u društvu svečana akademija.

Sumirajući rezultate, oni su poхvalni, pa ipak se na tome ne smije ostati. Novi upravni odbor dao je obavezu: raditi još više na prikupljanju aktivnog članstva, naročito omladine, osnovati nove sekcije, za koje se ukaže potreba, koordinirati rad sa ostalim društvima, da bi rezultati bili još veći.

U novi upravni odbor ušli su drugovi: mr. ph. Ivan Štok — predsjednik, Mileta Milaković — potpredsjednik, Stanko Škoberne — tajnik I., Nevenka Hrelec — tajnik II; Rudolf Kres, Ksenija Belošević Klara Pobi — blagajnici, te drugovi: Edo Weisbart, Đuro Domazet, Dušan Balkić, Dragutin Rudež, Mladen Bebek, Vladimir Žagar, Zvonko Pašer, Vera Gajer, Luči Sokol, Tomo Tretinjak, Vladimir Štimac, Đuro Maksimović, Antonija Kovačić, Andrija Bušić, Milovan Saršon, Bogdana Vuksan, Miroslav Potocki i Božidar Rendeli. Ovakvo prošireni odbor daje punu garanciju, da će sve preuzete obaveze biti izvršene.

N. H.

GDJE SU ALPINISTI

Članovi Alpinističkog odsjeka PD »Griča« ulogorili su se na Uskovnici podno Triglava. Ovaj odsjek jedan je od mlađih, pa se tu uglavnom nalaze novajlige, kojima će to biti prvi veći zimski alpinistički uspomi. Nakon zamornih penjačkih tura, neko će se vrijeme zabaviti i skijanjem. Polaznicima, koji su prošle godine završili Alpinističku školu, to je sada praktični nastavak stečenog teoretskog znanja. Finacijsku pomoć dobili su od Savjeta planinara grada Zagreba.

A. O. PD »Risnjak« logorovalo je na Planini na Kraju, skloništu na Lazu od 1—9.III. o. g., gdje su izvršili zimske penjačke vježbe preko 2.000 metara. I članovima ovog odsjeka, to su prve zimske ture. To je najmladi alpinistički odsjek, osnovan tek u jesen prošle godine. Učesnici su se po prvi puta upoznali sa zimskom alpinistikom.

A. O. PDS »Velebita« ima svoj logor na Jalovcu. Među starijim vrsnim nala-

zi se i nekoliko novih alpinista. Vrše penjačke uspone u Jalovcu i Triglavskoj stijeni, obilazeći i ostale interesantne punktovе Julijskih Alpa.

Alpinisti ne miruju, iskorištavaju do maksimuma lijepo vrijeme, novi da bi upoznali čari zimskog alpinizma, a stariji: »I ove smo zime prošli poznatim smjerovima«. A po povratku svi će zadovoljno upisati u svoje kartone postignute uspjehe.

N. H.

U ČAST DANA ŽENA I MAJKI

Omladinska sekcija PD »Željezničara« priredila je u okviru proslave »Dana Mladosti« svečanu akademiju za »Dan žena«. Priredba je održana 7.III. u društvenim prostorijama. Ova uspjela akademija prva je te vrsti u planinarskim organizacijama.

N. H.

IDEALNI IZLET NA STRAHINJŠČICU

Iako je udaljenost vrlo mala, svega 59 km od Zagreba, naši planinari pre malo koriste priliku za posjet Strahinjšćici preko Krapine.

Sa Strahinjšćice pruža se prekrasan pogled na čitavo Hrvatsko Zagorje, Sloveniju (Pohorje, Boč, Donat, Zasavske planine a za vedrih dana i na Kamniške Alpe).

Iz Zagreba je idealna veza subotom po podne ili nedjeljom ujutro željeznicom ili autobusom. A od Krapine do doma lijepim putem za svega sat i po stiže se do doma. Dom je otvoren subotom i nedjeljom, (prema najavi i kroz tjedan), a raspolaže sa 30 kreveta, (dvadeset kreveta ima federmadrac.) Piće i čaj su osigurani, a ostala topla hrana, samo po prethodnoj najavi za veće skupine.

Kuhinja sa svim priborom za kuhanje — priređivanje toplih jela stoji na raspolaganju posjetiocima. Najave za veće skupine primaju se na PD »Strahinjšćica« — Krapina, ili druga Rijeka (trgovina u zgradbi Kotarskog suda u ulici M. Tita br. 4).

N. H.

ORIENTACIONI MARŠ

U okviru proslave »Dana Mladosti« PD »Željezničar« u zajednici sa Komisijom za omladinu PSH, PD »Dr. M. Plotnikov« i »Japetić« iz Samobora, te PD »Sutjeskom« zagrebačkog garnizona organizira 13. IV. o. g. orientacioni marš u Samoborskom gorju. Bit će tri disci-

pline: za pionire do 14 godina, omladini od 14—18 godina i ostale članove. Ekipi će brojiti tri člana, od kojih jedan je njen voda. Prolazit će određenom trasm. Staze su duge maksimalno 4 sata normalnog planinarskog hoda. Za dobivanje najvećeg broja bodova dolaze u obzir one ekipi, koje stignu u određenom vremenu, jer će se za prerani ili prekasni dolazak na cilj odbijati bodovi.

Nakon marš-rute održat će se na cilju ispit. Pitanja će biti iz planinarskih vještina, postavljanje šatora, gadanja, prve pomoći i opis predenih dionica.

Za prve tri ekipu u svakoj disciplini predvidene su nagrade.

Pozivaju se na sudjelovanje sva planinarska društva, S. T. O. »Partizan«, izviđači i škole.

N. H.

III. KONKURS

Planinarski Savez Makedonije, povodom proslave 15-godišnjice borbe na Sutjesci raspisuje III. Konkurs za planinarske umjetničke fotografije.

Fotose veličine 24×30 cm crno-bijele na glanc-papiru (bez bijelog ruba) uz prilog originalne kopije i oznake na poliedni šta slika predstavlja dostaviti na adresu: Planinarski savez Makedonije, Skopje — »Koče Račin« broj 68.

Rok dostave 10.XI.1958. godine.

Za najbolje rade bit će podijeljene tri glavne (od Din 30.000.— — 20.000.— i 10.000.—), te nekoliko manjih nagrada. Rezultati će biti objavljeni 29.XI.1958.

Ziri sačinjavaju predstavnici: Planinarskog saveza Makedonije, Saveza foto i kino amatera Makedonije i Društva za likovnu umjetnost Makedonije.

NAJMLADI PLANINAR

U planinarska društva upisuju se ljudi raznih dobi starosti. Od pionira do onih u poodmakloj dobi. No zasada, najmladi član za kojeg se znade je pionir - IVICA IMBRIŠEVIĆ, rođen 5.II.1958 — a članom PD »Risnjak« postao je 6.III. 1958. godine kada su pristupnicu za društvo umjesto njega ispunili roditelji. Mali Ivica već je dva puta išao na Medvednicu i sa Medvednice, jasno, nosio ga tata na rukama, — ali tata se nije vozio — Ivica je planinar.

Zelimo da Ivica što prije prohoda, pa bez tatine i mamine pomoći Švrlija Medvednicom, gdje inače i živi sa roditeljima.

OTVORENJE DOMA »LAPJAK«

Planinarsko društvo »Škrljovac« iz Slavonske Požege priređuje u nedjelju 13. srpnja 1958. godine svečano otvorenje svog planinarskog doma »Lapjak« u Velikoj.

Početak svečanosti u 10 sati prije podne.

Od željezničke stanice Velike do kupališta »Toplice« osiguran prevoz autobusima.

PRODULJEN ROK PRIJAVE ZA II. SLET

Za II. slet planinara Slavonije produžen je rok prijave. Zaинтересirani se mogu još prijaviti za učešće na toj manifestaciji do 15. ovog mjeseca, s time, da u tom roku pošalju i novac u iznosu od Din 270.— Planinarskom društvu »Petrov Vrh« u Daruvaru.

U KAMNIŠKIM ALPAMA

Članovi Alpinističkog odsjeka PD »Željezničara« proveli su tri dana u Kamniškim Alpama. Uz uspone na Kamniško sedlo, Planjavu, Babu, Škarje, Ojštricu, Korošcu, obišli su Frišaufov dom i slap Rinka, zatim su prošli Branu Tursku goru, Skutu i Grintavec.

Iako vrijeme nije bilo svaki dan najpovoljnije, obzirom na jakе vjetrove, kisu i svježe napadanji snijeg izvršili su penjačke uspone u zapadnoj stijeni Plavnave i sjevernom bridu Turske gore.

Nevenka Hrelec

POHVALNA AKCIJA

Najaktivnije planinarsko društvo u okupljanju omladine u posljednje vrijeme je PD »Japetić« iz Samobora. Svojim radom uspjeli su zainteresirati velik broj omladine i pionira, koji masovno dolaze u društvo i traže pristupnice. To su sve vrijedni mladi omladinci puni želje, da se afirmiraju kao dobri planinari. Samo neposredno nakon posljednjeg orijentacionog marša, koji je održan 13.IV. o. g. upisano je preko 250 omladinaca.

SASTANCI OMLADINE

U nedjelju 11. V. bio je ugovoren sastanak omladinskih sekcija PD »Japetić« i PD »Risnjak«. Dok su Zagrepčani sudjelovali u skromnom broju, dotle je od strane PD »Japetić« bilo prisutno preko 70 pionira i omladinaca. Nakon prigod-

nog predavanja i razgledavanja muzeja, krenuli su svi zajedno preko Palačnika, Gregurić briješa na Oštre. Tu ih je dočekala pionirska sekcija iz Ruda, pa nakon zadržavanja u domu pod Oštrecom i predavanjem na samom vrhu, koga je održao dr. Veronek, krenuli su svi zajedno prema Šoićevoj kući preko Lipovca.

Ove dvije sekcije dogovorile su, da će se 15. VI. na II. sletu mlađih planinara Hrvatskog Zagorja povezati sa istom sekcijom PD »Ravne Gore«, te ugovoriti dalju suradnju za izvršavanje zajedničkih akcija i planinarskih tura u bliže i dalje planine.

N. H.

II. SLET PLANINARA SLAVONIJE

PD »Petrov Vrh« iz Daruvara, organizira u čast Dana ustanka naroda Hrvatske pod pokroviteljstvom Miljanić Nikole-Ratka na Vranjevini 26., 27. i 28.VII. 1958. godine II. slet planinara Slavonije.

Planinarska društva trebaju prijaviti najkasnije do 5.VII. broj učesnika, s tim što će za svakog učesnika poslati na računsku knjižnicu PD »Petrov Vrh« — Daruvar br. 450-65640016 kod Narodne banke u Daruvaru Din 270.—

U ovaj iznos uračunata je sletska značka, prospekt, Vodič planinama Slavonije i noćenje.

Učesnici sleta moraju ponijeti deke i pribor za jelo. Noćenje pod šatorima. Logorište je smješteno na prikladnom mjestu u blizini potoka i borove šumice, a bit će osvijetljeno električnim svjetlom. Na sletištu je osigurana pošta.

Prijave treba dostaviti na vrijeme, jer će se smještaj i ishrana organizirati samo za one učesnike, koji se pravovremeno prijave. Isto tako treba najaviti dolazak, radi dočeka u Daruvaru.

N. H.

Planinarske vijesti iz svijeta

ŠVICARSKA EKSPEDICIJA NA DHAULAGIRI

Ovu su ekspediciju god. 1956. osnovali Werner Stäuble iz Züricha, Ruedi Eiselin i Max Eiselin iz Kriensa. Prema švicarskom obligacionom pravu ova je ekspedicija »jednostavno društvo« i nalazi se pod upravom trojice osnivača. Svrha osnivanja je izvršenje prvog uspona na 8222 m visoki vrh planine Dhaulagiri u Himalaji Nepala. Budući da se radi o najvišem još neosvojenom planinskom vrhu na svijetu, to su molbe za dozvola pokušaja uspona vlasti Nepala podnijele još 4 druge ekspedicije i to dvije iz SAD i po jedna iz Argentine i Austrije. Nepalska vlast je u julu god. 1957. objavila, da je donijela odluku o izdavanju dozvole Švicarcima.

Rukovodjenje alpinističkim akcijama na planini bilo je povjerenio Werneru Stäubleru, koji je već god. 1955. bio članom jedne ekspedicije na Dhaulagiri. Nakon provedenog uvježbavanja u oktobru 1957. u bernskom Oberlandu, bilo je pozvano daljnjih pet alpinista za sudjelovanje u ekspediciji, od kojih su trojica bili Švicarci, jedan Poljak i jedan Nijemac. Detlef Hecker, 31. god., stolar iz Kölna, snimatelj ekspedicije; Fredi Hächler, 26 god., mašinski tehničar iz Züricha; Dr. Jerzy Hajdukiewicz, 40 god., kirurg iz Zakopana (Poljska), liječnik ekspedicije; Kaspar Winterhalter, 24. god. student medicine iz Züricha, liječnik ekspedicije (interna medicina); Eugen Reiser, 41 god., vrtlar, iz Züricha.

Od ukupno osam članova ekspedicije, petorica (R. Eiselin, F. Hächler, D. Hecker, E. Reiser i K. Winterhalter) krenuli su dne 15.I.1958. iz Züricha u dva terenska autombila DKW. Dne 6.III. su kod Ambale prešli indijsku granicu. Istoga dana stigao je Dr. Hajdukiewicz avionom u Bombay, dok su W. Stäuble i M. Eiselin stigli već 5.III. Dana 10.III. uplovio je u luku Bombay parobrod Hansa linije »Birkenfels« sa 5 tona materijala za ekspediciju. Dne 16.III. sastali su se članovi ekspedicije u sjeverno indijskoj varoši Luknov. Dne 20. III. stigli su u Nepal i to u pogranično mjesto Bhairava, odakle su se dana 21.III. avionom prebačili u Pokharu, dok je Max Eiselin avionom nastavio putovanje u Katmandu radi uređenja formalnosti, kao i da kraju Nepala. Mahendra Bir Bikram Sahu predstavio je pismo Saveznog predsjednika Švicarske. Dne 24.III. ekspedicija je iz Pok-

hare krenula na 200 km dugi marš do baze logora. Ekspedicija je brojila ukupno 190 ljudi: 170 kulija, 11 Šerpa i 8 planinara, kao i oficira za vezu vlade Nepala, Indra Bahadur Chetrya. Šerpe su bili porijeklom iz Solo Khumbu-a (Nepal) a predvodio ih je sirdar Dava Tensing, Khumjung.

Dne 7.IV. ekspedicija je stigla u »šumski logor« Tsaurahon (baza logora argentinskih ekspedicija), te je 10.IV. postavila bazu logora na visini od oko 4.500 m na glečeru Mayanghdi.

U međuvremenu je nepalsko ministarstvo vanjskih poslova izdalo službenu obavijest, da pokušaj švicarske ekspedicije da izvrši uspon na najviši dosad neosvojeni planinski vrh, 8220 m visoki Dhaulagiri, nije uspio. Prema službenom komunikatu ekspedicija je od daljnog uspona odustala na visini od 7132 m. Kako se iz krugova ekspedicije saznaće, članovi ekspedicije vratili su se u glavni grad Nepala.

(Iz »Der Bergsteiger« — VII. 1958.)

DHAULAGIRI

Kako je evropska javnost već iz dnevne štampe saznaala, morala je u drugoj polovini maja švicarska ekspedicija na Dhaulagiri, na oko 600 m ispod samog vrha planine odustati od daljnog uspona uslijed nastupa monsunskih vjetrova, koji su onemogućili svaki daljnji napor.

Prema posljednjem primljenom izvještaju od ekspedicije, rad ekspedicije odvijao se je ovako:

Dne 10. IV. bila je postavljena baza logora na visini od 4600 m.

Dne 14.IV. Detlef Hecker i Kaspar Winterhalter su sa Šerpama Ila Tensing i Ang Tempa na visini od 5200 m postavili kamp I.

Dne 15.IV. Werner Stäuble i Fredi Hächler su sa Šerpama Annulu i Mingma izvršili uspon na visinu od 5600 m i postavili kamp II.

Dne 17.IV. su Dr. Georg Hajdukiewicz i Ruedi Eiselin, Eugen Reiser i Max Eiselin, kao i Šerpe Pasang, Sonam, Pemba Norbu, Utseri, Da Thondru, Nima Dorje i Urkien na visini od 5950 m postavili kamp III., koji je bio poslije ureden za »višu bazu logora«, te je tjednima služio kao logor za aklimatiziranje.

Dne 30. IV. stigla je prva pošta u logor (Trajanje: od Švicarske do Katmandu-a 2 do 7 dana, od Katmandu-a do baze logora 10 dana).

Dne 1. maja izvršili su Detlef Hecker i Šerpe Pasang Sonam, Pemba Norbu, Mingma i Annulu uspon do visine od 6550 m, na kojoj su u jednoj snježnoj šilji uredili kamp IV., koji je bio dalje izgrađen, dok su daljnji navezi slijedili njihov uspon.

Dne 7. maja Werner Stäuble i Fredi Hächler su sa Šerpama Annulu i Mingma iz kampa IV. izvršili daljnji uspon, te su na visini od 7000 m postavili kamp V., odakle su namjeravali poduzeti pokušaj osvajanja vrha. Za potporu ovom navezu, kao i radi pokušaja uspona na vrh planine, uspeli su se do kampa V. navezi Hecker-Winterhalter, Hajdukiewicz-M. Eiselin i Reiser-R. Eiselin.

Dne 8. maja. Orkanske bure onemogućuju svako daljnje napredovanje. U kampu III. bura je otkinula jedan šator i survala ga u ponor. Šatore su članovi ekspedicije morali ukapati u snijeg i ukotviti ih pomoću planinarskog užeta i cepina. Navezi su u kampovima III., IV. i V. čekali poboljšanje vremena radi poduzimanja pokušaja daljnog uspona.

Dne 15. maja. Orkanski vjetar šibao je nesmanjenom žestinom, povremeno brzinom od 120 km na sat! Prema obavijestima radio stanica nastupilo je razdoblje izričito pogoršanog vremena već dana 12. maja uz najjače vjetrove i snježne oborine.

Navezi su dva puta bili zahvaćeni manjim lavinama, ali su u oba slučaja sretno prošli.

Uspjelo im je napredovati do visine od 7600 m. No, dalje se nije moglo. Jaki monsunski vjetrovi onemogućili su svaki daljni napor. Kako se ne bi izložili smrtnoj opasnosti, okrenuli su na povratak.

Početkom juna započeli su silaženjem u Katmandu i povratkom u domovinu.

(Iz »Die Alpen« — VII. 1958.)

KONGRES LIJEĆNIKA SPECIJALISTA ZA NESRETNE SLUČAJEVE NA SKIJAMA U DAVOSU

Na dane 13. do 15.IV.1958. održan je u Davosu ovaj međunarodni kongres, na kojem su se vodile duge debate. Mišljenja su se razilazila u pogledu najispravnijeg postupka liječenja loma noge. Sukobljavaju se dvije škole: tradicionalna, koja zagovara liječenje ortopedijom pomoći gipsa i ekstenzije, te nova, koja je za operativnu metodu. Sporazum se, izgleda, može postići na slijedeći način: jedna ili druga metoda pogodna je već prema individualnom slučaju, a posebice prema naravi kao i fizičkom i duševnom stanju bolesnika.

Druga točka oko koje je vodena debata, bila je pitanje osiguranja. Međutim, sudeći prema raznim obavijestima i statističkim podacima, po ovoj točki nije polučen nikakav važan rezultat.

Kongres se na kraju pozabavio s pitanjem opasnosti u kojoj se nalazi ljudski organizam, kad se pomoći mehaničkih prevoznih sredstava u kratko vremenskom razmaku ponovo uspinje u visinu od 3000 m.

AVION U SLUŽBI GLACIOLOGA

Grupa od pet švicarskih istraživača već dulje od jedne godine vrši pripreme za priključenje međunarodnoj ekspediciji glaciologa na Grenlandu (EGIG) u god. 1959./60. Naučni materijal treba čim prije prevesti iz Evrope, kako bi na vrijeme stigao na zapadnu obalu Grenlanda, dakle prije slijedećeg proljeća. Među tim materijalom nalaze se i sonde za led i smrznuti snijeg, koje su se morale najprije iskušati u Alpama. Izabrano mjesto bio je vrlo hladan plato, na visini od oko 4200 m ispod »Silbersattel«, na masivu Monte Rosa. Vrijeme je bilo vrlo ograničeno, pa su učesnike ove kampanje prevezli 5.VI. 1958. avijatičari Geiger, Martignoni i Stutz sa civilnog aerodroma Sion, zajedno sa važnim materijalom, za prenos kojeg je bila potrebna kolona nosača i dva dana napornog rada. Nakon izvršenih pokusa na svježem smrznutom snijegu, grupa se je na skijama i sa materijalom vratila, izvršivši pri tome još daljnje pokuse na glečeru Gorner.

(Iz »Die Alpen« — VII. 1958.)

SMRT UPRAVITELJA HIMALAJA INSTITUTA U DARDŽELINGU

Prema jednoj vijesti koja je primljena u Delhi-u, poginuo je uslijed gorske nesreće prilikom uspješno izvršenog uspona na oko 8000 m visoki vrh planine Čo Oyu, upravitelj Planinarskog instituta Himalaja u Dardželingu, major Narendra Dar Jayal. Bio je to jedan od najboljih indijskih planinara, a zajedno s Tensing Norkay-em izgradio je Himalaja institut u Dardželingu nakon što su Tensing i Sir Edmund Hillary u maju 1953. izvršili uspon na Everest.

(Iz »Der Bergsteiger« — VII. 1958.)

ANDE

U Čileanskim Andama su čileanski i japanski planinari izvršili prvi uspon na 3437 m visoki vrh planine Cerro Arenales u Južnom Čile-u.

(Iz »Die Alpen« — VII. 1958.)

BRITANSKO-PAKISTANSKA EKSPEDICIJA NA HIMALAJU

Krajem polugodišta krenula je iz Londona jedna britansko-pakistanska ekspedicija s ciljem, da izvrši prvi uspon na 7760 m visoki vrh planine Disteghil Sar. Članovi ekspedicije će pokušati da izvrše uspon na vrh planine bez upotrebe obrazina (maski) sa kisikom, kako bi mogli proučavati djelovanje visine na ljudski organizam. Voda ekspedicije je alpinista, istraživač i pisac, kapetan Michael Banks. Među ostalim članovima ekspedicije nalazi se i F. R. Brooke, koji je sudjelovao i u transantarktičkoj ekspediciji pod vodstvom Edmunda Hillary-a.

(Iz »Der Bergsteiger« — VII. 1958.)

ČETIRI ŽENE ODLAZE U HIMALAJU

Zá vrijeme dok su njihovi muževi kao službeni predstavnici britanske vojske sudjelovali u tečaju uvježbavanja (»Trainings-Kurs«) pakistanske vojske, pošle su njihove žene na vožnju u Himalaju. Autom Land Rover prošli su Srednju Evropu, Jugoslaviju, Tursku, Perziju, i Afganistan te su preko prijevoja Khyber ušli u područje Kašmira s ciljem, da u području zapadne Himalaje izvrše brdske vožnje.

Njihov cilj je grad Leh na 3506 m nadmorske visine u provinciji Ladakh na gornjem Indu. Voda ekspedicije je

Anne Davies, koja je više od 10 godina boravila u Indiji i na Bliskom istoku, te je često pratila svoga supruga na istraživačkim putovanjima. Ona govori jezicima Urdu i Hindi. Suputnice su joj Betty Patey, Antonia Deacock i Evelyn Sims.

Ekspediciji nije glavna svrha planinarenje, nego u prvom redu proučavanje života žena i djece u ovom planinskom području, upoznavanje s narodnim običajima, umjetnim obrtom stanovništva, kao i načinom njihove prehrane, upoznavanjem sa socijalnim prilikama i slično.

(Iz »Die Alpen« — VII. 1958.)

HIAS REBITSCH JE IZVRŠIO USPON NA 6-TISUČNJAK

Jedna grupa austrijskih alpinista uspjela je izvršiti prvi uspon na 6085 m visoki vulkan Arakar, u argentinskom dijelu gorskog lanca Anda, udaljenog kojih 2000 km sjeveroistočno od Buenos Aires-a. Grupa, koju predvode Matthias Reubitsch i Guzzi Lantschner, priključit će se jednom navezu argentienskih alpinista s ciljem, da zajednički izvrše uspon na u istom području smješteni vulkan Antofalla, visine 6450 m.

U toku ekspedicije alpinisti će obići i ruševine Antofalla, koje će istražiti po nalogu Univerze u Innsbrucku.

(Iz »Der Bergsteiger« — VII. 1958.)

H. B.

ANAPURNA

Putopis o usponu na Anapurnu, nepristupačni vrh Himalaje zavljen u vječni snijeg i led, izvanredan dokumenat o herojskim naporima i pobedi jedne grupe francuskih alpinista, koji su prvi puta u historiji prekoračili granicu od 8000 metara. Autor knjige i vođa grupe Maurice Herzog, koji je i u Zagrebu održao predavanje o tom velikom pot hvatu, obavještava nas u knjizi ANAPURNA detaljno o čitavom toku ekspedicije. Na svom putu, praćeni opasnošću glečera, lavina i snježnih vijavica, nalazeći se često puta na izmaku snaga, alpinisti osvajaju vrh.

Knjiga, pod istim naslovom, objavljena je u izdanju Izdavačko-knjижarskog poduzeća »Mladost«, Zagreb, Ilica 7.

Izdavačko knjižarsko poduzeće »MLADOST«, Zagreb, uprava-Ilica 30, putem svojih 16 prodavaonica u Zagrebu, snabdjeva vas; knjigama svih izdanja u zemlji, stranom literaturom, pisačim i računskim strojevima, uredskim i školskim priborom, učilima i školskim namještajem.